

Universitetet i Bergen

Institutt for Administrasjon og Organisasjonsvitenskap

Næringslivets samfunnsansvar

i en global økonomi:

Juridiske forpliktelser eller moralske forkynnelser?

Birgitte Hodneland

Masteroppgave høsten 2009

Oppgaven handler om samspillet mellom myndigheter og aktører i det sivile samfunn, der jeg ser på politikkutformingen av næringslivets samfunnsansvar med utgangspunkt i St.meld.10. (2008-2009) "*Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi*".

Forord

Takk til hovedveileder Jan Froestad (H-08/V-09/H-09) for tilbakemeldinger, oppmuntringer og ikke minst litteratur. En stor takk til Tore Hjelmeland og Arne H. Larsen for innsatsen mot slutten. Takk til alle på forskningsseminarene *Politikk, nettverkstyring og innovasjon* og *Politisk organisering og flernivåstyring*. Og til alle på lille-pc-sal og mellomstore lesesal på Sofie Lindstrøm. Jeg tenker spesielt på Cathrine, Ragnhild, Erik og Tove.

Jeg kunne ikke gjennomført arbeidet uten tilgang til datamateriale for studien. Og vil derfor med dette takke alle som lot seg intervju og gav meg innsyn i den norske tilnærmingen til næringslivets samfunnsansvar.

Jeg står selv ansvarlig for innholdet i denne oppgaven.

Takk til mine gode venninner dere er helt suverene. Og til min mor Sigrun og min samboer Jørgen, takk for at dere er dere.

Birgitte Hodneland 26.12.2009

For min Onkel Svein

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Kapittel 1.0 Innledning	7
1.1 Bakgrunn	7
1.1.1 St.meld. nr.10 (2008-2009): ”Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi ..	7
1.1.2 Arbeidet med stortingsmeldingen	8
1.2 Problemstilling	8
1.2.1 Vitenskaplig og samfunnmessig begrunnelse	9
1.2.2 Oppgavens struktur	9
Kapittel 2.0 Kontekst.....	11
2.1 Hva er Corporate Social Responsibility?	11
2.1.1 Historikk.....	12
2.1.2 Menneskerettigheter	13
2.1.3 Korrupsjon.....	15
2.1.4 Norsk næringsliv	16
2.2 Hjørnesteinsbedrifter er sosialt ansvar	17
2.2.1 Internasjonale forståelser av CSR	18
2.2.2 Fenomenet CSR.....	20
2.3 Omdømme	22
2.3.1 Nasjonale verdiers betydning for forståelse og praktisering av bedrifters samfunnsansvar	25
2.4 Politisering av CSR	26
2.4.1 Spenninger i debatten	27
Kapittel 3.0 Metode	31
3.1 Metodologiske valg	31
3.1.1 Forskningsstrategi	31
3.1.2 Case som forskningsstrategi	32
3.2 Datainnsamling	32
3.2.1 Utvalg av respondenter.....	32
3.2.2 Tre avgjørende punkter for den politiske prosessen.....	33
3.3 Hvordan svare på problemstillingen?	36
3.3.1 Intervju	36
3.3.2 Observasjon	37
3.3.3 Andre aktuelle konferanser	37
3.3.4 Dokumentanalyse	38
3.3.5 Offentlige dokumenter	38
3.3.6 Sekundærkilder.....	39
3.4 Teoretisk rammeverk.....	39
3.5 Kunnskap.....	40
Kapittel 4.0 Teori	42
4.1 Sivilsamfunnet.....	42
4.2 Maktforståelse	44
4.3 Myndigheters (strukturelle) styring.....	44
4.3.1 Empiriske implikasjoner	49
4.4 Maktkamp.....	50
4.4.1 Empiriske implikasjoner	51
4.5 Deliberativ demokratiteori	53
4.5.1 Hvem bestemmer relevansen?.....	54
4.5.2 Empiriske implikasjoner	55

4.6 Aktørers forhold til myndigheter.....	56
4.7 Nærhet og avstand.....	57
4.8 Oppsummering	58
Kapittel 5.0 Myndighetenes styring	60
5.1 Norske myndigheters holdninger (historisk perspektiv)	60
5.2 Norske bedrifter som opererer i eller med andre land.....	62
5.3 Myndighetenes rolle	65
5.4 Regionale/lokale fortolkninger av CSR	68
5.5 Myndighetenes virkemidler.....	70
5.5.1 OECD	71
5.5.2 Rapporteringsplikt.....	72
5.6 Oppsummering	73
Kapittel 6.0 Prosess for utarbeidelse av Stortingsmelding.....	76
6.1 Noen viktige milepæler og hendelser	77
6.2 Hvordan prosessen har vært inkluderende?.....	78
6.2.1 Deltakere	79
6.2.2 Utformingen av Stortingsmeldingen	80
6.3 Rollefordeling.....	83
6.4 Oppsummering	83
Kapittel 7.0 Aktører.....	85
7.1 Trepertssamarbeidet	87
7.1.1 NHO	87
7.1.2 LO.....	89
7.1.3 SAFE.....	90
7.1.4 FAFO.....	92
7.1.5 CMI (Christian Michelsens Institutt) og SMR (Norsk senter for menneskerettigheter)	93
7.1.6 Amnesty International Norge og ForUM	97
7.1.7 Framtiden i Våre Hender (FIVH).....	100
7.2 Oppsummering	101
Kapittel 8.0 Funn, analyser og konklusjoner.....	103
8.1 Lokale rettigheter trues på grunn av manglende inngripen fra storsamfunnet.....	103
8.1.1 Brudd på grunnleggende menneskerettigheter.....	103
8.1.2 Regler for moralsk og etisk opptreden – samfunnsansvar for privat og offentlig næringsliv	104
8.1.3 Sanksjonsmuligheter	105
8.1.4 Politisk vilje til å drive gjennom sanksjoner	105
8.2 Forskjeller - Norge versus andre land	106
8.2.1 Omdømme.....	106
8.2.2 Fortolkninger av CSR.....	106
8.3 Politisk prosess.....	107
8.3.1 Myndighetenes – maktsentrum eller marionett?	108
8.3.2 Aktører – sterke interessegruppers innflytelse	110
8.3.3 Møtesteder for diskusjon og utvikling av synspunkter – KOMpakt, OECD, FN	110
8.4 Stortingsmelding nr 10 – Næringslivets Samfunnsansvar	111
8.4.1 Prosess, styring og utforming av stortingsmeldingen	111
8.4.2 Hovedproblemstilling: Frivillighet eller lovregulering?	112
8.4.3 Motstridende Interesser	113
8.5 Avsluttende kommentarer	114

Litteraturliste	118
Vedlegg	127

Kapittel 1.0 Innledning

St.meld. nr. 10 (2008-2009): *"Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi"* ble presentert den 23. januar, 2009. I denne studien belyses utviklingen av en norsk politikk for næringslivets samfunnsansvar. Fokus er på innholdet i debatten frem mot St.meld. nr.10 (2008-2009) og vekting av ulike standpunkter og verdikonflikter i utformingsprosessen.

1.1 Bakgrunn

"Det er hevdet at nasjonale, bindende etiske retningslinjer kan sikre at norske bedrifter i større grad ivaretar sitt samfunnsansvar" (St.meld. nr. 10 (2008-2009) side11).

Flere norske selskaper investerer i land der grunnleggende menneskerettigheter og arbeidsrettigheter blir brutt. Globaliseringen har medført et økende behov for retningslinjer for internasjonale selskaper som har virksomhet i land med svak lovgiving. Et relevant og vanskelig spørsmål som stilles i denne sammenheng er; hvordan kompensere for manglende tilsyn og lovverk for å hindre brudd på menneskerettigheter og arbeidsrettigheter? Enkelte interessegrupper støtter et særnorsk bindende regelverk, mens andre mener at anbefalinger/råd og retningslinjer er tilstrekkelig. Sistnevnte viser til globale rammeavtaler

og konvensjoner/traktater og de forpliktelser og bindinger man her er underlagt for selskapers agerende.

I studien sammenlignes innspill, kommentarer og uttrykte meninger fra aktører i sivilsamfunnet om næringslivets samfunnsansvar med selve innholdet i St.meld. nr.10. Synspunktene er motstridende. Noen vinner mer frem enn andre. Det blir sett på om konklusjonene i stortingsmeldingen er styrt av maktrelasjoner eller er et resultat av en fruktbar utveksling av idéer og tanker. Videre sees på hvilke konsekvenser det kan få for norske selskaper om juridisk bindende retningslinjer velges fremfor frivillige initiativ. Utfordringer og svakheter knyttet til globale rammeavtaler vil bli diskutert ved at aktuelle aktørers argumenter og standpunkter presenteres. Oppgaven vil søke å gi svar på hva som synes å være den norske tilnærmingen til globale rammeavtaler for næringslivets samfunnsansvar.

1.1.1 St.meld. nr.10 (2008-2009):"Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi

Bakgrunnen for at det skulle utarbeides en stortingsmelding kan føres tilbake til en innstilling fra justiskomiteen.

I forbindelse med innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i aksjelovgivingen med mer (Innst.O. nr.12 (2006–2007)) ba flertallet i komitéen Regjeringen om å utrede spørsmålet om nasjonale retningslinjer for norske bedrifters samfunnsansvar i utlandet og komme tilbake til Stortinget på egnet måte (St.meld. nr.10 (2008-2009) side 10).

På bakgrunn av innstillingen besluttet Regjeringen at politiske løsninger skulle utredes. Arbeidet med en stortingsmelding ble satt i gang.

I St.meld. nr.10 er det nedfelt fem punkter for å tydeliggjøre hva næringslivets samfunnsansvar omfatter:

1. Grunnleggende menneskerettigheter
2. Grunnleggende arbeidsrettigheter
3. Miljø og klima
4. Bekjempe korrupsjon
5. Bidra til at også leverandørkjeden engasjerer seg i disse problemstillingene

1.1.2 Arbeidet med stortingsmeldingen

I utformingsprosessen har deltakerne vært alt fra frivillige organisasjoner, fagforeninger, næringslivsrepresentanter, arbeidstakerorganisasjoner, faginstitusjoner og andre berørte parter. De delaktige i utformingsprosessen kan gi svar på hvorfor og hvordan enkelte konklusjoner i St.meld. nr.10 ble trukket. I denne studien er et utvalg intervjuet om deres opplevelse av prosessen og deres muligheter til å påvirke resultatet. Studien er begrenset til et mindre utvalg av de ulike samfunnsaktører som deltok i den politiske utformingsprosessen.

En overordnet teoretisk ramme presenteres for å belyse statens rolle i prosessen, og to teoretiske innfallsvinkler for å kunne forklare utveksling av synspunkter og hevding av interesser på den politiske arenaen.

Arbeidet med stortingsmeldingen foregikk fra 2006 til 2009 og studien er konsentrert om dette tidsrommet. Eventuelt tidligere forhold av betydning for å forstå bakgrunn, er imidlertid tatt inn.

1.2 Problemstilling

St.meld. nr.10 er resultat av en politisk drakamp mellom interessegrupper. I arbeidet har jeg sett på hva som synes å ha gjennomslag i prosessen – logiske resonnementer eller ”rå” makt.

Overordnet spørsmål: Hvorfor endte Stortingsmelding nr.10 (2008-2009) *Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi* opp med det innholdet den gjorde?

Det er tre delspørsmål som søkes besvart:

- 1) *På hvilken måte har myndighetenes styring gitt retning til innholdet i St.meld. nr. 10?*
- 2) *I hvilken grad finner det sted en åpen diskusjon og meningsutveksling som fører frem til løsningene?*
- 3) *Hvordan har maktkamp påvirket sluttresultatet?*

Her undersøkes et uvalg av aktørers utspill og sammenlignes med innholdet i St.meld. nr.10 (2008-2009). Jeg ser også på norsk politisk linje før 2006 for å bedre forståelsen for hvorfor man så det nødvendig med en stortingsmelding.

1.2.1 Vitenskaplig og samfunnmessig begrunnelse

Vitenskaplig handler denne oppgaven om kunnskap på et nytt politikk område, det sivile samfunnets påvirkningsmuligheter og forståelse av aktører i politiske prosesser (Olsen 1983:37).

Den *samfunnsmessige* begrunnelsen er basert på normative spørsmål om samfunnet. Bakgrunnen er at bedrifter støter på en rekke etiske og moralske dilemmaer når de opererer i utlandet eller handler med andre land. Det forventes at det utvises et samfunnsansvar tuftet på norske og internasjonalt anerkjente holdninger, oppfatninger og spilleregler, der menneskerettigheter, arbeidsrettigheter, miljøhensyn med mer ivaretas på en anstendig måte. Et delmål med oppgaven er å medvirke til diskusjon om norsk tilnærming i dette spørsmålet.

I dagens samfunn er bærekraftig utvikling fremstilt som et ønske for framtiden, det vil si å skape endringer som gir varige og positive verdier. Myndighetene og næringslivet spiller en viktig rolle i dette.

1.2.2 Oppgavens struktur

Kapittel 2.0 Kontekst - gir innblikk i historikk og noen sentrale begreper og sammenhenger. Her avklares internasjonal forståelse av den engelske termen på næringslivets samfunnsansvar Corporate Social Responsibility (CSR) - aktuelt og sentralt for å kunne si noe om sammenhenger på tvers av nasjoner og interaktivt samspill mellom ikke-statlige aktører, næringsliv og myndigheter.

Kapittel 3.0 Metode - her gjennomgås metodologiske valg tilknyttet vitenskaplig forskning generelt og spesifikt for denne studien. Videre en refleksjon over studiens begrensninger til å

fange opp hele den prosessen som ble iverksatt av regjeringen Stoltenberg II i handlingsplanen for (2007-2008).

Kapittel 4.0 Teori - de teoretiske perspektivene som benyttes for å forklare samfunnsaktørers interesser, innflytelsesrom og medvirkning i utformingen av St.meld. nr.10 redegjøres for her.

Kapittel 5.0 Myndighetenes styring - gir en gjennomgang av datamaterialet knyttet opp til myndigheters styring på politikkutforming av næringslivets samfunnsansvar.

Kapittel 6.0 Prosess - viser hvordan prosessen frem mot St.meld. nr.10 forløp.

Kapittel 7.0 Aktører - gir dypere innblikk i de forskjellige aktørenes samspill med myndighetene.

Kapittel 8.0 Funn, analyser og konklusjoner - viser de tre ulike teoretiske perspektivene for myndigheters styring, maktkamp og deliberativ demokratiteori som benyttes for å belyse datamaterialets funn.

Kapittel 2.0 Kontekst

"...if one has to believe in something, with what human beings are capable of, it also must be in the collective ability to find pragmatic solutions in a non-ideological manner"

(George Kell, direktør for Global Compact ¹)

I lys av den globale økonomiske krisen kan næringslivets samfunnsansvar sees i et større perspektiv. Et perspektiv som setter spørsmålstegn ved dominerende ideologier om hvordan samfunnet best fungerer og bør være. Forfatteren av boken *Agenda for a New Economy: From Phantom Wealth to Real Wealth* (2009) presenterer en alternativ måte å se verdiskaping på, nemlig å se varige verdier som spres til alle, og ikke bare en evig jakt etter stadige høyere økonomisk vinning. Forfatteren David C. Korten søker en mer kreativ tilnærming til hvordan en tenker på og måler økonomisk suksess. Det ville kreve en helt annen organisering av verdier i samfunnet. Korten beskriver hvordan kortsiktige løsninger ikke lønner seg lenger, at langsiktige løsninger er påkrevd. Men dette er gammelt nytt, et perspektiv resirkulert fra andre ideologier en kjenner fra tidligere. Problemet med ideologi er at det er umulig å bli enig om det samme idealsamfunnet - og enda verre å gjennomføre revolusjonerende endringer i praksis. I det øyeblikk man offentliggjør politikk og den blir synlig for publikum, skal det også skapes forståelse for viktige endringer. Politikere må vise til pragmatiske løsninger som ser forbi de ideologiske forskjellene.

2.1 Hva er Corporate Social Responsibility?

"Innholdet i samfunnsansvaret vil utvikle seg over tid, og variere mellom ulike sektorer. De fleste selskaper begrunner en satsing på samfunnsansvar med at det både har en egenverdi og er forretningsmessig riktig"

Definisjonen er hentet fra St.meld. nr.13 (2006-2007) - *Et aktivt og langsiktig eierskap* fra Nærings- og handelsdepartementet (side 27). Videre blir det gitt en avklaring av CSR-begrepet:

Internasjonalt brukes begrepet «Corporate Social Responsibility» (CSR) om selskapers samfunnsansvar i en kontekst som omhandler næringslivets selvregulering på områder som det knytter seg bredere samfunnsinteresser til. Selskapers samfunnsansvar innebærer i denne betydning at selskaper etablerer mål eller definerer standarder for egen forretningsvirksomhet, som forholder seg til og

¹ (*The Difference Makers: How Social and Institutional Entrepreneurs created the Corporate Responsibility Movement* 2008:165)

eventuelt går lenger enn de krav som myndighetene stiller på ulike områder (St.meld. nr.13 (2006-2007) side 50).

I St.meld. nr.10 er uttrykket næringslivets samfunnsansvar det norske begrepet for betegnelsen ”Corporate Social Responsibility (CSR)” eller ”Corporate Responsibility (CR)”. Når begrepsdefinisjonen av CSR diskuteres i St.meld. nr.10 brukes ord som ”dynamisk”, ”integrering”, ”strategisk”, og det vises til bedrifters ansvar overfor en ”positiv samfunnsutvikling gjennom verdiskaping, anstendig praksis i egen virksomhet og ved å ta hensyn til lokalsamfunnet og andre interessenter” (side 7). Det kan legges til at: ”Ansvarsbegrepet i meldingen er knyttet til bedrifters etiske standarder og brukes i betydningen moralsk ansvar når ikke annet er angitt.” Det vil si at når ansvarsbegrepet henviser til ”strafferettslig eller erstatningsrettslig ansvar” er dette eksplisitt nevnt i meldingen (ibid).

St.meld. nr.10 viser til at Regjeringen har et utadrettet syn på tematikken næringslivets samfunnsansvar. Hovedtyngden i stortingsmeldningen går på omstendigheter der norsk næringsliv opererer i utlandet, særskilt i utviklingsland. St.meld. nr 10 må så sees i lys av St.meld. nr. 15 (2008-2009) *Interesser, ansvar og muligheter*. Hovedlinjene i norsk utenrikspolitikk omtales i denne meldingen. Og under lanseringen sa utenriksministeren følgende: ”Meldingen viser at statene fortsatt er hovedaktører utenrikspolitisk, men statene utfordres av andre aktører, som næringsliv” (13/03-2009).

2.1.1 Historikk

I denne tidslinje-tabellen er det gitt en oversikt av viktige hendelser for politikikutformingen når det gjelder næringslivets samfunnsansvar. Det er lagt vekt på aktørers beretning om hvilke hendelser som i deres øyne har vært avgjørende. Når det gjelder en gjennomgang av internasjonale engasjement som er nevnt i St.meld. nr. 10, er et utvalg av disse trukket frem, ut i fra deres betydning for politikikutviklingen i Norge.

1995	Ogonifolkets livsgrunnlag blir ødelagt av oljeutvinning i området. Ken Saro-Wiwa grunnleggeren av Movement for the Survival of the Ogoni People (MOSOP) og åtte andre medlemmer av Ogonifolket henrettes av den nigerianske stat. Amnesty International mener at aktivistene ble angrepet av myndighetene på grunn av sin motstand mot Shell ² .

² <http://www.amnesty.no/web.nsf/pages/25A69306017FDBC5C12575D60035C3FC>

1997	OECD-konvensjonen mot bestikkelser av offentlige utenlandske tjenestemenn.
1998	Regjeringens konsultasjonsorgan for menneskerettigheter og norsk økonomisk engasjement i utlandet Kompakt blir etablert.
1999	St.meld. nr. 21 (1999-2000) <i>Menneskeverd i sentrum. Handlingsplan for menneskerettigheter.</i>
2000	FNs Global Compact etablert.
2002	Voluntary Principles on Security and Human Rights undertegnet av Norge. <i>Prinsippene innebærer at bedriften foretar en utvidet risikovurdering av sine operasjoner i konfliktområder, i tillegg til å identifisere sikkerhetsrisikoer i tradisjonell forstand. De skal også blant annet vurdere voldspotensialet i regionen, sikkerhetsstyrkenes praksis i forhold til menneskerettigheter, årsaker til lokale konflikter, og i hvilken grad menneskerettighetskrenkelser forfølges i det nasjonale rettsystemet³.</i>
2003	(1) Den første plenumskonferansen for Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) holdes i London, UK. (2) FNs underkommisjon for menneskerettigheter formulerer et forslag til «Normer for næringslivets menneskerettighetsansvar», blir ikke vedtatt av FNs menneskerettighetskommisjon i 2004. (3) FNs konvensjon mot korrupsjon.
2005	(1) En spesialrepresentant for menneskerettigheter og næringsliv opprettes av FNs menneskerettighetskommisjon. (2) Endringer straffeloven kap.16.
2006	(1) Kompakt mandatet blir endret til å omfatte flere sider av næringslivets samfunnsansvar. (2) Forskningsrådet bevilger 7,5 mill til forskning på CSR.
2007	Partnerships for Sustainable Development konferansen i regi av UD. FNs spesialrepresentant for menneskerettigheter og næringsliv deltok.
2009	(1) St.meld. nr. 10 (2008-2009): <i>"Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi"</i> lansert 23. januar. (2) Shell betaler 15,5 millioner dollar i kompensasjon til etterlatte av de ni miljø- og menneskerettsforkjempere som ble henrettet i Nigeria i 1995 ⁴ . Shell unngår rettsak og avslutter en 14-år lang strid.

2.1.2 Menneskerettigheter

"Fra Utenriksdepartementets side ble næringslivets samfunnsansvar erklært som et innsatsområde i Handlingsplan for menneskerettigheter i 1999" (Statssekretær Vidar Helgesen UD i 2003⁵)

Norge har lagt stor vekt på menneskerettigheter i arbeidet med næringslivets samfunnsansvar, og dette gjenspeiles ved det tette samarbeidet med FN.

³ Hentet fra St.meld. nr.10 (2008-2009) side 46.

⁴ <http://www.offshore.no/nyheter/sak.aspx?Id=25381>

⁵ Storebrandseminar om CSR i februar 2003.

"Norge er den syvende største bidragsyter til FN (..) en viktig prioritering, og det viser for verden rundt oss at FN betyr mye for Norge, og at vi ønsker å være en engasjert global aktør som bidrar til bedre global styring" (St.meld. nr. 15 (2008-2009) side 147).

I 2005 oppnevnte FNs menneskerettighetskommisjon en spesialrepresentant for næringsliv og menneskerettigheter. Spesialrepresentantens mandat i 2005 var basert på tematiske områder (se nedenfor), der det ble holdt konsultasjoner og fremlagt rapporter opp mot disse.

(1) Identifisere og klargjøre standarder for selskapers menneskerettighetsansvar og se nærmere på statens rolle og (2) se nærmere på begrep som «medvirkning» og «sfærer av innflytelse». (3) Utvikling av materiale og metoder for å utrede bedrifters innvirkning på menneskerettighetene og gi eksempler på beste praksis (St.meld. nr.10 (2008-2009) side 70)

I forbindelse med at FNs generalsekretær utpekte FNs spesialrepresentant for menneskerettigheter og næringsliv, ble det lagt frem et "utkast til normer". Men disse retningslinjene ble ikke videreført, på grunn av at de "ikke samlet bred støtte blant aktørene". Dette har resultert i at formuleringer om retningslinjer for næringslivet er generelle og vage på eventuelle straffeforfølgelser av selskaper som bryter med konvensjoner. Slik *"konsentrerte spesialrepresentanten seg i stedet om å finne pragmatiske løsninger"* (St.meld. nr.10 (2008-2009) side 71). Beskytte, respektere og gi oppreisning til mennesker er nå rammene for et fornyet mandat for FNs spesialrepresentant for næringsliv og menneskerettigheter.

(1) Bevisstgjøring blant statene om deres plikt til å beskytte borgerne sine mot overgrep fra tredjeparter, herunder selskaper. (2) Bedrifters ansvar for å respektere menneskerettighetene, og (3) ofrenes muligheter til å få påklaget menneskerettighetsbrudd og få oppreisning (St.meld. nr.10 (2008-2009) side 71).

FNs spesialrepresentant for næringsliv og menneskerettigheter har en nøkkelrolle på den internasjonale arenaen og særskilt for den norske tilnærmingen til problemstillinger om samfunnsansvar. FNs spesialrepresentant for næringsliv og menneskerettigheter John Ruggie⁶ utreder på nåværende tidspunkt muligheter for et bedre sanksjonssystem for brudd på menneskerettigheter. Og da særskilt knyttet til utfordringer som angår mangel på internasjonalt rammeverk med juridiske betingelser for næringslivet. John Ruggie var i perioden 1997-2001 utnevnt av tidligere FNs generalsekretær Kofi Annan som politisk

⁶ Protect, Respect and Remedy, Report of the Special Representative of the Secretary General on the issue of human rights and transnational corporations and other business remedies, John Ruggie A/HRC/8/5 / 7 April 2008 http://www2.ohchr.org/english/issues/trans_corporations/reports.htm

rådgiver, og utredet FNs retningslinjer for flernasjonale selskaper; som førte til de 10 prinsippene i FN initiativet Global Compact.

2.1.3 Korrupsjon

Både tematisk og når det gjelder prosess, er det mange likheter mellom korrupsjon og CSR, men korrupsjonsprosessen kom før CSR-prosessen i Norge. Derfor er det nyttig å sammenlikne utviklingsforløp. En første fase med uforpliktende formuleringer ble etterfulgt av forpliktende, særnorske lover, i stadium to. Korrupsjon er behandlet politisk i forbindelse med følgende endringer av korrupsjonslovgiving;

- 1) *Strl.§ 128 OECD konvensjon*⁷(1999),
- 2) *Strl.§ Kap. 26*⁸(2003) og
- 3) *Strl. § 317(2006) FN konvensjonen mot korrupsjon.*

Endringene fra etiske kravformuleringer (ikke-juridiske forpliktelser) om korrupsjon til en kriminalisering av norske selskaper som foretar bestikkelse⁹ i utlandet kom ikke uten motstand:

Finansministeren uttalte i sitt svarbrev at norsk næringsliv hadde en så høy moral at de ikke ville innlate seg på korrupsjon i utlandet. Denne praksisen var ikke brukt her til lands mente han, men det skulle allikevel utredes på prinsipielt grunnlag (ibid). Dette ble klart motbevist i høringsuttalelsene fra næringslivet. Ikke bare brukte norsk næringsliv denne praksisen, men de ønsket å fortsette med det. De kalte departementets forslag for særnorsk moral som ville gi et særnorsk handikap (Valde 2006:16).

I en studie om utviklingen av en norsk anti-korrupsjonspolitikkk kom det frem at enkelte næringslivsrepresentanter var kritisk til forslaget i Ot.prp.nr.76 (1995-96) som gjaldt endringer i fradragsrett for utgifter til bestikkelser. Det kom frem at dette vil ”..få svært uheldige konkurranseulempes for norske bedrifter, og kom til å avskjære norske bedrifter fra markeder hvor denne praksisen var vanlig” (Valde 2005:141). På 1990-tallet var næringslivet lite endringsvillige angående særnorsk korrupsjonslovgiving. ”Facilitation payments”¹⁰ ble sett på som et nødvendig onde (ibid:183). Studien (Valde 2005) det henvises til viser at

⁷ OECD ”Convention on combating bribery of foreign public officials in international business transactions” ble underskrevet av Norge i 1997.

⁸ Europarådets ETS Nr. 173 (ETS Nr. 174)

⁹ Signaturbonuser og fasiliterings betalinger.

¹⁰ Facilitation payments: én praksis overfor forretningsforbindelser og offentligemyndigheter som lå i gråsonen skikket, og som NHO ønsket at skulle bli ansett som lovlig i forhold til utilbørlighetskravet (s. 165).

næringslivsrepresentanter etter hvert endret sitt standpunkt. Denne holdningsendringen kan sees i lys av at det skjedde gradvise forandringer i klimaet for holdninger om korrupsjon. Med dette menes hva som var legitimt å si, blant annet når det gjaldt smøring og tilrettelegging for forretningsmessige kontrakter i utlandet.

Bevisstgjøring verden over om korrupsjonsproblematikken har handlet mye om at media (Aftenposten har i Norge avslørt flere store saker ¹¹) og grasrotorganisasjoner har tatt tak i enkeltsaker og eksponert dem for publikum. Norske selskaper synes det er vanskelig å være til stede i utlandet, der den enkelte ansatte i et norsk foretak må stille opp mot etablerte sosiale systemer med andre normer enn de norske. Et eksempel er rederinæringen som daglig møter korrupsjon i havnene verden over, påpekte Elisabeth Grieg President i Norges Rederiforbund under en høring 9.februar i 2009. Mange av spørsmålene tatt opp i forbindelse med tidligere traktater, konvensjoner og lovendringer om korrupsjon har sannsynligvis lagt til rette for debatten om næringslivets samfunnsansvar.

2.1.4 Norsk næringsliv

I 1954 ble *Det økonomiske samordningsråd* formelt oppløst i kjølvannet av en henstilling fra næringslivsorganisasjonene om å avvikle rådet. Siden den gang er stadige samarbeidsordninger mellom næringsliv og myndigheter kommet på plass (Egeland 1974:89). Næringsliv og myndigheter har over lang tid hatt samarbeidsgrunnlag for å diskutere generelle samfunnsøkonomiske spørsmål (ibid). UD har fra etterkrigstiden vært beskjeftiget med næringslivet angående tollspørsmål og utenrikshandel. Et interessant moment på denne tiden er når statsminister Einar Gerhardsen i 1958 ville intensivere samarbeidsordningene i et tilsvarende organ som Samordningsrådet som ble oppløst i 1954. En henvendelse ble sendt til næringslivsorganisasjonene, videre fikk han til svar at næringslivets produktivitet *”..trues av en særnorsk prisstigning, som kan komme til å medføre at vår konkurranseevne med andre land kan bli svekket”* og hvordan dette hadde en sammenheng med at *”..den internasjonale konkurranse er stadig stigende”*. I svaret fra næringslivsorganisasjonen fikk Gerhardsen beskjed om at dette var utfordringer de ønsket å drøfte i en felleskonferanse (1974:95). Fleksibiliteten næringslivet søker, er et forhold til myndighetene basert på å konsultere

¹¹ Boken *”Korrupsjon i Norge”* (2008) skrevet av Aftenposten-journalistene Siri Gedde-Dahl, Anne Hafstad og Alf Endre Magnussen.

hverandre, ikke en stat som setter begrensninger for kommersielle aktiviteter (Pearce og Tombs 1990:423).

Trendene i næringslivet er anerkjennelse av internasjonale frivillighetsprinsipper. Dette gjelder også norske selskaper som opererer i utlandet. Det meste etterprøves av selskapets internkontroll, gjennom regler fastsatt ut fra internasjonale standarder. FNs Global Compact 10 prinsipper har ca. 5000 tilsluttede selskaper og ca. 75.000 som ikke er det, i 2009¹².

2.2 Hjørnesteinsbedrifter er sosialt ansvar

Det er ingen tvil om at det er mange oppfatninger av næringslivets samfunnsansvar. Mennesker, naturressurser, samfunn og lønnsomme bedrifter er viktige elementer for verdiskaping i samfunnet. Balansen mellom de nevnte elementene skaper den bærekraftige verdiskapningen¹³. Og næringslivet har et ansvar utover den økonomiske bunnlinjen. Det handler om å opprettholde vilkår i samfunnet og gjenopprette balansen der den er brutt. I St.meld. nr.10 (2008-2009) sies det at *”..bedriftene virker ikke bare i et marked. De virker også innenfor rammen av en kultur, et lokalsamfunn og et politisk system”* (side 5).

To eksempler illustrerer hvordan næringslivets samfunnsansvar kan tolkes inn i en norsk sammenheng. Det første er den tradisjonelle hjørnesteinsbedriften fra industrialiseringsfasen ved århundreskiftet.

”Norske vasskraftbaserte industriselskap frå tidleg på 1900-tallet hadde ingen forseggjort kommunikasjonsavdeling eller PR-tilpassa brandingstrategi” (Erik Fossåskaret, artikkel i Arr-Idehistorisk tidsskrift 2/2009).

*..distriktpolitikken i Norge i stor grad gått ut på å bringe nye hjørnesteinsbedrifter til svake regioner. Tanken har vært å danne vekstsentra, der etableringen av et større industriforetak skulle føre til ringvirkninger i andre næringer*¹⁴.

Hjørnesteinsbedriften viste engasjement for lokalsamfunnet, industriområder sikret arbeidsplasser som var tiltrengt av ungdommen (Sirnes 1997:185). Hjørnesteinsbedriften var et sosialt prosjekt og fungerte som en integrasjonsmekanisme i lokalsamfunnet (ibid). I dag er det ikke vanlig å omtale lokal næring som ”hjørnesteinsbedrifter”. De fleste har forsvunnet eller er nå ”systemer”. Endringene kom med kravene til kontroll, økt tilsyn av sikkerhetsforhold på arbeidsplassen, og dette endret industriens karakter (Sirnes 1997:184).

¹² www.unglobalcompact.org

¹³ «... utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov» (Dahlsrud 2001, Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, 1987).

¹⁴ <http://www.norgeslexi.com/palex/alfabetet/h/h08.html>

Det andre eksempelet er fra nyere tid da hotelleier og investor Petter Stordalen tok til orde for en enkeltsak i forkant av kommunevalget i 2007. Saken gikk ut på konsekvensutredninger om en omstridt gift dumping i Oslofjorden. Stordalen finansierte en tilleggsrapport som gikk ut på å ta nye tester i Oslofjorden for å sjekke for giftig PCB¹⁵. Stordalen har ikke bare fremmet denne ene enkeltsaken i den siste tiden, men også saker om miljø og sosialt ansvar generelt. Stordalen eier og driver hoteller som er viktige aktører i de lokalsamfunnene de ligger i. Samtidig tolker han sitt samfunnsansvarsmandat som hva han kan gjøre som enkeltperson på enkeltsaker i kraft av den makt og innflytelse han har som bedriftseier.

2.2.1 Internasjonale forståelser av CSR

Hvorfor all denne oppmerksomheten omkring Corporate Social Responsibility (CSR)? En av studentene ved 09-kullet Harvard MBA tok initiativ til en ed om etisk ansvarlighet¹⁶. En tredjedel avgangsstudentene avla den frivillige eden. En ed som avgangsstudentene skulle ta med seg videre i karrieren. Initiativtakeren mente at Harvard i all for liten grad vektla etikk i deres studieløp. Dette motiverte ham til å gjøre noe med det.

CSR springer ut i fra idéer og et tankesett om bedriftens samfunnsmessige rolle utover et ensidig fokus på foretakets bunnlinje. Milton Friedman er en samfunnsøkonom fra Chicagoskolen¹⁷ som ofte er referert til for å motbevise hans utsagn om at "business is business" (Wendell 2006:12). I 1962 gav Friedman ut boken "*Capitalism and Freedom*" der han ytrer sin mening om bedrifters rolle i samfunnet. Friedman forkaster tanken om CSR og anser bedrifters forpliktelser kun til å gjelde profitt pr se (Blumberg 1972:59). På hjemmesidene til Strømmestiftelsen finner en et eksempel på henvisninger til Friedmans utsagn fra 1962.

Heldigvis kom det en motreaksjon: I 1994 lanserte John Elkington begrepet "den tredelte bunnlinje". Mens Friedman pekte på kun den økonomiske bunnlinjen og ansvaret overfor investorene, mente Elkington at bedrifter i dag må ta hensyn til en langt større gruppe interessenter for å lykkes. En tredelt bunnlinje består av sosiale forhold, miljø og økonomi - People - Planet - Profit.¹⁸

¹⁵ "PCB-miljøgiften er en av de mest dokumenterte – også i forhold til skadevirkninger. PCB brytes sakte ned, samler seg opp i organismer og følger næringskjedene, slik at rovdyr som sel, isbjørn og rovfugl får i seg store konsentrasjoner". Kilde: <http://naturvern.imaker.no/cgi-bin/naturvern/imaker?id=59113>

¹⁶ "The M.B.A. Oath": http://www.nytimes.com/2009/05/30/business/30oath.html?_r=2&partner=rss&emc=rss

¹⁷ Chicagoskolen; tradisjon for å fremme tankene om et fritt marked, laissez faire og deregulering.

¹⁸ "Næringslivets eneste ansvar er å øke profitten"; <http://www.strommestiftelsen.no/?did=468640&aid=460021>

Begrepet CSR refererer til selskapers ”code of conduct” (etiske retningslinjer) og frivillige tiltak til å ta sosialt ansvar utover lovregulerte forhold. Når Milton Friedman uttrykker sitt berømte ”Business is business”, så er det idéen om CSR han forkaster. Det er idéen om å gjøre forretningsvirksomhet til noe det ikke er, han uttrykker misnøye med. Friedman avviser at sosialt ansvar kan bli noe mer enn falske lovord, der virksomheter lur seg selv ved å påta seg andre oppgaver enn det kjernevirksomheten innebærer. Velledighet er ikke en forretningsvirksomhets oppgave, hvis det er noens oppgave, er det individets moralske forpliktelser å ta sosialt ansvar:

But in these respects he is acting as a principal, not an agent; he is spending his own money or time or energy, not the money of his employers or the time or energy he has contracted to devote to their purposes. If these are “social responsibilities,” they are the social responsibilities of individuals, not of business (A Friedman doctrine The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits av Milton Friedman, 1970)

Bill Gates har bevilget store pengesummer til velledighet og er kjent for sine humanitære bidrag. Dette er i tråd med filantropisk tradisjon. Beskrivelsene Friedman gir av individets moralske obligasjoner kan minne om filantropi, her kan en vise til Bill Gates som en samaritan som gir almisser til de svakerestilte. En slik tolkning av Friedman vil vise til at dette handler om Gates personlige engasjement. Og det er jo helt rett. Gates har et personlig engasjement og gjør sine pengegaver til et personlig anliggende. Det er ikke for bunnlinjen sin del han gjør det, men for sitt personlige engasjement i utviklingsspørsmål. Det er uvisst om de stadige referansene til ”Business is business” blir en kynisk fremstilling og et ensidig bilde av Friedmans tilnærming. Det er også mulig å trekke en parallell til andre samfunnsaktører som har en tilsvarende forståelse av at CSR er window-dressing¹⁹.

”Etikk i næringslivet” er et flertydig uttrykk for hvordan næringslivet befatter seg med moralske dilemmaer. Etikk er omdiskutert fordi det omhandler normative verdier i samfunnet som ikke kan nøytraliseres til overordnede sannheter. Og denne studien erkjenner at den berører moralske spørsmål med filosofiske fasetter som ligger utenfor oppgaven. Når aktører i næringslivet iverksetter tiltak som direkte berører samfunnslivet i den hensikt å bedre ens anseelse eller omdømme, gjøres det utelukkende for å sikre bedriftens langsiktige lønnsomhet.

¹⁹ ”It would be inconsistent of me to call on corporate executives to refrain from this hypocritical window-dressing because it harms the foundations of a free society” (Milton Friedman 1970:4)

2.2.2 Fenomenet CSR

"Corporate social responsibility is the continuing commitment by business to contribute to economic development while improving the quality of life of the workforce and their families as well as of the community and society at large" (The World Business Council for Sustainable Development, 2007).

En rekke tidligere studier om Corporate Social Responsibility (CSR) har undersøkt konseptet ut fra hvordan organisasjoner tilpasser seg endringer i det ytre miljø og søker legitimitet i omgivelsene. Det er gjerne vektlagt at organisasjoners omdømme er en strategi gjennom instrumentell tilnærming eller en nødvendighet ut i fra et institusjonelt perspektiv. I det en organisasjon analyseres ut fra instrumentell teoretisk innfallsvinkel er organisasjonens planlegging og bevissthet omkring omdømme preget av strategiske beslutninger. Det vektlegges da hvorvidt CSR kan forstås som et verktøy for organisasjonen enten det er et mål å oppnå bedre omdømme, øke samfunnsengasjementet eller integrere konseptet som en del av virksomhetens virke på flere plan. Et institusjonelt perspektiv omhandler verdien av symboler Normer og verdier endrer seg. Det setter krav til hva som er akseptert opptreden. Et institusjonelt perspektiv knyttes opp til tradisjoner og historie i organisasjoner. Interne prosesser i organisasjoner preges av vaner, og er på den måten låst til tidligere måter å håndtere situasjoner på ("stiavhengighet") (Christensen, Lægreid, Roness og Røvik 2004).

I 2008 ble The Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility utgitt, den gir en omfattende oversikt over feltet. En diskusjon om ansvarliggjøring av bedrifters rolle i samfunnet har vært tema i USA siden den industrielle revolusjon, slik det fremkommer i Norge med hjørnesteinsbedriften (Blowfield 2008:44, Fossåskaret 2009).

I en studie om CSR ble det referert til en omtale i Fortune-magasin i England der forretningsledere ble spurt om deres forhold til sosialt ansvar allerede i 1946 (Hammer 6:2008, Bowen 1953). På 70-tallet får bedrifters sosiale ansvar en oppsving ut fra antall publikasjoner som publiseres på temaet (Vogel 2005; Windell 2006; Blumberg 1972). Antall publikasjoner på 70-tallet er høyere enn i årene mellom 1980 til 2002. Omtrent alle publikasjoner fra den tidligere perioden er fra amerikanske institusjoner²⁰. CSR er forsket på ut fra juridiske hensyn, finansielle fordeler/komparative fortrinn og en rekke andre innfallsvinkler. På begynnelsen av 1990-årene er oppmerksomheten på etikk økende i

²⁰http://apps.isiknowledge.com/RAMore.do?product=WOS&search_mode=&SID=Q2c@cDpM2dd5aOPJo4@&qid=5&ra_mode=more&ra_name=PublicationYear&db_id=WOS&viewType=raMore

næringsliv og organisasjonsstudier i den vestlige verden (Shaw 1996; Hartman 1997; Røvik 1998:249). I 1991 oppretter Det internasjonale handelskammeret (ICC) 16 prinsipper gjennom ”*The Business Charter for Sustainable Development*”, og dette blir en form for næringslivets erklæring om å rette seg etter normen om bærekraftig utvikling (Sjöberg, Bingel & Laquist 2005:17). Fagdatabaser som ISI Web of Knowledge viser en sterk vekst i publikasjoner om CSR fra 2002 til i dag. Den sterke økningen i litteratur indikerer en populær status for CSR som når fram til en bred mottakergruppe.

En enkel kategorisering av litteraturen viser at forfatterne er jurister, økonomer, samfunnsvitere og næringslivsledere, der alle disse trekker veksler på hverandres faglige innfallsvinkler omkring temaet. Den juridiske tilnærmingen er opptatt av menneskerettigheter og arbeidsforhold (Mares 2008). Næringslivsledere og konsulenter er opptatt av bedrifters komparative fortrinn og omdømmehåndtering. Alle innfallsvinkler er relevante og representative for dagens oppfatning av CSR. Man bearbeider og tilpasser CSR til egne formål og gir liv til konseptet på sin egen måte. En kan si at forskningsinstitusjoner, frivillige organisasjoner, fagforeninger, arbeidstakerorganisasjoner, foretak, konsulentbransjen, media og andre aktører gir forskjellig innhold til CSR. I Norge forskes det på CSR i flere deler av landet. I Agder er temaet tatt opp både ved utviklingsstudier og strategi og ledelse (Professor Andreas W. Falkenberg). På NHH er det egne kurs på etikk i næringslivet. Handelshøyskolen BI Sandvika har det antatte største fagmiljøet på feltet med et eget senter for CSR, ledet av Professor Atle Midttun. BI Sandvika har samarbeid med NTNU i Trondheim på prosjekter om CSR (CSR-Norway.no). Senter for utvikling og miljø (ProSus) der særskilt forsker Maria Gjølberg har fokusert på CSR. Fritjof Nansens institutt med blant annet Arild Moe har forsket på feltet. Universitetet i Stavanger (UiS) har omfattende studier basert på nærhet til oljebransjen og dens utfordringer med etikk. Fredsforskningsinstituttet PRIO har utredet rapporter om næringslivets virksomhet i konfliktområder. På Universitetet i Tromsø er det skrevet masteroppgaver om CSR, det er med andre ord et utbredt tema her i Norge.

Enkelte studier viser til at investeringer i sosialt ansvarlige tiltak kan gi økonomisk vinning på lengre sikt. Et eksempel på dette er en studie av Axel Hammer (2008) om komparative fortrinn. I følge en oversikt presentert i studien er ”Stakeholder Reputation”, ”Risk management”, ”Employee recruitment, motivation and retention”, ”Investor relations and access to capital”, ”Learning and innovation”, ”Market positioning, development and branding” og ”Operational efficiency” områder der CSR tiltak kan oppfattes som lønnsomt.

Framstillingen viser til strategisk integrering av CSR-tiltak forstått som en trigger for merverdi i virksomheten og et komparativt fortrinn.

Når det gjelder selskapers risikoanalyse for virksomhet i konfliktområder er det utarbeidet et initiativ for å hindre brudd på menneskerettigheter - Voluntary Principles on Security and Human Rights, VP. Sikkerhetsprioriteringer rundt selskapenes virksomhet gikk på bekostning av menneskerettigheter. Lokalsamfunnets rett til å være med å utvikle egne landområder og beskyttelse av urbefolkningsrettigheter var bakgrunnen for initiativet. Saken i Nigeria der Ogonifolket ble undertrykket av det daværende regimet gjennom at sikkerhetsvakter brøt menneskerettighetene, viste seg å være en utløsende faktor for norsk deltakelse i å beskytte lokale menneskerettighetsforkjempere. I dag er VPs frivillighetsprinsipper på sikkerhet og menneskerettigheter en milepæl for norske myndigheter og selskaper.

2.3 Omdømme

“One may inquire whether the felicitous rhetoric is intended to serve more a public relations function than an accurate definition of corporate priorities” (Blumberg 1972:58).

Det er mange måter å forstå omdømme på blant annet gjennom forretningsstrategier når organisasjoner tilpasser seg omgivelsene. Samfunnsansvar kan føre til spørsmål om hvilke motiver og hensikter som ligger bak slike forretningsstrategier. Og det blir rettet kritikk mot en rekke selskaper om deres motivasjon for å ta samfunnsansvar. Det reiser verdispørsmål som: Er dette kun et markedsføringstiltak for å oppnå et godt omdømme eller er det et reelt ønske om rettferdighet?

”Etikk og samfunnsansvar har blitt begreper næringslivet både internasjonalt og her i Norge bruker aktivt i markedsføring” (Tørres og Huitfeldt 2003:4)²¹.

En rekke frivillige organisasjoner inngår partnerskap med bedrifter i gjensidig forståelse om mål, der man deler erfaring og kunnskap i et formelt samarbeid (Mares 2008:137, Lange, Spissøy og Brudvik 2000). Partnerskap gjør det mulig for bedrifter å bruke sin faglige ekspertise til et godt formål. Strømmestiftelsen er en utviklingsorganisasjon som tilbyr partnerskap gjennom programmet ”Strømme business partner”. Bedrifter tilbyr da sin

²¹ Fafo-rapport *Næringslivets samfunnsansvar: veldedighet eller rettighet?* av Liv Tørres og Anniken Huitfeldt (2003)

arbeidsinnsats og finansierer utdanningsprosjekter og mikrofinans i samarbeid med partnerorganisasjoner i fattigere deler av verden.

Identifisering med etiske retningslinjer og samarbeidsprosjekter med veldedige organisasjoner kan gi tillit. Mange nevner likevel Enron-skandalen²² som et eksempel på hvor galt det kan gå. Enron var et selskap som utad kommuniserte ansvarlighet mens det internt foregikk brudd på mer elementære lovverk. I tilfeller som dette faller bedriftene dobbelt så hardt i kurs når de avsløres for å ha operert uetisk.

Bedrifter som tar et aktivt samfunnsansvar kan derfor styrke sin konkurransekraft og sitt omdømme, mens de som neglisjerer samfunnsansvar kan oppleve negative konsekvenser for kapitaltilgang, verdiskaping og rekruttering (Stortingsmelding nr.10 (2008-2009) side 99).

Det er relevant å diskutere om bedriftsledere kun lærer seg å integrere sosialt ansvar i språket (Blumberg 1972:9). Store selskaper bruker i dag tid og ressurser på å skaffe seg et godt omdømme; de oppretter egne avdelinger for kommunikasjon. Øyvind Ihlen (2007) analyserer norsk oljeindustri's omdømmearbeid ved å se på strategier som brukes for å påvirke politikere og samfunnet generelt. Alle virksomheter ønsker å fremstille seg selv på en best mulig måte. Bedriften kan oppnå en form for "omdømmekapital"²³. Det vil uansett være vanskelig å måle substansen i en bedrifts "omdømmekapital". Det er problematisk å vurdere et sosialt ansvar annet enn ut fra rene kommersielle interesser. En forenklet måte å se dette på er å fortolke anbefalt måte å bygge opp en organisasjon på ("organisasjonsoppskrift") enten som endringsverktøy eller som en symbolsk forkledning, men at begge fortolkningene kan nyttiggjøres av organisasjonen. CSR som en "organisasjonsoppskrift" viser til funksjonelle sider ved næringslivets samfunnsansvar og bærer med seg innsikt i operasjonaliserbare sider ved CSR (Røvik 2007:81). Senere studier om organisasjonsidentitet forsøker å forklare dynamikken mellom kulturelle faktorer i organisasjonen og den organisatoriske profilen utad (Hatch og Schultz 2004:378). Organisasjonskultur er det som gir grunnlag for handlingsvaner (spilleregler) i organisasjonen.

*"Rules are followed because they are seen as natural, rightful, expected, and legitimate"*²⁴

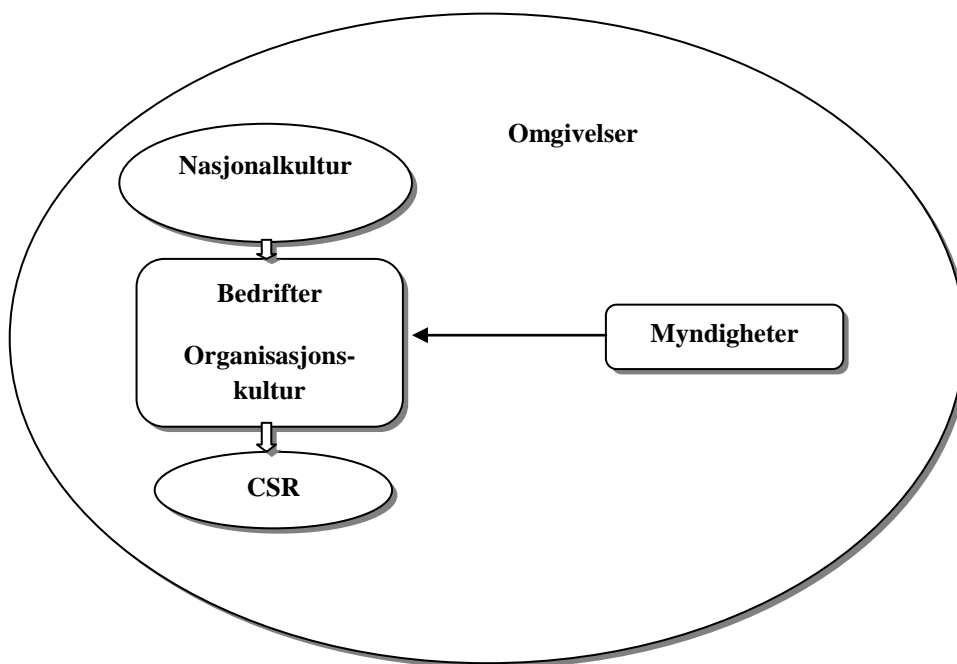
²² Enron-skandalen: om bedrageri og konspirasjon <http://e24.no/utenriks/article3114161.ece> [Nedlastet 14. juni, 2009]

²³ Brukt med henvisning til sosial kapital, kultur kapital Claude Levi-Strauss

²⁴ (The logic of appropriateness, March og Olsen, Arena Working Papers 04/09 side 3).

Forståelsen for interne dynamiske prosesser i organisasjoner viser seg sentrale for å utvikle normer og verdier i ønsket retning. Kompetanse om interne forhold er uunværlige for kommunikasjon om endringer i virksomheten (Berg og Brønn 2005:97). Identitet er sentralt, gjenspeilet i form av varige og distinkte egenskaper (Albert og Whetten 2004:94). Bedriftens profilering er en målestokk på om handlingsvalg skjer i samsvar med den organisatoriske profilen (Hatch og Schultz 2004:384). Mottakere utenfra opplever organisasjonen i flere versjoner, det vil si at persepsjon eksternt definerer og redefinerer den organisatoriske profilen. Det som da skiller organisasjonsidentitet fra den organisatoriske profilen er hvem som definerer den. Førstnevnte justeres ut fra organisasjonens forståelse av seg selv. Fasilitering av egenskaper som danner et helhetsbilde av organisasjonens identitet. Hatch og Schultz ser organisasjonskultur uberørt av en erklæring om hvem organisasjonen er. Kultur er utenfor rekkevidde av hva som kan konstrueres til taktiske formål. Kultur ligger i organisasjonens underbevissthet. Den organisatoriske profilen er et eksternt anliggende som formes av ulike mottakergrupper (Hatch og Schultz 2004:382-383). En tett kobling mellom etikk og forståelse av subkulturer i bedriften må også tas hensyn til ved organisasjonsendringer. Bedrifters interne sosiale system har flere subkulturer som danner egne sosiale normer (konstruksjoner) for rett og galt ("A behavioral theory of the Firm" av Cyert og March 1963). Enkeltenheter i bedriften representerer ikke bedriftskulturen i sin helhet, en CSR-avdeling i en større virksomhet gir ikke en umiddelbar integrering av CSR. I multinasjonale selskaper kan det tenkes at CSR-avdelingene utvikler en autonom handlingslogikk, som brukes til å drive frem egne prosjekter, uten at det nødvendigvis fører til en holdningsendring i andre deler av organisasjonen.

2.3.1 Nasjonale verdiers betydning for forståelse og praktisering av bedrifers samfunnsansvar

Figur 1.0.: Nasjonale verdier i CSR

Modellen ovenfor viser hvordan CSR har ulike betydninger avhengig av kontekstuelle forhold. Bedrifter er forpliktet til å følge lover, regler, fordringer og utvise respekt for retningsgivende signaler fra myndigheter. Myndighetene på sin side er avhengig av å gjenspeile samfunnets interesser og verdier for å bevare posisjon og tillit. Nasjonal kultur er bærer av tradisjoner, relasjoner, meninger, håp og drømmer som danner interesser og verdier for hvordan samfunnet bør være. Markedet består av investorer, kunder, leverandører, fagforeninger, media, sivilt samfunn med flere (såkalte "stakeholders"). "Stakeholders" vil primært fokusere på å tilfredstille og betjene markedet.

Finnes en norsk forståelse og hvordan kommer dette til uttrykk gjennom operasjonalisering av CSR i internasjonal virksomhet? Er norske bedrifter og deres samarbeid med myndighetene en medvirkende faktor i hvordan CSR operasjonaliseres i utlandet? Hvilke krav, forventninger og fokus påfører norske myndigheter næringsliv og bedriftens virke? Spørsmålene blir forsøkt besvart senere i teksten. Men hvilke norske selskaper er slike spørsmål gyldig for?

Størrelse på bedriftene har betydning. Små og mellomstore bedrifter har begrenset ressursbruk og relevans i deres tilnærming til næringslivets samfunnsansvar. Det går et skille der små og

mellomstore bedrifter ikke har tilsvarende kapasitet som de større selskapene. Store selskaper kan ta omfattende samfunnsansvar og har utarbeidet intern politikk på såkalt CSR tiltak. De største selskaper inkluderer CSR i sine risikoanalyser. Og er opptatt av å unngå at deres renommé svertes og vil derfor prioritere en risikostrategi som innebærer hensyn til sosialt ansvar, så vel som til lovbeholdet HMS-regelverk.

De fleste bedrifter i Norge har en størrelsesorden innen kategorien små og mellomstore bedrifter. Det er likevel enkelte aktører som er kritiske til å skjerme de små og mellomstore bedriftene. Initiativ for etisk handel, IEH, er en av dem. Dette handler om bevissthet til leverandører, og da også for offentlig sektor.

Prinsippene i FNs Global Compact²⁵ og OECDs retningslinjer²⁶ for flernasjonale selskap har blitt lagt vekt på i St.meld. nr.10 (2008-2009).

Leverandørproblematikken er ikke nevnt i Global Compact. Det er et relativt nytt område. I St.meld. nr.10 står det følgende: *"Samfunnsansvar i leveransekjeden er et felt i rask utvikling med økt oppmerksomhet og betydning"*. Problemet er at et stort antall underleverandører skaper en uoversiktlig situasjon. Det er et ressurskrevende arbeid å innhente informasjon om leverandørkjeden. Underleverandører benyttes av foretak både i offentlig og privat sektor. Lokale reglementer på innkjøpsordninger i offentlig sektor praktiseres til en viss grad, for eksempel ved etiske krav i kontraktsvilkår (St.meld. nr. 10 (2008-2009) side 23). Initiativ for etisk handel (IEH) har utarbeidet veilederen "Etiske krav i offentlige anskaffelser" for hvordan det kan stilles krav for å bedre arbeids- og miljøforhold i leverandørkjeden.

2.4 Politisering av CSR

I 1972 utgir Boston University School of Law en artikkelsamling skrevet av Phillip I. Blumberg. Tittelen på boken er *"Corporate Responsibility in a Changing Society"*. Beskrivelsen er fortsatt gyldig. Det er stadige endringer i omgivelsene for hvilke krav og forventninger som stilles til bedrifter. På grunn av skiftende forhold blir bedrifters rolle i samfunnet kontinuerlig utfordret. Jeg har valgt å trekke frem Blumbergs (1972) tolkning av CSR, ettersom den ble skrevet i en tid da oppblomstringen av tematikken virkelig skjøt fart. Forfatteren skriver om CSR i amerikansk kontekst.

²⁵ FNs 10 prinsipper for bedrifters samfunnsansvar om menneskerettigheter, arbeidslivsstandarder, miljø og anti-korrupsjon.

²⁶(Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling) OECDs hjemmeside om retningslinjer for multinasjonaleselskaper http://www.oecd.org/topic/0,3373,en_2649_34889_1_1_1_1_37439,00.html

Blumberg trekker frem at næringslivet er avhengig av gode vilkår i samfunnet (1972:90). Næringslivsaktører er ute etter selvstendighet som bare blir oppnådd ved å ta del i løsninger for sosiale og økonomiske problemer i samfunnet - løsninger som svarer til krav og forventninger i sivilsamfunnet (Blumberg 1972:90). Blumberg forstår CSR som kampen om sosial rettferdighet der sentrale elementer er å overvinne fattigdom, kjønns- og etniskdiskriminering og miljøforbrytelser. Blumberg mener at næringslivet ikke har andre alternativer enn å vise ansvar overfor samfunnet. Argumenter for politisering av CSR skyldes for eksempel bedrifters mislykkede evne til styring, endringer i forestillinger om hvilken rolle bedrifter har i samfunnet, manglende ansvarliggjøring av bedriftsledelse, teknologisk framgang i kommunikasjonssystemer, svak oppfølging av offentlige politiske institusjoner, at verdier og normer forandrer seg og en utvikling av sosialt orienterte aksjeeiere (Blumberg 1972:57-61). Det handler altså om naturlige endringer i samfunnet uavhengig av enkelte bedrifters praktisering av samfunnsansvar. Oppfatninger om velstand endrer seg; samtidig som de senere års eksplosjon i tilgangen på informasjonskilder synliggjort situasjonen i de fattige deler av verden.

One of the reasons for the growth of interest in collective responsibility has to do with the increasing dissatisfaction with purely individualistic accounts in moral, social, and legal theory (May & Tuomela 2007:365).

Phillip I. Blumbergs forklaringer om politiseringen av CSR er like relevante 37 år etter publiseringen i 1972. En kan si at forklaringen nå har en global gyldighet. Verden er i dag tettere knyttet sammen. Tilhørighet til en fellesenhet på tvers av landegrenser kan gi økt behov for ansvarsoppfølging på globalt plan.

2.4.1 Spenninger i debatten

Myndigheter og interesseorganisasjoner stiller spørsmål om bedrifters rolle i samfunnet, og om hvordan regulere privatsektor i en global verden. I samfunnsvitenskaplige studier har næringslivets plass i samfunnet sjelden blitt sett på som et opplagt studieobjekt (Blowfield 2005:175). Dette har endret seg etter hvert som tverrnasjonalt samarbeid og internasjonale konvensjoner har økt i omfang. CSR fenomenet gjør seg gjeldende ved at det settes søkelys på komplikasjoner ved nye nettverk og globale avtaler. I den politiske debatten skiller det seg ut ulike tilnærminger til næringslivets samfunnsansvar. Her viser jeg til to ulike tilnærminger til CSR som synliggjøres gjennom diskusjoner i den politiske prosessen frem mot St.meld. nr.10. Oppsummert kan det sies at det oppstår en enighet mellom ulike aktører i samfunnet at det er

et behov for retningslinjer for norske selskaper i utlandet. Men ikke om hvorvidt de skal være juridisk bindende eller baseres på frivillighetsstandarder. I CSR-litteraturen er skillet mellom frivillighet og lovregulering påpekt av flere forfattere (Blumberg 1972; Espelid 2005). Selv om enkelte aktører hevder at det ikke finnes en slik todeling, er alle enige om at løsninger kreves for å møte utfordringene med næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi.

Den *første* tilnærmingen ser CSR som et initiativ fra bedrifters side. Her tar samfunnsansvar utgangspunkt i frivillighetsprinsipper om sosial ansvarlighet. En rekke norske selskaper er kommet inn på listene til ”Best in Class”²⁷-utmerkelsen for sine samfunnsansvarlige tiltak. Selskaper går aktivt inn for å utforme egne ”code of conduct” og det produseres samfunnsrapporter på hvilke konsekvenser driften har for miljø og samfunn. I de samme linjene promoterer strategier og løsninger for forbedringer. Essensen av dette kan oppsummeres ved følgende utsagn;

”...practices that improve the workplace and benefit society in ways that go above and beyond what companies are legally required to do” (Vogel 2005:2).

Internasjonale samarbeidsordninger og nettverk på tvers av landegrenser er eksempler på hvordan nye reguleringsformer kommer til syne i globaliseringens tidsalder (Jacobsson og Sahlin-Andersson 2006:208, Braithwaite og Drahos 2001). Bytteforhold knyttet til arbeidskraft, kunnskap, kompetanse, handel, forretninger og tilsvarende er i mange tilfeller svakt regulert og ikke juridisk bindende, det skjer såkalte *soft regulations* gjennom ulike internasjonale aktører (Jacobsson og Sahlin-Andersson 2006:256). Multinasjonale selskaper er ressurssterke aktører som finner egne reguleringsmekanismer for å skape gjensidige forpliktelser seg imellom. I artikkelen ”Dynamics of soft regulations” av Bengt Jacobsson og Kerstin Sahlin-Andersson kategoriseres regulering inn i tre. 1) ”Rule-setting” er i den grad et holdepunkt for de ulike begrepene deregulering, selv-regulering og co-regulering. Regler som innebærer standarder, ”code of conduct”, anbefalinger og retningslinjer som er frivillige. 2) ”Monitoring” er etterprøvnbarhet og tilsyn der også sivilit samfunn betraktes som en aktør. 3) ”Agenda-setting” er hvordan tematikk tatt opp til diskusjon i internasjonale nettverk og fora gir preferanser og premisser for idéer og konsepter som formes (Jacobsson og Sahlin-Andersson 2006:251-253).

²⁷ <http://www3.best-in-class.com/database>: Deles ut til bedrifter som er blant de 30 % beste i sin bransje på samfunnsansvar, både Storebrand, Statoil og Hydro har fått den.

Social Accountability (SA8000), UN Global Compact, FTSE4Good, Dow Jones Sustainability World Index og EU policy med flere er eksempler på standardisering av CSR. Og viser til en form for regulering uavhengig av forskjellige lokale fortolkninger. Internasjonal standardisering er et fenomen som kan forklares ved at organisasjoners handlingsmønstre legitimeres gjennom gjensidige forpliktelser. Soft-regulering er ikke juridisk bindende. Denne formen for regulering bygger på tillit til å følge gitte spilleregler (Byerly 2005:127, Furusten 2000). Standarder minsker ulikheter ved å gi partene referanserammer som er felles (Andersson og Brunsson 2006:85). Det gjør at partene vet hvordan de skal forholde seg til hverandre og det skapes en felles orden. Det er likevel rom for individuell praktisering, så lenge som praktiserende standarder presenteres på linje med den overordnede formateringen (Brunsson og Jacobsson 2000:128).

International Standardization Organization (ISO) er en aktør som sertifiserer blant annet bedrifter. ISO 9000 og ISO 14001 er standarder med fokus på kvalitetsledelse og miljøvern. ISO 26000 er en etterkommer av ISO 9000 og ISO 14001. ISO 26000 standard fokuserer på sosialt ansvar. En svakhet ved ISO standardisering er at de ikke er sektorspesifikke eller at det oppstår tilpasningsproblemer til den enkelte organisasjon (Castka og Balzarova 2008:78). ISO 26000 gir ingen sertifiseringsordning på lik linje med ISO 14001. Det den søker er den ”gyldne middelvei” mellom lovgiving og ingenting/fullstendig frivillighet. Sverige har vært tungt inne i utarbeidelsesprosessen av ISO26000. Det har aldri vært et så omfattende arbeid med en ISO standard tidligere og som inkluderer så mange land og deltakere i utarbeidelsesprosessen.

Den *andre* tilnærming er en tradisjonell form for hierarkisk styring av bedrifters samfunnsansvar gjennom lovverk. Et flertall av frivillige organisasjoner²⁸ krever strengere regulering fra offentlige instanser om hva som er bedrifters samfunnsansvar (Vogel 2005:9). Målet er lovpåleggelse, straffeforfølgelse og kontroll fra offentlige tilsyn. Begrepsavklaringen i meldingen gjør det tydelig at:

”Samfunnsansvar innebærer hva bedriftene gjør utover å overholde eksisterende lover og regler i det landet man opererer” (St.meld. nr.10 2008-2009:70).

²⁸ FRIVILLIG ORGANISASJON (Non-governmental organisation) er sivile organisasjoner i samfunnet.

I Norge ble nasjonale retningslinjer og lovverk til gjennom utviklingen av en anti-korrupsjonspolitik. Helt konkret kan dette tolkes som individuell praktisering av overordnede formateringer som resulterte i Strl. Kap.26: § 276 a-c.

Kapittel 3.0 Metode

”Verden er slik vi erfarer den” Aristoteles²⁹

Systematikk er kjernen i vitenskaplig forskning i dag. Systematiske studier i samfunnsvitenskapen er erfaringsbaserte undersøkelser av samfunnsmessige fenomen som kategoriseres og analyseres (Gilje og Grimen 1993:17). Vitenskap er deler av verden som gjøres til gjenstand for undersøkelser gjennom sansene og fornuften for å oppnå kunnskap (ibid og Svare 1997:110). Aristoteles oppfatning av ’hva ting er’ tok utgangspunkt i direkte observasjon av tingene. Det å erfare den observerbare verden og gi beskrivelser av den er et viktig bidrag fra Aristoteles til dagens grunnleggende metoder i samfunnsvitenskaplige studier.

3.1 Metodologiske valg

I forskerrollen hviler det et ansvar for redegjørelse av metodiske beslutninger, og deriblant datagrunnlagets opphav. Jeg har valgt en kvalitativ tilnærming som preges av fleksible framgangsmåter, mer nærhet og sensitivitet til datakilder, og vektlegging av relevans i tolkning av data (Grønmo 2004:129). I undersøkelsesopplegget presentert nedenfor diskuteres ulike utfordringer ved casestudier og kort om generaliseringsmuligheter for casestudier. Jeg vil tilslutt legge fram beskrivelser av framgangsmåter ved datainnsamling og gjennomføring av studien.

3.1.1 Forskningsstrategi

Jeg foretar en kvalitativ analyse av empiriske data gjennom et teoretisk rammeverk som kan virke forklarende for de observerte fakta. Dette kan gi noen generelle indikasjoner for hvilke faktorer som er tilstede i samspillet mellom myndigheter og samfunnsaktører. Jon Elster påpeker for sin del at ambisjonen er ikke å oppnå allmenne lover i samfunnsvitenskapen på lik linje med naturvitenskapen. Elster beskriver kompleksiteten omkring enkeltmennesket og samfunn, og viser til at forenkling til ubestridelige ”grand theories” ikke er veien å gå (Elster 2007:35-37). Elster har med tiden blitt mer opptatt av verdien i de empiriske erfaringene som gjøres. Det er eksemplene det henvises til, som forklarer tingene rundt oss. Mitt mål er å vise til teoretiske perspektiver som er forklarende for samspillet mellom myndigheter og samfunnsaktører. Det er ikke et mål å finne overordnede lover om samspillet mellom

²⁹ Svare, H. (1997) I Sokrates’ fotspor – Filosofi- og vitenskapshistorie. Pax Forlag A/S. Oslo. (Svare 1997:115)

myndigheter og samfunnsaktører som har gyldighet for alle politiske prosesser. Jeg viser hvordan statlig styring, maktperspektivet og deliberasjonsperspektivet kan belyse den politiske prosessen jeg undersøker, og gi en økt bevissthet omkring akkurat denne prosessen.

3.1.2 Case som forskningsstrategi

I mitt tilfelle gjennomfører jeg en beretningsanalyse om det jeg har observert og erfart. Casestudie er mest hensiktsmessig ved intensive studier som går i dybden for å forklare et fenomen (Thagaard 2003:47). Når jeg undersøker utformingsprosessen frem mot St.meld. nr.10 (2008-2009) er jeg ute etter å finne ut hvordan den utspilte seg. Og forstå og forklare hendelser innenfor en tidsbestemt periode. Jeg ser på årsaksfaktorer som forklarer utfallet av den politiske prosessen, der styring, prosesser og aktører er vektlagt.

Casestudier er kritisert for mangel på generaliseringsmuligheter, samt for svekket objektivitet i forskningen. Et caseorientert studie har enten en enkelt analyseenhet eller et lavt antall studieobjekter (Grønmo 2004:90). Hvis dette blir oversett som ubetydelig, er det et problem. I casestudier vil andre teoretiske bidrag kunne gi et bedre grunnlag for de argumenter som fremmes. En velutviklet teoretisk flate i et forskningsopplegg som casestudie, er kompensierende for et lavt antall analyseenheter (Andersen 1997:93, Lieberman 1992:114).

3.2 Datainnsamling

Det var viktig å legge planer for hvordan datainnsamlingen skulle foregå og hva den i første rekke ville være konsentrert rundt. Datagrunnlaget danner materialet som analysen baserer seg på, og ulike metoder fungerer som redskaper for å samle inn relevante data til studien. Jeg har anvendt en rekke tradisjonelle former for virkemidler når jeg innhenter informasjon og data. Nedenfor går jeg i gjennom datainnsamlingsmetoder som var nyttige i studien jeg har foretatt og hvilke utfordringer innsamling av data har bydd på.

3.2.1 Utvalg av respondenter

Det primære datagrunnlaget for denne studien tar utgangspunkt i et tilgjengelighetsutvalg. Det er en metode for å velge ut informanter som representerer egenskaper som er relevante for problemstillingen (Thagaard 2003:54). Utvalget av intervjuobjekter består av samfunnsaktører med forskjellige interessefokus, det vil si at aktørene representerer næringsliv, arbeidstakere, miljøforvaring, nord/sør-problematikk og menneskerettigheter. Dette har til hensikt å gi et helhetlig bilde av hvem det er som er opptatt av spørsmål om

næringslivets samfunnsansvar. På den måten er intervjuobjektene valgt på bakgrunn av en strategisk utvelgelse (Thagaard 2003:53).

Regjeringen Stoltenberg II nedfelte i handlingsplanen for 2007-2008 at medbestemmelse fra berørte aktører skulle tillegges stor vekt i arbeidet med en stortingsmelding om temaet. Og jeg ville finne ut en måte å undersøke på hvordan dette hadde utspilt seg i praksis. Utgangspunktet mitt for studien var en utredning av på hvilken måte organiseringen av arbeidet med meldingen sikret et bredt spekter av deltakere og omfattende dialog med disse.

3.2.2 Tre avgjørende punkter for den politiske prosessen

1) Oppstarten av Kompakt i 1998 ble en plass for dialog og erfaringsutveksling 2) I 2006 – Justiskomiteén revisjon aksjelov: ber Regjeringen om redegjørelse, der resultatet er St. meld. nr. 10. 3) Høring 9. Februar (2009) i etterkant av lanseringen.

I forbindelse med stortingsmeldingen er 14 innspill offentliggjort på UD's hjemmesider³⁰, innspillene kom fra følgende aktører: Hovedorganisasjonen for handel og tjenester i Norge (HSH), Amnesty, Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO), Framtiden i våre hender (FIVH), Åge Borg-Andersen (privatperson som skrev en artikkel i Ukeavisen Ledelse, nr. 2 2008, fredag 11. januar 2008), Forum for utvikling og miljø (ForUM), Norsk senter for menneskerettigheter (SMR), Norges Rederiforbund, Norsk-marokkansk forening, Telenor, Landsorganisasjonen LO, Bama-gruppen, Støttekomiteen for Vest-Sahara og Initiativ for etisk handel (IEH).

Det var viktig å snakke med noen i embetsverket som hadde jobbet aktivt med stortingsmeldingen og få deres inntrykk av prosessen. Og videre å hente inn informasjon om hvordan innspill til stortingsmeldingen var håndtert, og om enkeltaktører ble fulgt opp av myndigheter. Det kunne også gi svar på hvilke aktører myndighetene oppfattet var sentrale for prosessen. I løpet av høsten 2008 fikk jeg vite at Enok Nygaard (UD) ledet arbeidet med meldingen, men i tiden som fulgte, ble det kjent for meg at Are-Jostein Norheim hadde tatt over stillingen i embetsverket. I sammenheng med en rekke kontakter opparbeidet gjennom deltakelse på konferanser ble jeg av Professor Annik Magerholm Fet Institutt ved industriell økonomi og teknologiledelse, NTNU, introdusert for Prosjektleder Are-Jostein Norheim (ved Seksjonen for næringsfremme og verdiskapning, UD). Han har ledet arbeidet med

³⁰ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/kampanjer/ud-samfunnsansvar/innspill/innspill.html?id=491651>

stortingsmeldingen fra høsten 2008 og det ga da tilgang til å intervju sentrale personer i utarbeidelsen av stortingsmeldingen. I februar intervjuet jeg Are-Jostein Norheim og en annen person (omtalt som Informant UD) ved seksjonen som hadde fulgt arbeidet med meldingen fra begynnelse til slutt. Stortingsmeldingen har favnet bredt tematisk og det har derfor vært nødvendig med en tverrfaglig kunnskapsbase som innebærer en koordinering av mange avdelinger ved UD, og andre departementer til å delta i det omfattende arbeidet. Jeg har ikke hatt en omfattende intervjurunde med personer ved andre seksjoner internt i UD, og heller ikke i sekretærutvalget (politisk ledelse) eller andre departementer.

Følgende aktører ble offentlig trukket frem som relevante aktører og invitert inn i norske myndigheters policydebatt om CSR:

- **Amnesty International**, Den Norske Helsingforskomité, Forum for Utvikling og Miljø (ForUM), Transparency International Norge, **LO v/ Internasjonal avdeling**, **Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO)**, Senter for Utvikling og Miljø (ProSUS), **Chr. Michelsens Institutt (CMI)**, **Norsk senter for menneskerettigheter** og *Publish What You Pay*.

Aktørene med fremhevet skrift ble valgt ut mens aktøren markert i kursiv sendte jeg en mail, men fikk et sent svar. Jeg lot derfor være å følge opp intervjuforespørselen på bakgrunn av tidsbegrensninger. **NHO:** Seniorrådgiver Erik Lundebly ble intervjuet ettersom han representerte NHO da de politiske prosessene foregikk, nå er han midlertidig ansatt i UD. **LO:** intervjuet jeg rådgiver Diis Bøhn som jobber ved internasjonal avdeling i LO. **Amnesty International:** Intervjuobjektet Beate Ekeløve-Slydal (Politisk rådgiver for Amnesty International Norge). **Framtiden i våre hender:** Leder Arild Hermstad ble forespurt om intervju da han holdt et foredrag i Bergen ("Etikk og butikk" i regi av Studentersamfunnet, 9.oktober 2008, USF Verftet). Jeg har intervjuet to forskningsinstitusjoner som har bidratt med innspill, rapporter og som deltaker av Kompakt-forumet. **SMR Norsk senter for menneskerettigheter:** Etter at Njål Høstmælingen hadde sagt ja til intervju, viste det seg at datoen vi hadde satt ikke passet likevel. Jeg var allerede i Oslo i sammenheng med gjennomføringen av en rekke intervjuer og hadde vanskelig for å sette et nytt tidspunkt. Jeg intervjuet derfor rådgiver Elin Saga Kjørholt, som da var stedsfortræder for Njål Høstmælingen. Jeg fulgte senere opp med en rekke spørsmål pr e-post til sistnevnte. Ved **CMI** intervjuet jeg seniorforsker Ivar Kolstad. **SAFE Sammenslutningen av fagorganiserte i energisektoren:** Jeg har tatt et bevisst valg på intervjuobjekter hva gjelder Sammenslutningen

av fagorganiserte i energisektoren, SAFE. SAFE er et partipolitisk uavhengig fagforbund i oljesektoren. SAFE er tilknyttet Yrkesorganisasjonenes sentralforbund, YS. SAFE er gjerne oppfattet av flere parter som ”bråkmakeren”, og SAFE er særskilt kritiske. SAFE er i den sammenheng tatt med fordi de representerer en klart kritisk tilnærming til selskaper med en uetisk atferd i utlandet. Jeg gjennomførte to intervjuer som ble holdt i Stavanger i begynnelsen av desember 2008, SAFE leder Terje Nustad og 2. nestleder Roy Erling Furre. Alle de andre intervjuene ble holdt i februar måned 2009.

Jeg vil nevne et par andre aktører som kunne være sannsynlige bidragsytere i denne studien og hvorfor deres bidrag hadde vært aktuelt. Forum for utvikling og miljø (ForUM) er et godt eksempel på en paraplyorganisasjon som ivaretar flere av deres tilsluttede organisasjoners interesser knyttet opp til blant annet temaet om næringslivets samfunnsansvar. FN-Sambandet, Norsk Folkehjelp, Kirkens Nødhjelp og Attac Norge er noen av de 54 medlemsorganisasjoner til ForUM i 2009³¹. Rådgiver Gunhild Ørstavik ved ForUM er synlig i debatten om næringslivets samfunnsansvar. ForUM og har stått i allianse/mye på lik linje med politisk rådgiver i Amnesty, Beate Slydal. Jeg har fremmet ForUM i oppgaven gjennom deres tydelige og veldokumenterte standpunkter (via ulike kilder). Det er viktig å påpeke at Ørstavik sa seg villig til å la seg intervju og gi meg nødvendig informasjon, men dette ble altså ikke prioritert på bakgrunn av studiens tidsbegrensninger og nødvendige progresjon. Det er selvsagt en rekke andre aktører som kunne vært aktuelle intervjuobjekter. Det er blant annet enkelte selskaper som kan nevnes i korte trekk. Det Norske Veritas (DNV) har vært den mest sentrale aktøren på ISO sertifisering i Norge, foruten om Standard Norge. Begge vil i den anledning også være et interessant intervjuobjekt for deres bidrag til stortingsmeldingen. Norges Rederiforbund har sammen med DNV og to medlemsbedrifter laget en rapport “Corporate Social Responsibility in Shipping – Guidance for Shipping Companies” i 2004 som konkretiserer samfunnsansvar i rederinæringen. Et innspill som kom fra HSH (nærings- og arbeidsgiverorganisasjon innen privat tjenesteytende sektor) tar hensyn til spørsmålet om små og mellomstore bedrifter i Norge. Dette er noe som kunne vært diskutert nærmere, men som på bakgrunn av begrensninger er utelatt fra studien.

³¹Kilde: <http://www.forumfor.no/Medlemmer/index.html>

3.3 Hvordan svare på problemstillingen?

Ettersom jeg har lagt opp til å belyse utviklingen av en norsk politikk på næringslivets samfunnsansvar har jeg valgt å se på en rekke stortingsmeldinger fra tidligere. Informasjon fra interesseorganisasjoner og uavhengige rapporter har vært viktig for å danne datagrunnlaget for å se politikkutviklingen i et historisk perspektiv. Når det gjelder innholdet i debatten frem mot St.meld. nr.10 (2008-2009) har standpunktene fremmet i utformingsprosessen og verdikonflikter mellom ulike aktører blitt sett på som nøkkelfaktorer for å svare på problemstillingen. Så hvordan kunne jeg få en innsikt i aktørenes standpunkter? Og hvordan kunne jeg oppdage verdikonflikter i debatten?

Min utfordring ble å finne ut hva som hadde skjedd i prosessen frem mot Stortingsmeldingen og hva som var avgjørende for resultatet. Når det kom til innholdet i debatten visste jeg at det var relevant med en helhetlig utspørring om aktørens standpunkt, slik at argumentasjon for deres standpunkt ble tydeligere for meg i forskerrollen. For å komme til kjernen i aktørenes tilnærming til næringlivets samfunnsansvar både generelt og i en norsk sammenheng handlet det om å kartlegge deres preferanser. Og det neste som ble viktig var selve prosessen frem mot stortingsmeldingen, og reaksjonene i etterkant. Jeg delte derfor opp intervjuene i tre tematiske deler. Slik at jeg kunne få frem både standpunkter, opplevelse av selve prosessen og refleksjoner av det konkrete resultatet. Den første delen ble lagt opp til å være en klargjøring av begreper, og intervjuobjektets forståelse av næringslivets samfunnsansvar/CSR. Videre ble det tatt opp en rekke sentrale problemstillinger innenfor emnet slik at det skulle være mulig å få et inntrykk av forståelsen hver enkelt satt med. Den andre delen gikk direkte på prosessen og hvordan de oppfattet den. Og var rettet mot å klargjøre hvilket forhold aktørene hadde til begrepene; innflytelse og medvirkning, åpenhet og tilgang, kapasitet og ressurser opp mot utformingsprosessen av meldingen. Den siste delen gikk ut på hvilke refleksjoner aktørene satt igjen med etter at stortingsmeldingen var lansert.

3.3.1 Intervju

”Formålet med et intervju er å få fylldig og omfattende informasjon om hvordan andre mennesker opplever sin livssituasjon” (Thagaard 2002:83).

Strukturerte intervjuer ville vært med på å styrke den objektive framtoningen i en intervjusituasjon. Jeg var opptatt av likeverdige prosesser under intervjurundene, men fleksibiliteten ved ustrukturerte intervju var best egnet for denne studien (Andersen 2006). Det var et ønske å forstå aktørenes opplevelse av prosessen og være mest mulig fri i

intervjusituasjonen (Grønmo 2004:166). I en mer fleksibel intervjusetting hadde jeg mulighet for å tilpasse meg intervjuobjektet i større grad og gå inn på interessante og uante avstikkere.

Jeg har tidligere nevnt hvordan det var en utfordring å finne frem til et utvalg av intervjuobjekter, men når dette var avklart, var selve utspørringen av disse avgjørende for kvaliteten på studiens datamateriale. Casestudie krever innsikt og skjønn av ”forskerens fortolkning av informantens selvforståelse” (Thagaard 2002:128).

Kvalitativ forskning i samfunnsvitenskapen skjer ofte gjennom ”..direkte kontakt mellom forskeren og dem som studeres” (Thagaard 2002:11). Hensikten ved studier av innholdet i St.meld. nr 10 og aktørene som formet den, er å søke kunnskap som kan forklare hvorfor tingene er som de er. I og med at mennesket er et sosialt vesen gjør det oss i stand til å skape relasjoner og innhente informasjon om andre menneskers opplevelse av en situasjon.

3.3.2 Observasjon

Jeg deltok på konferanser og relevante arrangementer for å nærme meg en gruppe av aktører som var aktive i prosessen frem mot stortingsmeldingen. Også for å få et bedre overblikk over hva som var de viktigste problemstillingene og konfliktlinjene i norsk politikk på næringslivets samfunnsansvar. Konferanser jeg deltok på var blant annet NBK2009 som er NHO sin årlige bistandskonferanse (gjennomført i samarbeid med Innovasjon Norge). En internasjonal konferanse om CSR i regi av ForUM (12. februar 2009, Litteraturhuset, Oslo). Konferansen ”ILO i dag og i fremtiden” holdt i Bergen, 26. oktober 2009, der statssekretær Gry Larsen (UD) holdt tale; Hvilken rolle kan Norge spille i utviklingen av et godt fungerende og rettferdig globalt arbeidsliv?

Like etter lanseringen av stortingsmeldingen inviterte Regjeringen til et Åpent møte på Litteraturhuset (Oslo) den 27.januar om næringslivets samfunnsansvar. Jeg deltok ikke på dette møtet på grunn av det ble for kostnadskrevende ettersom det ble holdt i Oslo. Og siden jeg skulle dit ved senere anledning for intervjurunder. Det ville vært en styrke å ha deltatt på enkelte av møtene i Kompakt-forumet og intervjuet personer som satt i arbeidsgruppene som har produsert rapporter om enkelt områder innenfor næringslivets samfunnsansvar.

3.3.3 Andre aktuelle konferanser

Konferansen *Nasjonal konferanse om samfunnsansvar i næringslivet* ble holdt, 24. - 25.11.2003, ved IØT-NTNU. Jeg var ikke tilstede, men har benyttet referatet fra

paneldebatten om: ”Næringslivets samfunnsansvar og etikk – hva er forskningsbehovene? Har næringslivet nytte av forskningen?”

"Partnerships for Sustainable Development" en internasjonal konferanse arrangert av Utenriksdepartementet i samarbeid med Miljøverndepartementet, Oslo Kommune samt flere internasjonale organisasjoner, Oslo 28.-30. mars 2007. FNs spesialrepresentant for næringsliv og menneskerettigheter John Ruggie deltok som innleder på konferansen som tok for seg arbeidstaker- og menneskerettigheter i næringslivet, klima og miljøvennlig næringsutvikling, anti-korrupsjonsarbeid samt etterlevelse av internasjonale standarder for samfunnsansvar³².

3.3.4 Dokumentanalyse

Et viktig utgangspunkt for undersøkelsene var skriftlig materiale i form av arbeidsrapporter, høringsdokumenter, strategiplaner, referat fra konferanser, foredragsinnlegg, avisartikler, nettsider (hjemmesider til aktørene) og allerede eksisterende litteratur på emnet. Dokumentanalyse har vært nyttig for å avdekke det mer deskriptive datagrunnlaget i studiet som senere ble utfylt av data hentet fra intervju. Ut fra innholdsanalyse av ulike dokumenter kunne jeg kartlegge relevant informasjon i forkant av intervjusituasjonen. Dette ga meg bedre forståelse for hva som var kjernen i den problematikken jeg tok opp.

3.3.5 Offentlige dokumenter

Jeg vil si at nettopp gjennom å studere offentlige instanser, er tilgangen til dokumenter lett tilgjengelig. Så langt det finnes offentlige dokumenter en her omtaler. Jeg har gjennomgått en rekke offentlige dokumenter for studien fra Regjeringen.no. I de aller fleste tilfellene er dokumenter nedlastbar til PDF-format, noe som gjør søk i dokumentene til en lett affære. Jeg vil derfor nevne at foruten om St.meld. nr. 10 (2008-2009): *”Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi”* har andre stortingsmeldinger vært til hjelp som sekundærkilder.

- St.meld. nr. 21 (1999-2000) *Menneskeverd i sentrum. Handlingsplan for menneskerettigheter* fra Utenriksdepartementet. 5.8 Næringslivet og menneskerettighetene (samt de øvrige avsnittene i dokumentet der ILO er nevnt i kapittel 5, side 113-205).

³²<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/pressesenter/pressemeldinger/2007/csrkonferanse.html?id=459866>

- St.meld. nr.13 (2006-2007) *Et aktivt og langsiktig eierskap* fra Nærings- og handelsdepartementet. 7.2.3 Eierstyring og samfunnsansvar (samt videre ut i kapittel 7, side 48-67).
- NOU 2008:14 *Samstemt for utvikling?* Hvordan en helhetlig norsk politikk kan bidra til utvikling i fattige land. Utredningen ble avgitt til miljø- og utviklingsminister Erik Solheim. Kapittel 5 Næringslivsinvesteringer, side 53-76)
- *Norges strategi for bærekraftig utvikling*. Finansdepartementet 5.juni 2007. Publisert som en del av Nasjonalbudsjettet 2008 (strategien erstatter Nasjonal Agenda 21) Punkt 7.1 Samfunnsansvar i næringslivet (side 80).
- St.meld. nr. 7 (2008–2009) *Et nyskapende og bærekraftig Norge* fra Nærings- og handelsdepartementet. 5.1.10 Bærekraft og samfunnsansvar (samt videre ut i kapittel 5, side 66-76)
- St.meld. nr. 15 (2008-2009) *Interesser, ansvar og muligheter* fra Utenrikdepartementet. Næringsliv, samfunnsansvar og utenrikspolitikk, side 78-79.

3.3.6 Sekundærkilder

Rapporter fra interesseorganisasjoner og internasjonaleorganer har lagt grunnlag for bakgrunnsforståelse for feltet. Aktuelle nettsider fra de samme instansene har vært nyttig kilder underveis i arbeidet. På nettsidene regjeringen.no er alt fra høringer, møter, konferanser, taler og andre dokumenter arkivert gjennom elektroniske databaser. Siden tidlig 1990-tallet³³ har databasene vært tilgjengelig for publikum, og nettet er blitt et instrument for myndighetene. Generell litteratur og bøker om temaet er hentet fra universitetsdatabaser og SV-bibliotek ved UiB.

3.4 Teoretisk rammeverk

Myndigheters styring er en overordnet ramme for diskusjonen om hvor og hva makt er. Jeg viser til teoretiskeperspektiver og -begreper som kan forklare samfunnsaktørers reelle muligheter til medvirkning og innflytelse på politikkkutforming. Og om det er slik at

³³ Portalen regjeringen.no ble opprettet i 2007 og erstattet internettjenesten Odin. Odin har siden 1995 vært en del av den offentlige informasjonstjenesten på internett. Kilde: <http://www.regjeringen.no/nb/Om-nettstedet/strategi-organisering-og-historikk-.html?id=450433>

innholdet i stortingsmeldingen kan forklares ut i fra besittelse av makt og ressurser, og/eller deliberasjon i prosessen.

De teoretiske perspektivene er verken konkurrerende eller fullstendig komplementære overfor hverandre. Jeg ser etter gjenkjennelse i den politiske prosessen ut i fra punkt a), b) eller c);

- a) **Governance/Myndigheters styring:** Dette er en strukturert styring fra myndigheter som koordinerer preferanser, kunnskap og aktører. Forventninger her er at myndigheter har full kontroll og at interesser fremmes gjennom at myndigheter henter inn informasjon. Styring innebærer at aktører integreres av myndigheter i utformingsprosesser for å legitimere politikkutvikling. Makt diskuteres gjennom begrepene sosialkonstruksjon og definisjonskamp.
- b) **Maktperspektivet:** Interesser fremmes av aktører på bakgrunn av deres posisjon og kapasitet til å oppnå ønsket utfall. Forventninger her er at aktører med størst maktkapital er vinnere i å fremme sine interesser og at maktstrukturer avgjør hvilke interesser som gjenspeiles i resultatet eller ikke. Jeg ser også på om aktører benytter seg av trusler og maktutøvelse i debatten. Perspektivet vektlegger makt som en kamp over interesser og utøve kontroll over utfall.
- c) **Deliberasjonsperspektivet:** Interesser fremmes gjennom rasjonell diskusjon. Den deliberative formen vektlegger kommunikasjon og felles forståelse for hverandres synspunkter. Forventninger her er at aktørers interesser fremmes gjennom den åpne, deltakende (deliberative debatten), og at de mest logiske argumentene vinner frem. Perspektivet vektlegger fravær av makt. Rasjonalitet er et begrep det reflekteres over i denne sammenhengen.

3.5 Kunnskap

Er kunnskap vedtatte sannheter? I samfunnsvitenskaplig forskning er søken etter "*..allmenn enighet om hva som er ekte problemer og hensiktsmessige metoder*" sentralt (Gilje og Grimen 1993:94-95). Det er diskutert om det er mulig å avdekke ulike paradigmer i samfunnsforskning. Med dette menes det at det finnes grunnleggende forskjellige syn på hva som er utgangspunkt og forutsetninger for problemløsning (Gilje og Grimen 1993). Og av denne grunn er de også usammenliknbare ettersom premissene de bygger på, er forskjellige. Det oppstår kommunikasjonsproblemer mellom tilhengere av motsatte paradigmer ettersom

de opplever å ha vidt forskjellige syn på samfunnet (Gilje og Grimen 1993:92-95). Et grunnleggende prinsipp for kunnskap som vedtatte sannheter vil derfor være et resultat av at *"Enhver <sannhet> er relativ til et gitt paradigme"*(Gilje og Grimen 1993:94-95).

Ethvert forskningsopplegg bør ivareta hensyn om validitet og reliabilitet for å kvalitetssikre studiet. Validitet vurderes ut i fra om det datamaterialet som legger grunnlaget for analysen har relevans for problemstillingen (Grønmo 2004:221). Forskerens opprinnelige intensjon er å belyse problemstillingen, derfor er utvalget av data ment å reflektere den intenderte målsettingen. Videre er casestudier en observasjon av et samtidfenomen der konteksten det opereres i, kan oppleves som uoversiktlig. For denne studien er intervjuer, handlingsplaner, konferanser kilder for å danne datamaterialet for å besvare problemstillingen.

Forskningens troverdighet hviler framfor alt på at veien til data som danner grunnlaget for analysen er forsvarlig og ærlig gjennomført. En oversiktlig dokumentering for hvordan studiet er gjennomført, vil øke forskningsoppleggets reliabilitet, slik at det i prinsippet er mulig for andre å oppnå samme resultat ved bruk av forskningsopplegget som framgår (ibid:220). Redegjørelser for de valg jeg har tatt i løpet av studiens løp er brakt på bane med tanke på å vise til at kildemateriale er troverdig framskaffet og at avgrensninger (av feltet) er gjort av praktiske hensyn. Formålet i denne delen av teksten er å vise til en ærlig og bevisst holdning om samfunnsvitenskaplig forskning. Og at de beslutninger jeg har tatt er i beste hensikt for at studien skal gjenspeile de faktiske forholdene.

Kapittel 4.0 Teori

I dette kapitlet vises det til tre teoretiske perspektiver som benyttes for å belyse samspillet mellom myndigheter og samfunnsaktører. Det ”teoretiske rammeverket” kan sammenlignes med en ”livvest” som holder deg over vannet når bølgene skulper over deg, og du er faretruende nær ved å drukne i overhengende mengder med informasjon. Hensikten er at begreper innenfor det teoretiske rammeverket skal klargjøre spenningsforholdet mellom ulike aktører frem mot et resultat – og se på ”årsak og virkning” i den politiske prosessen når det gjelder St. meld. nr.10.

Tidligere i studien er det formidlet at myndigheters styring skiller seg ut fra perspektivene om maktkamp og deliberasjon. Myndigheters styring er beskrivende for moderne politikktutforming og vil tilrettelegge for en overordnet ramme for statens rolle i dagens samfunn. Maktperspektivet forsøker å se på mønstre ved aktørenes strategier og hvem som har kontroll over utfallet i stortingsmeldingen. Deliberasjonsperspektivet drøfter aktørers tilgang til beslutningsarenaen og innflytelse på sluttresultatet. Det redegjøres også for hvordan nærhet og avstand er et skille for å si noe om aktørers muligheter til å påvirke innholdet i St.meld. nr.10.

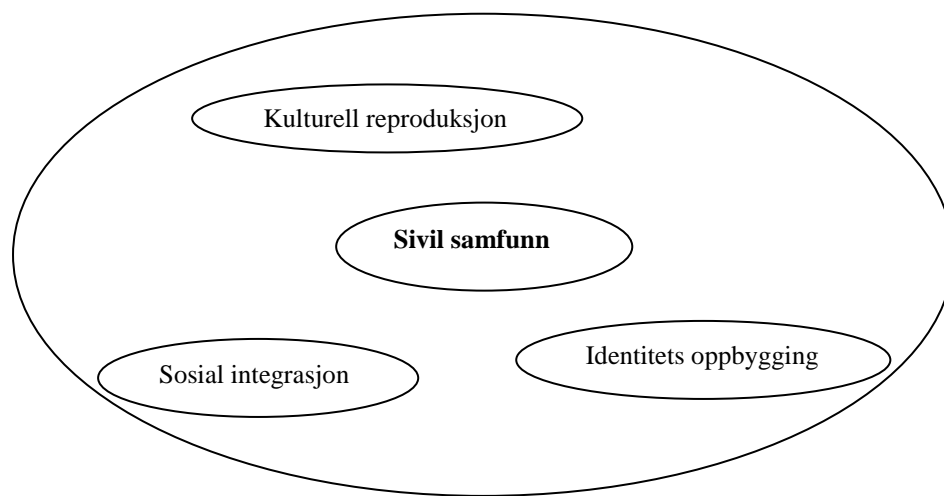
Samfunnsaktørers synspunkter er gjenstand for interesse- og verdikonflikt. Ulikheter og likheter mellom de forskjellige aktørene blir drøftet i denne studien. Sivilsamfunnet og aktørbegrepet er sentralt for utredninger senere i teksten. Samfunnsaktører er et begrep som tar utgangspunkt i at aktører er sosiale enheter. Et eksempel er en organisasjon som tar beslutninger og valg på vegne av flere enkeltindivider (Østerud, Goldmann og Pedersen 11:1997).

4.1 Sivilsamfunnet

Graham Burchells tolkning av Foucaults analyser om ”governmentality” viser relasjonen sivilsamfunn og stat (Burchell 1991:140). Utøvelse av politisk makt skjer gjennom allerede eksisterende sosiale og økonomiske prosesser i samfunnet. Staten har i oppgave å vedlikeholde et regulerende rammeverk som sikrer at sivilsamfunnet fungerer mer eller mindre uten statens inngripen. Sivilsamfunnet er ikke uavhengig av staten, og har heller ikke noen nytte av å motsette seg statlig makt. Individet har politisk borgerskap. Oppfatningen av

enkeltindividet som borger tilsier at det er en relasjon mellom myndighetene og sivilsamfunnet. Stat og sivilsamfunn er gjensidig avhengig av hverandre (Burchell 1991:141).

Simone Chambers beskriver sivilsamfunnet som et system av idéer, verdier, ideologier og interesser (Chambers og Kymlicka 1998:91). Illustrert nedenfor er en modell som viser til en sfære der tre ulike strømninger møter hverandre. Mennesker er sosiale vesener som skaper relasjoner seg imellom ut fra symbolske handlinger. Sosialisering mellom mennesker skjer gjennom kulturell reproduksjon, sosial integrasjon og identitetsoppbygging.

Figur 2.0.: Tre strømninger

Strømningene som er beskrevet, viser til erfaringsutveksling mellom mennesker. Individets tolkning av verden utgjør en såkalt "lifeworld" som er satt sammen av idéer og meningsinnhold. Når individenes forståelse av hverandres tolkninger av verden får betydning og gir mening, vil disse reproduseres via kommunikasjon mellom mennesker i samfunnet. I dette ligger det at substansielle verdier kommuniseres og muliggjør kollektiv meningsdannelse (Chambers og Kymlicka 1998:92). Den offentlige sfæren er en utvidelse av sivilsamfunnet. Det er i den sfæren at de tre strømningene (se figur) omformes til å uttrykke konkrete idéer, verdier, interesser og ideologier. I det de uttrykkes, gjøres de til gjenstand for politikk. Slik at der det identifiseres politiske problemstillinger, blir de offentlige meninger om hva som *bør* gjøres.

4.2 Maktforståelse

Ulike fortolkninger av maktordet blir diskutert ut fra de tre teoretiske perspektivene. Maktforståelse er relevant å vise til når aktørers gjennomslagskraft i en beslutningsprosess drøftes. Tre sider av maktbegrepet avklares i korthet her:

- 1) I en politisk utformingsprosess kan en stille spørsmål ved kunnskapen som er prioritert. Kunnskapen benyttet for å fremme bestemte sider av en sak, vil være med på å definere tematikken i sin helhet. En underliggende faktor blir derfor næringslivets samfunnsansvar som en diskurs. *"Hva slags kunnskap springer problemanalysene og løsningsstrategiene ut av?"* (Werner 2003 kap.2.1. side:20)³⁴
- 2) Forståelse av makt som *"evnen til å virkeliggjøre sine interesser, kontroll over andre aktører, beslutningskraft, kollektiv handlingsevne, informasjonsovertak og tilgang på ressurser"* ligger til grunn for maktperspektivet (Østerud, Goldmann og Pedersen 1997:149).
- 3) Deliberasjonsperspektivet handler om fraværet av makt, der kjernen er kraften i det beste argument. "Beste argument" er et resultat av refleksjoner der fakta granskes og subjektive oppfatninger settes på prøve.

4.3 Myndigheters (strukturelle) styring

På hvilken måte har myndighetene orientert seg, tatt til seg og inkludert samfunnsaktører på dette feltet? Et utgangspunkt for denne måten å se utøvelse av makt på, er å tolke myndigheters initiativ som en form for styring. Det å sette noe på dagsorden er også en form for styring.

Tidligere studier av Johan P. Olsen (1983) utredet om "integrated organizational participation" ser på samspillet mellom samfunnsaktører og myndigheter som enten skjer gjennom stabile og nære relasjoner eller mer løse koblinger (ad-hoc) (s.151).

"Utvikling av demokratiske institusjoner i moderne vestlige samfunn har flere parallelle systemer for politisk beslutningstaking og dannelse av politikk gjennom koordinering og deltakelse" (fritt oversatt: Olsen 1983:149).

³⁴ Analyse av St.meld. nr. 46 (1988-89): *Miljø og utvikling* og St.meld. nr. 58 (1996-97): *Miljøpolitikk for en bærekraftig utvikling* om kunnskapsmakt og miljøpolitikk i Makt- og demokratiutredningens rapportserie.

Forholdet mellom samfunnsaktører og staten drøftes opp mot utformingsprosessen av norsk politikk for næringslivet samfunnsansvar. Enkelte aktører har vært sentrale deltakere i politiske diskusjoner, mens andre har stått mer på sidelinjen. I denne sammenheng kan det derfor sees på hvilken betydning prosessen får for resultatet. På bakgrunn av hvordan prosessen utvikler seg tilfører samfunnsaktører og stat substans til det politiske utfallet.

Dagens regjeringer kan ikke nå sine politiske mål uten å alliere seg med andre samfunnsaktører(...)maktforskyvninger som kjennetegner den globale økonomien, der politiske organer er i ferd med å miste mye av sin innflytelse til økonomiske aktører (Hilde Frafjord Johnson 4. februar 2004).

Den dynamiske tiden som beskrives av Frafjord Johnson, viser til partnerskap mellom myndigheter og næringsliv. På Storebrands SRI-seminar³⁵ med tittelen ”Forretningsmessig samfunnsansvar og investeringer” (uttaler daværende utviklingsminister at til regjeringens maktposisjon er endret). Ifølge ministeren gjelder dette særskilt utfordringer innen internasjonal politikk, det refereres til ”..mangelen på effektive mekanismer for politikk utøvelse på internasjonalt nivå” (Utenriksdepartementet 4.februar 2004 Dokumentarkiv: tale/artikkel). Myndigheters styring i moderne tider innebærer økt samspill med samfunnsaktører. Statens rolle og utøvelse av makt overfor aktører i sivilsamfunnet er endret. Governmentality er et begrep utviklet med bakgrunn i endringer av statens rolle i samfunnet. Begrepet dekker hva en stat er i et moderne samfunn. Begrepets opprinnelse er fra Michel Foucaults foredrag ”Governmentality” på Collège de France i februar 1978 (Dean 1999:1). På slutten av 1990-tallet var begrepet ofte i bruk på statsvitenskaplige studier under ”the Art of Government”. ”The Art of Government” viser til statens primæroppgaver - sikre sivilsamfunnet, gi trygghet og sosiale tjenester. Det rammeverket som brukes for å kartlegge statens rolle i prosessen rundt St.meld. nr. 10, inkluderer også det faktum at staten endrer karakter med tiden. Michel Foucault var tidlig ute og beskrev endringer i styring i moderne tider. Ut fra ”Fyrsten” (av Machiavelli) argumenterer han seg gjennom historien til å fortelle om dagens regjeringer. Statsoverhoder bruker ikke lenger pengemakt, brutalmakt eller religion som veiviser:

”Government is the right disposition of things, arranged so as to lead to a convenient end” (Foucault 1991:93).

³⁵ Storebrand holder årlige seminar om samfunnsansvarlige investeringer (SRI), og den 18. mars 2009 avholdte selskapet sitt åttende i rekken.

Foucault viser til at statens funksjonelle vesen endrer seg over tid. Det er derfor et mål å eksponere nye maktstrukturer for resten av samfunnet. I tidsperioden da "Fyrsten" ble skrevet var avstanden mellom statsoverhoder og sivilsamfunnet stor. Machiavelli's verk avmaskerte datidens maktstrukturer for publikum. Foucault mener at endringene i statlig styring må synliggjøres slik at politiske institusjoners handlinger og atferd åpent kan kritiseres.

Det har vært en oppblomstring av sivilsamfunnet i det siste århundret med stadig flere ikke-statlige organisasjoner som øver press på myndighetene og opptrer som informasjonsformidlere i samfunnet.

Studien belyser statlig styring og makt i det moderne samfunnet og hvilke instrumenter staten tar i bruk. Og ser hvor i politiske prosesser de forekommer.

Det er viktig å trekke frem at governmentality henviser til begrepet makt. Governmentality er kanalisering av makt på den måten at det går ut over hierarkisk kontroll, typisk for en nasjonalstat. Makt følger også sosial kontroll gjennom institusjoner og kunnskap. Dette er en fortolkning som tilsier at staten fremdeles er en bevisst tilrettelegger og overvåker. Aktørene i sivilsamfunnet er gått fra å være passive til å bli både et objekt og et subjekt i samfunnsstyringen (Sending og Neumann 2006:652). I følge Neumanns og Sendings perspektiver på moderne statlig styring blir samfunnsaktører oppfordret av staten til å mobilisere politiske meninger - i den hensikt å legitimere politiske prosesser (2006:652). Staten tar i bruk kunnskap og legitimerer politiske avgjørelser og realiserer nye former for sentralisert maktutøvelse.

Det er politikkens oppgave, i nær dialog med nærings- og arbeidslivets egne aktører, å endre på slike forhold. Mange oppgaver i en globalisert verden kan bare løses gjennom aktivt samarbeid med de ledende økonomiske aktørene. Det er et viktig mål for politikken å utløse disse mulighetene for samarbeid. (St.meld. nr.10 (2008-2009) side 5-6)

Hva er den underliggende betydningen for forandringer i statens rolle? Staten tilegner seg nye egenskaper og skifter stadig "ansikt". Det er ikke det samme som at staten sier fra seg makt. Forståelsen av governance gir en bedre forklaringsmodell for å beskrive dagens samspill mellom myndigheter og samfunnsaktører. Staten har rollen som tilrettelegger for å få til endringer, og velger samarbeidspartnere som innehar kunnskap og kompetanse.

Hvordan har aktører fått gjennomslag for sine synspunkter sett ut fra det som tilslutt ble nedfelt i St. meld. nr. 10? I hvilken grad har myndighetene tatt stilling til hvem som får tilgang til de politiske diskusjonene?

Regjeringens og embetsverkets oppfatning av aktørers kompetanse- og kunnskapsbase er avgjørende. Drøfting av hvilken betydning ressurser, interesser og preferanser hos ulike aktører har for deres innflytelse på den politiske debatten, blir viktig. Samfunnsaktørers deltakelse begrenses med tanke på nærhet eller avstand disse har til regjering og embetsverk både gjennom tidligere og nye relasjoner.

I en artikkel med den nokså beskrivende tittelen ”Catalytic Government: Steering Rather Than Rowing” avviser forfatterne at betydningen av staten blir mindre i globaliseringens tidsalder (Osborne og Gaebler 1992). Det blir gitt flere eksempler i den nevnte artikkelen på at markedsliberalisme øker presset på staten som tjenesteleverandør til sine borgere, men det den henviser til, er at en stat fremdeles har sin unike rolle med å styre retning. Og at det her handler om at staten leder samfunnet i riktig retning gjennom å samle/mobilisere om felles målsettinger og strategier. En regjering har en nøkkelrolle i det å trekke inn ikke-statlige aktører og er med det en igangsetter av prosesser som den strategisk styrer. Det er her uttrykket katalysator forbundet med regjering kommer inn og påpeker statens rolle med å skape endring. Ord som tilrettelegger eller fasilitator er også benyttet for vise til statens evne til å styre i det moderne samfunnet (Osborne og Gaebler 1992:34). Begrepet governance blir ofte kritisert for å være for diffust. En del av litteraturen om ’global governance’ karakteriseres ved at den hevder at det er en spredning av makt til andre samfunnsaktører og at slike maktforskyvninger gir en svekket stat. Dette er et standpunkt som senere er blitt tilbakevist av enkelte teoretikere. Kritikken viser til en forenkling av faktiske forhold mellom stat og organiserte interesser i samfunnet (Sending og Neumann, Kempa, Shearing og Burris 2006). ”Governance without government” er et uttrykk som indikerer et skifte av fokus på reguleringsformer i en global verden (Djelic og Sahlin-Andersson 2006:7).

Governance utelukker ikke nasjonalstaten, men fremhever andre former for reguleringer. I følge Osborne og Gaebler er det stor forskjell mellom det å styre og det å administrere. Det er derfor forfatterne bringer klarhet i begrepet ”governance” ved å vektlegge statens unike styringsevne fremfor dens funksjonelle administreringsansvar (1992:45). Myndighetenes oppfatning av hvilken kompetanse forskjellige samfunnsaktørers sitter inne med, er

avgjørende for hvem som blir inkludert i sentrale diskusjoner. Samfunnsaktører kan være attraktive kunnskapsprodusenter for staten der hvor en modernisert stat befinner seg i omgivelser der sivilsamfunnet er aktivt i den offentlige diskusjonen. Samfunnsaktørers synlighet i det offentlige rom kan gjøre dem til deltakere i den politiske utvikling som leverandører av kunnskap.

...the governmental context within which a host of nonstate actors who were engaged in knowledge-production, were central in establishing international population policy (Sending og Neumann 2006:659)

I sitatet ovenfor beskriver Sending og Neumann (2006) samfunnsaktører med vilje og styrke til å fostre samfunnsorienterte profesjonelle institusjoner, og der den vestlige moderne stat får utbytte av disse. Det refereres blant annet til kunnskapsinstitusjonen Population Council³⁶ som ble etablert av John D. Rockefeller III i 1952. Dette er en institusjon som politikere henter informasjon fra, og som sees på som et seriøst inntak til å videre forme politiske grep på temaer som Population Council besitter kunnskap om. Population Council er et eksempel på en organisasjon som i følge moderniseringsteorien endret oppfatningen av ikke-statlige aktører til å bli sentrale premissleverandører for samfunnets utvikling hvis de da hadde den riktige kunnskapen (Sending og Neumann 2006:659). En videre forståelse av dette poenget er hvordan ikke-statlige aktører (som typiske grasrotbevegelser, såkalte ”bottom-ups”) på tilsvarende måte blir instrumenter for myndigheter. Ut fra begrepet governmentality argumenterer forfatterne at myndigheters evne til å identifisere ikke-statlige aktører som premissleverandører og gjenkjenne nye kilder som tilfører staten legitimitet til politiske prosesser, hever statens styring til et nytt nivå (Sending og Neumann 2006:663). Det er en moderne måte for staten å utøve makt på ved å virkelig se til preferanser fra ikke-statlige aktører og erkjenne deres verdi i utformingen av politikk. Det er også en endring i hvordan staten ser på funksjonaliteten til interessegrupper og andre aktører som fremmer standpunkter i temaer som angår samfunnet som helhet. De tillates fra myndigheters side å bli en del av utviklingen på hvordan politikken skal formuleres videre. Og her trekker jeg inn det mer flyktige begrepet governance som jeg har redegjort for tidligere, der det skilles mellom styring og administrering. Det er fortsatt statlig styring som fasiliterer og avgjør betingelsene som er poenget til Sending og Neumann (2006).

³⁶ <http://www.popcouncil.org/about/index.html>

Sendings og Neumans forståelse av governance forklarer myndigheters strukturelle styring eller indirekte styring - der fokus er samspill mellom myndigheter og sivilsamfunn. Samfunnsaktører tilfører legitimitet til de politiske beslutningene. Skillet mellom prosess og sluttresultat viser at legitimering av beslutningene ikke nødvendigvis gir aktørene innflytelse på innholdet. Det kan tolkes som en bevisst mål-middel logikk når myndighetene involverer samfunnsaktører i prosessen, men lar være å trekke deres interesser inn i sluttresultatet. I en slik fortolkning av moderne styring beholder myndighetene sin statsmakt, men med andre taktikker. Myndighetene har kontroll med situasjonen og er klar over sin rolle som maktsentrum. Innfallsvinkelen utforsker myndighetenes styring med samfunnsaktørers muligheter for innflytelse og medvirkning i utformingsprosessen av St.meld. nr.10 (2008-2009).

Nye måter å se på statmannskunst på, er gjennom valg på agenda, ressurser, tid og sted. Myndighetene viser makttynge ut fra hvilke temaer som skal opp til politisk diskusjon, evne til å orientere seg i omgivelsene og på den måten styre politikkens retning.

4.3.1 Empiriske implikasjoner

”Hvor hører politikken hjemme, etisk sett? Der tørner nå livsanskuelser mot hverandre, som det til slutt må velges mellom” (Weber 2000:39)

Sara Mills (2004) forklarer hvordan virkelighetsforståelsen er forskjellig fra ulike ståsteder. Subjektiv meningsdannelse forstås ved at enkeltindividet er fanget av språklige uttrykk gjennom ulike diskursretninger. Begrepsverdenen fungerer som referanserammer for individet. Språklig definisjonsmakt gir kontroll over hva som er oppfattet som riktig kompetanse på feltet.

Det er disse implisitte meningsstrukturene Foucault, Deleuze og Bourdieu ser som den effektive makten. Sentralpolitikens styringspotensiale vil være knyttet til at den makt å fortolke og navigere i forhold til de implisitte meningsstrukturene som kontinuerlig produseres i samfunnet. Politikken oppnår altså makt ved å knytte seg opp mot de implisitte maktmekanismene. Politikk vil altså måtte studeres utenfor den sentralpolitiske arena (Loga 2004:5).

Der fins områder der myndighetene og byråkratiet ikke besitter den samme kompetanse og innsikt/kunnskaper som fagpersoner og -miljøer for øvrig i samfunnet. Man må støtte seg til eksperter som derved også får sterk innflytelse på myndighetenes politikk. Det kan dermed stilles spørsmål ved hvem som egentlig styrer – myndighetene eller nevnte eksperter. Inntil

myndighetene har ervervet seg eller knyttet til seg uavhengig ekspertise, vil dette spørsmålet ”henge”.

I politikk er begrepene interesser, verdier, idealisme og realisme vanskelig å skille fra hverandre. Politikerne har i oppgave å ta ansvar for fremtiden (Weber 2000:40). Det er ut fra et slikt mål at politikken *ethos* kan drøftes. Det hele blir et spørsmål om statens handlinger og atferd også rettferdiggjør og legitimerer moralske saker som fører med seg urett. Weber gjentar at det kan være således at politikk og etikk ikke har noe med hverandre å gjøre.

4.4 Maktkamp

Maktperspektivet viser til preferanser og posisjonering i politiske prosesser. Teoretiske begreper som makt- og interessekamp anvendes for å fremme betydningen av eventuelle allianser. Begrepene ”beslutningstakning” og ”rasjonalisme” diskuteres.

Er det mulig å forutse det konkrete resultatet (St.meld.nr.10)?

Ut fra hvem deltakerne er og hvilke ressurser de råder over kan svaret bli kartlagt før det i det hele tatt er satt i gang noen form for prosess. Dette betyr at hendelser underveis ikke endrer på aktørers typiske preferanser. Det er bare å kaste et blikk på aktørene, så kan man forutsi resultatet. Ressurssterke aktører vinner frem med sine preferanser i prosessen. Dette handler også om at maktstrukturer hindrer representasjon av enkeltinteresser og tilgang til arenaer der beslutningene blir tatt. Det skjer en ekskludering av enkeltinteresser eller undertrykkelse av aktører slik som Johan P. Olsen (1983) formulerer det i følgende utsagn: *”Why do some organizations participate, others not? A popular answer has been a simple one: organizations do not participate because they are not allowed to do so”* (side 151). Men er det slik i dag?

Flere kjente teoretikere knytter ”capacity outcome” til at aktører søker metoder for å få kontroll over utfallet i en politisk beslutningsprosess. I en artikkel av Barry Hindess (1982) oppsummerer han klassiske forståelser av makt og interesser. Hindess problematiserer så en forenkling av interesser og hva de betyr i politiske prosesser, blant annet diskuterer han gjengse teoretikers oppfatning av interesser som ”...the conception of power as a capacity to secure outcomes”(1982:499). I følge Hindess (1982 og 1986) er det svakheter ved tradisjonelle forståelser av interesser, det blir i altfor liten grad tatt hensyn til situasjonsbetingelsene i slike prosesser.

I et samfunn der enkeltindivider går i dialog for å kjempe frem sine interesser råder sannheten om menneskers begrensninger til rasjonelle handlinger. Man er skeptisk til perfekte modeller og til det ufeilbarlige menneskesynet. Noe som er viktig å reflektere over hvis en tar utgangspunkt i at egeninteresse er individers drivkraft. Og at egeninteresse har til hensikt å skaffe aktøren fordeler gjennom maktbruk overfor andre aktører. På en slik måte opptrer individet nyttemaksimerende og handler deretter i forutsigbare mønstre. Menneskelige handlinger i formelle organisasjonssettinger skjuler gjerne individets vilje, forståelse og kapasitet for sosial kontroll (Olsen 2007:7). Olsen (2007) gjentar Knut Dahl Jacobsen (1964) som viser til maktens synlighet eller usynlighet:

I tidsperioder og sektorer som er preget av harmoni og konsensus er sannsynligheten stor for at "administratorer og eksperter" håndterte makten på få hender, diskre og skjult makt. I motsatt tilfelle hvor situasjonen/tidsperioden er karakterisert av høyt konflikt nivå og økende spenninger er gjerne den politiske mobiliseringen størst og konsentrasjon av makt befinner seg i de demokratiske institusjonene (Fritt oversatt, Olsen 2007:7).

4.4.1 Empiriske implikasjoner

Maktperspektivet forutsetter en kontrollert beslutningspross, men dette er ofte ikke tilfelle. Empiriske implikasjoner ved rasjonell beslutningsteori ser på forutsetninger og premisser før den endelige avgjørelsen tas av myndighetene. Betydningen av interesser og preferanser i utformingsprosessen av St. meld. nr.10. er kontekstuellet betinget. Hensikten er å sammenligne teoretiske begreper sentrale for å forklare betingelser for politiske avgjørelser i formaliserte organisasjoner. Dette tillegges vekt ettersom politiske prosesser normalt følger en rasjonell logikk - om ikke i praksis så ihvertfall i tro at den er det.

I en ideell beslutningssituasjon foretar man grundige overveielser av alle mulige løsninger og følger opp med en rasjonell fortolkning av begrunnelsene for de ulike alternativene. Rasjonell beslutningsteori legger vekt på at beslutningsprosessen skjer i faser som følger hverandre logisk (Hatch 2001:300, Christensen, Lægreid, Roness og Røvik 2004:32). I det instrumentelle perspektivet sikres rasjonaliteten i formål ved at prosedyrer er standardisert. Først avklares hvilke problemer som skal løses. Deretter at det er enighet om definerte problemer - fri for subjektive antakelser. Da er neste trinn å avdekke hvilke løsningsalternativer som er hensiktsmessige for problemet. Og det skjer på bakgrunn av en altomfattende oversikt av løsningsalternativer og deres konsekvenser. Det vil si at først etter at det er etablert en fullstendig oversikt av potensialet i hvert enkelt løsningsforslag, foreligger

det en beslutning. En avgjørelse er da tatt på bakgrunn av et utvalg preferanser fremmet av berørte parter og aktører.

Det som er beskrevet her er en kontrollert prosess med en klar struktur for berørte parter og aktører. Men dette gjenspeiler en ideell beslutningssituasjon. Jeg refererer her til James G. March og Simon A. Herbert's kritikk av idéen om rasjonalitet som forklaringsmodell (March 1995:14). Dette gjenspeiles også i Kjell Arne Røviks fortolkning av det rasjonalistiske hegemoni, der verktøyperspektivet er det optimale og symbolperspektivet er det uønskede, mens de i realiteten veves sammen på ”..paradoksale måter” (Røvik 1998:42). Tidligere forskning gir oss en rekke eksempler på at beslutningstaking foregår under langt mer kaotiske tilstander (March 1995:94, Glassman 1973:85, Weick 1976:9). Garbage can/Søppelbøttemodellen viser til tilfeldighetene som inntreffer ved beslutningstaking (March 1995:95). Det kan blant annet være usikkerhet rundt løsningsalternativer som svekker grunnlaget for å ta en beslutning. Deltakere kan være av en tilfeldig art mer enn at de er der på bakgrunn av sin særskilte posisjon i saken. Når det gjelder tidsaspektet er det ingen overdrivelse å si at dette påfører beslutningstaking en begrensning. Det er avgjørende at tidsrommet er avgrenset for at et valg skal bli tatt. Og det er derav muligheter for at hvor og når en beslutning blir tatt, er en absolutt nødvendighet der og da, mer enn at det er grundige avveininger som ligger til grunn for avgjørelsen (March 1995:97). Det som umiddelbart kan sies er at beslutningsprosesser har begrensninger og betingelser som er viktige å identifisere. Og i en analyse av en politisk prosess medfører det også en anerkjennelse av begrensninger og betingelser for den.

En ideell beslutningsprosess er mangelvare i den virkelige verden, der rasjonelle handlingsvalg er begrenset i antall. Det jeg påpeker her er at en analyse av politiske prosesser må sees i lys av det en gjenkjenner som det ideelle og det realistiske. Der er forskjeller mellom teoretiske antakelser og observerte fakta. Det er derfor et perspektiv som sier noe om kraften bak de gode argumentene – som endrer preferanser og interesser – kan være nyttig. Logiske oppbygde argumenter bidrar til holdningsendringer og fremmer upartiske synspunkter. For målet er å oppnå løsninger til beste for fellesskapet. Ny kunnskap endrer våre oppfatninger og verdier til å se politikken for det det er, nemlig et fellesskapsprosjekt.

4.5 Deliberativ demokratiteori

I denne studien vil en rekke av kriteriene i en deliberativ demokratiprosess blir knyttet opp til ”muligheter for innflytelse og medvirkning”. Andre begreper framstilt i offentlige dokumenter om myndigheters strategi for utvikling av politikk på området næringslivets samfunnsansvar vil også bli diskutert i analysekapitlene. Målet er en bevisstgjøring av hvilke faktorer som spiller inn for å få til en fruktbar debatt. Jürgen Habermas (1996) bidrag om kommunikativ handling er helt sentral i deliberativ demokratiteori og vil derfor trekkes inn her.

I en artikkel ”Deliberative Democratic Theory” fremmer Chambers idéene om deliberativ demokratiteori i praksis. Chambers utelater i all hovedsak den teoretiske debatten som tar for seg den normative diskusjonen om hva deliberativt demokrati *er* (Chambers 2003:307). Det Chambers viser til i denne artikkelen er en rekke forskningsområder som tar i bruk deliberativ demokratiteori. Et annet poeng i artikkelen er at idealiseringen av en deliberativ demokratimodell ikke utelukker representativt valg. Den deliberative demokratimodellen er ikke en erstatningsmodell for den teknokratiske eller instrumentelle demokratiforståelsen. Demokratiske prosedyrer har verdi som instrument fordi der produseres et resultat (Swift 2006:183). Men det er en forenkling av den kompleksiteten i politiske diskusjoner som eksisterer både på og utenfor den offentlige arena og som blir tatt opp i deliberativ demokrati teori. I følge Chambers (2003) er det kvaliteten på debatten som vektlegges i deliberasjon. Utveksling av meninger skal føre til mer enn offentliggjøring av standpunkter. En del av målet er å øke refleksjonsnivået rundt en sak eller problemstilling. Slik kan deltakerne oppnå en felles forståelse for situasjonen ”...*participants need to be on equal footing*” (Chambers 2003:322).

Det dette handler om i følge Chambers, er verdien av debatter som favner over et vidt spekter av kunnskap og der normative vurderinger får spillerom. Næringslivets samfunnsansvar som fenomen, knyttes til en teoretisk debatt som gjenspeiles i diskusjonen mellom de ulike deltakerne. Med det menes at ulike aktører er uenige om den beste veien å gå videre, og dette kommer til syne i en deliberativ debatt.

“..how deliberation can shape preferences, moderate self-interest, maintain equality, enable dialogic empowerment, and produce reasonable justification for majority decisions” og tilføyer at “...what goes on in the discursive interactions of civil society” (Chambers 1998:99).

Hvordan kan idealet om en deliberativ prosess konkretiseres til et teoretisk verktøy for denne studien? Tanken er at en politisk prosess blir avgjort ved at de gode argumentene vinner frem i prosessen. Deliberasjon er hovedsaklig et budskap om å frigjøre alle sider av en sak. Det handler om respekt for den andres sak. Det handler om å ta seg tid til å lytte og dermed undersøke andre tilnærminger. I dette ligger det en forutsetning om at det er en logikk bak oppbyggingen av argumenter som presenteres, slik at de blir forståelige for motparten. Begrunnelsene for et standpunkt er et viktig element i den ideelle deliberative debatten. Og redegjørelsen for et standpunkt må være ærlig. Oppriktige preferanser og meninger er viktige i deliberasjonsmodellen. Ekthet er avgjørende for å overbevise andre. Og man må være åpen for å endre egne preferanser og hvile på et tillitsforhold mellom partene. Formålet er i gjensidig tillit å komme fram til en løsning i fellesskap (Steiner, Bächtiger, Spörndli og Steenbergen 2004:64-65). Kommunikativ handling viser til utveksling av meninger og standpunkter på premissene beskrevet ovenfor. Kommunikasjon blir et verktøy. Deltakere i en demokratisk debatt er opptatt av å komme frem til enighet, derfor brukes kommunikasjon til å oppnå "situasjonsforståelse". Tanken går tilbake til Aristoteles idéer om offentlig debatt, der troverdighet og fornuft var en del av hans oppfatning om gode diskusjoner (Habermas, Burger og Lawrence 1991).

Nedenfor er seks punkter oppsummert for å innsnevre fokuset i deliberasjonsperspektivet benyttet for denne studien.

1. Deltakelse gjennom tilgang til diskusjonsarenaen
2. Preferanser og meninger skal være sannferdige
3. Bygge opp en logisk argumentasjon
4. Finne frem til løsninger i fellesskap
5. Lytte til og respektere hverandres standpunkter
6. Vise åpenhet for endring av egne preferanser

4.5.1 Hvem bestemmer relevansen?

En Stortingsmelding er mest av alt en handlingsplan for hvordan en regjering har til hensikt å reagere på det som skjer i samfunnet. Den er generell i sine formuleringer, men vil kreve oppmerksomhet fra grupper som potensielt berøres av det som kanskje er kommende lovforslag. Utarbeidelse av stortingsmeldinger er et tidlig stadium hva gjelder å skape konkrete politiske resultater. Men det er interessant hvis det er her idéene kommer fra, og at det er her den første seleksjonsprosessen er i gang. En seleksjonsprosess innebærer utvelgelse av enkelte standpunkter og hvor mindre relevante forslag blir forkastet. Utvalgte forslag som

er funnet relevante nok er ganske enkelt silt ut til å være med videre til beslutningsarenaen. Bruk av begrepet ”relevant” betyr at beslutningsmyndigheter bestemmer når noe er relevant for problemstillingen eller ikke. Det kan derfor tenkes at andre aktører utenfra eller marginaliserte deltakere ikke har vært enig i graden av relevans for enkelte utvalgte standpunkt. I denne usikkerheten om hvem som bestemmer relevansen av de ulike standpunkter er det jeg ønsker å fange opp viktigheten av logikken og begrunnelsene bak argumentene. I dette ligger det at dette teoretiske perspektivet tar for seg hvordan variasjon i diskurskvalitet systematisk kan forklares ut fra vilkår som lå til grunn i debatten og konsekvensene det gav (Steiner, Bächtiger, Spörndli og Steenberg 2004).

4.5.2 Empiriske implikasjoner

I artikkelen “Arguing and bargaining in the Federal Convention and the Assemblée Constituante” av Jon Elster fremmes en måte å tolke interesse- og maktkamp på ved at deltakere benytter seg av trusler og advarsler. Elster (1992) sammenligner en fransk og en amerikansk politisk prosess på slutten av 1700-tallet, men hevder at det langt på vei er mulig å parallellforskyve det som skjedde dengang til i dag. Elster skrev med tanke på dette århundret, og erfaringene kan overføres til en hvilken som helst politisk prosess i det moderne vestlige demokratiet. Det er ikke utfallet av debatten som håndteres av Elster, men det er formatet som debatten spiller på - debattstilen. I hvilken grad kan diskusjonene bli beskrevet som en form for forhandling med kompromisser mellom de ulike interessegruppene? Og et spørsmål om i hvilken grad deltakerne har kommet med/tilført argumentasjon og diskusjon? (Elster 1992:13) Elster påpeker at det er naturlige begrensninger i beslutningsprosesser. Idealer som krever fullstendig upartiskhet og konsistens på hva som er preferanser, er ikke reelt.

Er det en illusjon å tro at mennesker er rasjonelle og har preferanser som faller inn i en fornuftig og naturlig orden? Det er to idealtyper som fremstilles hos Elster og det vil i en analyse bli tydelig at det finnes innslag av begge deler hos ulike deltakere i en debatt. Kommunikasjon og strategisk tenkning (spillteori) kan begge være tilstede i debatten mener Elster. Hvordan kan det skilles mellom det å forhandle frem og argumentere frem sine preferanser og standpunkt i en sak? I det ene ligger det bruk av makt og i det andre viser man alle kortene i håp om å unngå at ressurser og status avgjør.

Offentliggjør man et standpunkt må man stå ved det for ikke å miste troverdighet. I åpne rom er det å vise personlige preferanser nærmest utenkelig, men i et lukket fora er det mulig å

fremme egne interesser i større grad. Det er dermed ikke sagt at det fremmes personlige preferanser i lukkede fora, men det er en større sjanse for at de avdekkes når man føler seg sikker på at de ikke kommer utenforstående for øre. Et annet moment om et standpunkts troverdighet er hvis motparten oppfatter dette å være utenfor partens egeninteresse. Og enkelte aktører er de facto sterkt motivert av det felles gode og rettferdighet som den optimale målsetting. Det vil kunne svekke egeninteresse til fordel for fellesskapet (Elster 1992:16). Det handler gjerne om identiteten til den enkelte aktør mer enn enkeltstående standpunkt i en bestemt sak. Individet er ofte en aktør på vegne av en organisasjon eller større gruppe mennesker med et felles sett av interesser. Et mål om å finne ut av hva som må gjøres fra nå av og fremover er den store utfordringen. Mål og hensikt med offentlig politikk er som Jon Elster omtaler i en referanse til Serge Kolm: *"..the best possible development from now on"* (Elster 1992:29).

Forhandling som taktikk er ofte kortsiktig og ikke en følge av rasjonelle diskusjoner - ei heller basert på upartiske beslutninger om det felles beste for fremtiden. En åpen deliberativ debatt krever at det argumenteres på en meningsfylt måte for det felles beste. En del av det Elster peker på er at det ikke eksisterer noe enten eller i beslutningsprosesser, og at ulike former tidvis flyter over i hverandre. En distinksjon mellom forhandling og argumentering gjenspeiler to ulike måter å komme frem til et resultat i en beslutningsprosess på. Det å gjenkjenne evne til upartisk argumentering i kommunikasjon mellom parter er et forsøk på å få oversikt over hva partene tilsidesetter av ressurser og hvordan de bruker status og posisjon og annet som pressmiddel for å fremme sine interesser.

4.6 Aktørers forhold til myndigheter

Innsikt i en sak eller et tema gjør aktører verdifulle for myndighetene i politiske beslutninger. Gode kilder vil styrke legitimiteten i politiske prosesser. Myndighetene får kjennskap til aktørers interesser og preferanser. Hyppige møter og generelle samarbeids- og kontaktflater kan medvirke til å skape tette bånd mellom myndigheter og samfunnsaktører. Den tette kontakten vil øke forståelsen for hverandres synspunkter. Olsen (1983) påpeker at stabile relasjoner også kan sees på som *"..a symbiosis of governmental authority and organized interests"* (side 150). Som eksperter vil det være naturlig at nevnte aktører får innflytelse på utformingen av politikken.

Aktørene blir instrumenter for myndighetene når de skal finne løsninger, derfor er det viktig at de velger aktører med riktig kompetanse. På denne måten strukturerer myndighetene omgivelsene.

Enkelte kompetente aktører kan bli oversett av myndighetene. Dette kan skyldes rene feilvurderinger eller at de faktisk ikke passer inn i problemløsningen.

4.7 Nærhet og avstand

Nærhet forstås på to måter i en politisk prosess og kan enten tolkes som fysisk tilstedeværelse eller som reelle muligheter til å påvirke. I denne oppgaven diskuterer jeg det siste ut fra et deliberasjonsperspektiv og et maktperspektiv.

An organization succeeds in becoming accepted by a governmental agency as the primary expression and representative of a given interest; the organization, in turn, views the governmental agency as the primary partner or point of reference (LaPalombara 1964 i Olsen 1983:150).

Interaksjon mellom myndigheter og aktører vil kunne si noe om en slik sammenheng som Olsen (1983) referer til. Forventninger kan baseres på om aktører søker stabilitet eller om de søker fleksibilitet, det første kan ansees som integrerte deltakere og det siste er ad-hoc relasjoner mellom myndigheter og samfunnsaktører. Derav kan de tolkes som ikke integrerte deltakere (Olsen 1983:171). Det vil si at integrerte deltakere har nærhet til beslutninger og tilgang til utformingsprosessen utover den fysiske tilstedeværelsen. Og ad-hoc forhold til myndigheter fører andre aktører i andre enden av skalen mot en stocørre avstand til utformingsprosessen. Hvis en bygger videre på Olsens (1983) utredning om deltakelse i politiske prosesser kan en begynne med å se på aktører og deres opplevelse av tilgang til beslutningsarenaen. Tilgang er en forutsetning for å kunne påvirke debatten, men hva ligger egentlig i dette? Hvis en ser bort i fra at dette innebærer primære vilkår som åpenhet og tilgjengelighet til arenaen?

I forbindelse med St. meld. nr.10 var regjeringen tidlig ute for å si at den skulle ”..utarbeides i åpent og tett samarbeid med berørte departementer, med næringslivet, kunnskapsinstitusjoner og de frivillige organisasjoner.”³⁷ Regjeringen uttalte at Kompakt vil være et konsultasjonsorgan for drøfting av samfunnsansvar og at hensikten var å tilby en naturlig møteplass for synspunkter og innspill. I dette tilfellet kan en oppfatte Kompakt som en arena for dialog og kommunikasjon om temaet. For å gjøre det klart ble det satt ned arbeidsgrupper

³⁷ Kilde: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/kampanjer/ud-samfunnsansvar/aktuelt.html?id=491635>

i Kompakt som startet å jobbe frem anbefalinger³⁸. De har avholdt flere møter og bestod av representanter fra departementene, sivilsamfunnet og næringslivet.

Ut i fra et maktperspektiv vil nærhet til beslutninger være kontroll over utfallet av en politisk beslutningsprosess. Hva betyr det å ha makt i en slik sammenheng? Det å ha makt kan menes at en har betydning, nærmest som i begrepet prestisje. I så måte vises det til at aktører med makt har innflytelse på utfallet gjennom den nærheten de har til beslutningsmyndighetene. Varierende grad av evner til å ta i bruk ressurser eller makt til å påvirke et resultat gir ulike deltakere ulik tilgang til beslutningsarenaen. Dermed kan spenningsforhold mellom nærhet og avstand si noe om aktørers gjennomslagskraft til å påvirke politikken i ønsket retning. Om maktstrukturer er avgjørende for aktørers innflytelsesrom vil dette også belyses ved tette forbindelser og korporativer.

I et deliberasjonsperspektiv blir situasjonsforståelse det egentlige målet. Nærhet blir i denne sammenheng trukket frem for å forklare at tilgang kan handle om forståelse eller om mangel på forståelse. Mangel på forståelse kan derfor bli det samme som at en aktør ikke har tilgang og derfor ingen påvirkningskraft. Begrunnelsen for en slik måte å tolke det på kan sees i lys av Bernard Peters slusemodell der sirkulering av makt (målt i styrken av argumentet som er fremmet) mellom sentrum og periferien er avgjørende for problemløsning. Men her gjelder altså troen på at saklig argumentasjon vinner frem og at resultatet gjenspeiler en grundig gjennomgang av alle standpunkter på rederlig vis (Steiner, Bächtiger, Spörndli og Steenbergen 2004:354-355). Jeg argumenterer for at dette kan sees på som et spenningsforhold mellom nærhet og avstand. Det vil si at ut i fra en skala vil aktører bevege seg mellom nærhet og avstand til beslutningsmyndighetene.

4.8 Oppsummering

Roller i, innflytelse og påvirkning på politiske prosesser. I de neste kapitlene vil jeg gjennomgå datamaterialet ut i fra følgende kriterier basert på myndigheters rolle (Statlig styring) aktører (Maktkamp) og prosesser (deliberasjon). Utprøving/utforskning av følgende kategoriseringer skjer på bakgrunn av at deres logiske konsekvenser blir drøftet opp mot relevante empiriske data.

³⁸ Arbeidsgruppene presenterte sine anbefalinger ved Kompakt-møte i Utenriksdepartementet 11. mars 2008.

1. **Statlig styring.** Kunnskapstilegnelse og kunnskapsstatus. Er det styring – og tilegnelse av spesifikk kunnskap som styrer innholdet? Myndigheters kontroll og evne til å nyttgjøre aktører i politiske prosesser; identifisering av nøkkelaktører og innhenting av informasjon.
2. **Maktkamp.** Aktører i maktposisjoner styrt av egeninteresser som allerede har etablerte kanaler og samarbeidsflater med beslutningsmyndigheter.
3. **Deliberasjon.** Fokus på læring og løsningsorientering i den politiske prosessen. Deltakere argumenterer sannferdig og lytter til hverandre. Deltakerne er ute etter å finne den beste løsningen i fellesskap.

En analyse på akse makt ⇔ deliberasjon kan vurderes på følgende dimensjoner:

- **Agenda** -Sette dagsorden
- **Aktørvalg** -Bestemme aktører som skal bidra i prosess
- **Debatten** -Debatten - hva styrer debatten
- **Graving** -Situasjonsforståelse - hvor langt før prosess ble stoppet
- **Resultat** -Slutresultatet - preges av?

Avgjørende for om valg av teori var godt eller dårlig kan i ettertid sees i lys av det teoretiske verktøyets egenskaper til å kunne forklare datamaterialet. Og ved at dette oppnås i tilstrekkelig grad vil det muliggjøre refleksjon ”..over dataenes meningsinnhold” (Thagaard 2002:169). En analyse av forskjellige aktørers preferanser må gjenspeile den reelle debatten. Dette sikres gjennom det anvendte teoretiske rammeverket for å beskrive og forklare argumentasjonen fra aktører i debatten om næringslivets samfunnsansvar.

Kapittel 5.0 Myndighetenes styring

I dette kapittelet sees det nærmere på myndighetenes styring, på hvordan utviklingen av en norsk politikk for næringslivets samfunnsansvar har forløpt, hvor viktig omdømme er og hvordan myndighetenes vurderinger og fortolkninger av CSR er. Videre statens rolle som pådriver og lovgiver, og eksempler på virkemidler omtalt i stortingsmeldingen.

UDs bakgrunn for å jobbe med næringslivets samfunnsansvar er knyttet til menneskerettigheter og FN. FNs menneskerettighetserklæring er ratifisert av en stor andel av verdens land, men det betyr ikke at alle prinsippene følges. De fleste land samarbeider med Menneskerettighetskommisjonens organer.

Uavhengige eksperter oppnevnt av kommisjonen og spesialrepresentanter oppnevnt av FNs generalsekretær gir også viktige bidrag med hensyn til overvåkning av menneskerettighetssituasjonen(..). Det er imidlertid enkelte land som konsekvent har nektet å samarbeide. Burma tillot spesialrapportøren å besøke landet først i oktober 1999 (St.meld. nr.21 (1999-2000) side 120).

5.1 Norske myndigheters holdninger (historisk perspektiv)

For å vise den politiske linjen litt historisk har jeg trukket frem enkeltsaker som tidligere har vært omtalt i Norge. Jeg går blant annet inn på hvilket forhold Norge har hatt til næringslivets samfunnsansvar når det gjelder militærregimet i Burma (Myanmar).

I et internasjonalt samarbeid er norske myndigheter bare en enkelt brikke i utviklingen av et juridisk rammeverk. Hensynet til andre lands tilnærming er uunngåelig, og det er også avgjørende at enkeltland (og selskaper) er villige til å trekke lasset. Det er tilfeller der lokale myndigheter i andre land ikke har undertegnet FNs konvensjoner eller at enkeltterritorier har en uavklart selvråderett som angår utnyttelse av naturressurser i området. Eksempler på dette er Burma og Vest-Sahara. Vanskelige spørsmål om verdenssamfunnet bør gripe inn i enkeltområder, dukker opp. Storpolitikk, kultur og religiøse konflikter står ofte i veien for en god løsning. Det vil være vanskelig å se næringslivet i en global sammenheng uten å diskutere omgivelsene man opererer i.

I 1989 endrer *Burma* navn til Myanmar, det er like før landet gjennomfører et valg til nasjonalforsamling, der NLD vinner flertallet av setene. Politiske uroligheter har herjet i landet siden det ble erklært en uavhengig republikk. Dette er et land som var under britisk kolonistyre frem til 1948. Og situasjonen i dag er tilsvarende den på 1990-tallet, da

militærjuntaen ikke anerkjente valgresultatene og kuppet den demokratisk valgte lederen Aung San Suu Kyi som fremdeles sitter i husarrest³⁹.

Situasjonen i Burma tilspisset seg i 2007 da hele verden var vitne til groteske overgrep på munkes og sivile som en konsekvens av demonstrasjoner mot militærjuntaens enevelde. Nedenfor refereres det til et innlegg under behandlingen av en interpellasjon i Stortinget om hendelsene i Burma. Dette er for å vise til et tilfelle av Norges forhold med udemokratiske land som er under et internasjonalt press, men der likefullt norske bedrifter har vært tilstede.

"..den forverrede situasjonen i Burma. Det er en problemstilling Norge har hatt høyt på dagsordenen i en årrekke, spesielt etter at Aung San Suu Kyi ble tildelt Nobels fredspris i 1991. Seksten år etter har vi sett hvordan en ny generasjon fredelige demokratiforkjempere, ledet av Burmas munkes, brutalt ble slått ned.."(Jonas Gahr Støre, Stortinget, 6. November 2007, sak 2).

Følgende uttalelser angikk situasjonen i Burma i 2007: *"..den norske regjering stått fast på linjen med å oppfordre norske bransjeorganisasjoner og borgere til ikke å handle med, investere i eller reise til Burma.." og videre; "..restriksjoner på handel og investeringer innenfor sektorene tømmer, edelstener, mineraler og metaller".*

I 2002 ble daværende statsminister Kjell Magne Bondevik konfrontert med formell boikott mot Burma i et intervju med Norwatch. Det var da ikke aktuelt å innføre på grunnlag av lovende progresjon i den politiske situasjonen, mente Bondevik:

"Mitt klare inntrykk er at det for øyeblikket er riktig å føre en politikk som er en kombinasjon av det en kaller "stick and carrot"

Tilbake i 1997 hadde Bondevik også gitt de samme signalene. Det var gitt advarsler overfor norsk næringsliv om å ikke handle med Burma. Men undersøkelser av David Stenerud journalist i Norwatch har antydnet at effekten av Bondeviks uttalelser rask forsvant (Stenerud 2004:107).

De norske bedriftene som alt opererte i Burma, ble oppfordret til etisk opptreden. Norske myndigheter var imidlertid uten sanksjonsmuligheter. Enkelte interesseparter mener den politikken Norge fører er motstridende i forhold til de mål satt av Regjeringen selv.

Norske myndigheters politikk på dette feltet er full av paradokser. Mye dreier seg om frivillige ordninger, som det er opp til bedriftene om de vil følge. Det endrer verken kostnader eller atferd, og er derfor ineffektivt (Ivar Kolstad intervju i BT 18/03/2009).

³⁹ <http://www.globalis.no/Land/Burma-Myanmar>

..hadde det vært en loyfestet boikott, gikk det frem, kunne Tolldirektoratet igangsette etterforskning ved mistanke om bekvemmelighetsdeklarerer – slik situasjonen var (og er) med Burma, var de maktesløse (Stenerud 2004:5).

Et liknende tilfelle er Marokkos tilstedeværelse i Vest-Sahara. UD har nylig endret beskrivelsen fra "okkupasjon" til "uavklart juridisk situasjon"⁴⁰. Oslo Arbeiderparti har forlangt at UD umiddelbart går tilbake til å betegne Vest-Sahara til ulovlig okkupert område.

"Situasjonen i Vest-Sahara er svært alvorlig. Menneskerettighetsaktivister blir fengslet og trakassert og det er omfattende brudd på organisasjons- og ytringsfriheten." (Denne uttalelsen ble vedtatt på LOs 32. ordinære kongress 15. mai 2009)

Norske politikere er unnvikende på å svare konkret på spørsmålet om Vest-Sahara. Fra jurister i FN blir det gitt klare svar på hva som er lovlig og hva som ikke er det. Er det fordi denne saken er betent på grunn av norske bedrifters involvering i regionen, eller er det andre hensyn som gjør saken så komplisert for norske myndigheter?

Tidligere i år kom det endringer i forskrift om tiltak mot Burma som viser til at det nå er fastsatt boikott av import og eksport varer til landet. Dette temaet er nærmere belyst i St.meld. nr. 10 der regjeringen nå har tatt et tydeligere standpunkt til dette, men først etter at EU nylig forsterket sanksjonene overfor Burma.

..det ikke er ønskelig å utvikle et særnorsk system som innebærer at norske selskaper skal avstå fra å handle med eller investere i problematiske land eller områder. Det er i dag to unntak fra denne hovedregelen. Det gjelder næringslivets økonomiske engasjement i forhold til den uavklarte situasjonen for Vest Sahara og situasjonen i Burma (St.meld. nr.10 (2008-2009) side 44).

Det vil si at investeringer i konfliktområder er i samsvar med norske interesser foruten om Burma og Vest-Sahara. Et sted går grensen, men er det rett og slett når EU sier så?

5.2 Norske bedrifter som opererer i eller med andre land

"Samfunnsansvarsdaysordenen er i stadig utvikling. Slik blir næringslivet viktigere for måloppnåelse i aktuelle deler av utenrikspolitikken"
(St.meld. nr.15 (2008-2009) side 78).

I en artikkel (Dagbladet, 4.september 2008) diskuterer den norske utenriksministeren og Generaldirektør i Den Internasjonale arbeidsorganisasjon (ILO) en sosial kontrakt utfra ILO-

⁴⁰ http://www.vest-sahara.no/index.php?parse_news=single&cat=1&art=1236 (04.05 – 2009)

deklarasjonen ”*Sosial rettferdighet for en rettferdig globalisering*”⁴¹. ILO-deklarasjonen er ifølge de to forfatterne ment å være en ”verktøykasse for politikere” og dette handler om helt grunnleggende demokratiske rettigheter. Deklarasjonen er et resultat av internasjonalt samarbeide mellom 182 land for å finne løsninger på sosiale utfordringer i en global verden.

Utenriksministeren uttaler at den norske regjeringens erfaringer og mål her til lands er videreførbart til utlandet. Artikkelen oppsummerer i den anledning at:

”.. Norges egen modell, der kombinasjonen av likestilling, trepartssamarbeid, arbeidstakernes rettigheter og sosialpolitikk bidrar til å gjøre full sysselsetting og anstendige arbeidsvilkår til uttalte mål og kriterier for politiske prioriteringer” (Gahr Støre & Somavia 2008).

Norge i dag: Statens Pensjonsfond – Utland, SPU. Vi har på en måte fått en ny identitet. Mange land assosierer Norge med SPUs størrelse og rykte og engasjementer. For eksempel: OECD-konferansen i Paris i juni og Norges betydning og respekt som kapitalforvalter (Utenriksminister Gahr Støre ved NHOs hovedstyres strategisamling, Oslo 19.november 2008).

I forbindelse med at norske myndigheter innførte etikkregler for investeringer gjennom SPU mener Gahr Støre at Norge går foran som et godt eksempel. I dette ligger det at forvaltningen av Pensjonsfondet (Oljefondet) som styres av Etikkrådet⁴² utøver eierstyring (corporate governance). Statseierskapsutvalget⁴³ som ga anbefalinger om eierskapsstyring viste til at;

”..staten vil kunne få svekket legitimitet, for eksempel som lovgiver og i saker som angår utenrikspolitikken, dersom staten ikke også gjennom eierrollen etterlever høye standarder på dette området” (St.meld. nr.13 (2006-2007) side 27).

Eierstyring skjer overfor selskaper som Pensjonsfondet har investert i. Etikkrådet filtrerer selskapene og vurderer dem ut i fra deres forretningsvirksomhet, aktiviteter og handlinger. Fondets spredning av eierandel (for eksempel størrelse) hos de ulike selskapene gjør også at den reelle påvirkningskraften varierer. Retningslinjene for slik eierstyring kommer fra Stortinget, men internasjonale konvensjoner og normer (for eksempel demokrati) preger dets utforming.

⁴¹ ILO-deklarasjonen: ”ILO Declaration on social justice for a fair globalization”. Tilgjengelig fra:

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_094042.pdf [Nedlastet 1.mai 2009]

⁴² <http://www.regjeringen.no/nb/sub/styrer-rad-utvalg/etikkradet.html?id=434879>

⁴³ Statseierskapsutvalget ble oppnevnt ved Kgl.res. i 2002. Utvalget gikk i gjennom og vurderte ”..organiseringen av statens eierskap i selskaper der staten er hel eller deleier, og hvor virksomheten hovedsakelig er forretningsmessig orientert” (St.meld. nr.13 (2006-2007) side 27).

Universitetslektor Birthe Taraldset ved juridisk fakultet (UiB) bruker begrepet aksjonæraktivisme i sine beskrivelser av eierskapsutøvelse overfor selskapene. Hun påpeker at i en internasjonal sammenheng er det utbredt med aksjonæraktivisme, selv ved en liten andel aksjer.

Norges utviklingsminister Erik Solheim har i forbindelse med St.meld. nr. 10. påpekt Statens pensjonsfond Utland (SPU) som et virkemiddel i kampen mot fattigdom i Afrika⁴⁴. Han mener at ved hjelp av norske kroner hentet fra SPU kan økonomien i de fattigste landene i Afrika stabiliseres. Det kan nevnes at dette omhandler de minst utviklede land i verden, det som betegnes som MUL-landene. Totalt er det 78 innenfor denne kategorien, og 39 av landene ligger i Afrika. Målet er økonomisk vekst og verdiskaping som øker velferden i disse landene. Erik Solheim har et ønske om økte investeringer for å få fart på økonomien i områder som ellers unngås av private investorer. Optimistiske tall viser til at det er en tredobling av investeringer i Afrika i løpet av de siste fem årene. Over lengre tid har bistandslitteraturen fokusert mer på samarbeid og partnerskap mellom aktører i utviklingsland og bidragsyter fra den rike delen av verden. Dette er i motsetning til en filantropisk tilnærming der mottaker forblir passiv.

Når det gjelder Jonas Gahr Støre viser han til historie og erfaringer her til lands som den norske regjeringen mener er videreførbart til andre land. Utenriksministeren vektlegger særlig likestilling, trepartssamarbeid, arbeidstakernes rettigheter og sosialpolitikk for å nå mål om anstendige arbeidsvilkår. Norge er en vellykket velferdsstat, men en kan nyansere bildet av ”Norge som foregangsland”.

Et poeng er konsensuspresset i norske debatter. I en doktoravhandling om Verdikommisjonen i Norge har Jill Loga påpekt at ”gode temaer” er vanskelige å diskutere (”Godhetsregimet”). Dette støttes av professor Terje Tvedt:

Siden bistand, menneskerettighetsarbeid og fredspolitikk har hatt en enestående legitimitet i Norge, er det risiko forbundet med å analysere politikkfeltet kritisk og distansert. Den norske modellen for freds- og konfliktløsning har hatt en entusiastisk tilslutning og utviklingshjelpsprosjektet en nærmest monolittisk oppslutning. Forsøk på å trenge gjennom den mur av konvensjonalisme, nøret av epokens herskende internasjonale maktrelasjoner og kognitive disposisjoner, nasjonal rituell selvbekreftelse og begrepsmakt som systemet har forskanset seg bak, innebærer å sette søkelys på ikke bare en mektig (ressursfordelende) elite som oppfatter sin egen

⁴⁴ (St.meld. nr.13 (2008-2009) side 75-76)

posisjon som begrunnet med moralsk overlegenhet, men betyr også å kaste et kritisk blikk på fundamentale nasjonalidentitetsproduserende prosesser i globaliseringsepoken (Terje Tvedt 2003:9).

Hele 70-tallet var preget av det norske oljeeventyret, og i årene 1973 til 1974 ble den verdensomspennende oljekrisen god butikk for Norge. Prisstigningen på råolje ga økte inntekter for Norge og flere arbeidsplasser i oljenæringen (Smith-Solbakken 182:1997). Men erfaringer fra den tidligere perioden i norsk oljehistorie var ikke bare positiv. Oppblomstringen i oljenæringen krevde en radikal tilpasning hos norske arbeidstakere og arbeidsgivere. Flere fagforeninger splittet oljearbeiderne på norsk sokkel, kulturforskjellene mellom norske arbeidere og utlandske arbeidere var store. Kollektive forhandlinger skjedde ikke etter norsk tradisjon, kjent fra andre industrier. LO var på denne tiden ikke et naturlig samlingspunkt for oljearbeiderne. I følge en avhandling skrevet av Marie Smith-Solbakken om oljearbeiderkulturen skyldtes dette blant annet at LO var inne i en fase med interne stridigheter. Om myndighetene går det an å si at de var tilstedeværende fra begynnelsen, men at det var først når forhandlingsklimaet stabiliserte seg at de ble godt synlige. Det gjaldt spesielt fra den tiden arbeidsmiljøloven (1977) ble satt i kraft og ved senere oppfølging i 1993 som styrket tilsynsverket i oljenæringen (Smith-Solbakken 121-175:1995).

5.3 Myndighetenes rolle

Norske myndigheter er *pådriver og motivator* for at norske foretak skal ta samfunnsansvar på alvor og kjører i gang tiltak i form av holdningskampanjer via Innovasjon Norge, UD og andre involverte departementer.

*Innovasjon Norge*⁴⁵ har en rolle som formidler av ”..verdier, holdninger og kunnskap om samfunnsansvar i sin rolle som rådgiver, pådriver og finansieringskilde for norske bedrifter” (St.meld. nr. 7 (2008–2009) side 74). St.meld. nr. 10 bekrefter myndighetenes rolle som *pådriver og motivator*. Her vises det til en rekke målsettinger og ambisjoner om statlige tiltak for å støtte opp om norsk næringsliv. Videre beskrives forbedringspotensialet i offentlig sektor. Stortingsmeldingen benytter et stort antall ”bør” (som Arild Hermstad, FIVH påpekte ved Høringen 9.februar). Det er derfor forventninger og ikke krav som fremsettes. Det

⁴⁵ ”I 2007 lanserte Innovasjon Norge en egen Handlingsplan for samfunnsansvar. Handlingsplanen innebærer blant annet at alle kunder som ønsker å få adgang til Innovasjon Norges virkemidler, vil bli systematisk utfordret på sine holdninger til samfunnsansvar.” (St.meld. nr. 7 (2008–2009) side 74)

svekker troen på at norske myndigheter vil være aktive i arbeidet med å ansvarliggjøre næringslivet.

..hensikten med meldingen var å skape bevissthet og kunnskap og ikke minst i offentlig sektor, fordi det er mange bedrifter som har dette godt inne, som er ganske banebrytende, så er det det offentlige selv, meldingen (kap.2) som selv bør ha rutiner og systemer på arbeidstakerrettigheter, miljø og korrupsjon. Man kan ikke stille krav som man selv ikke gjennomfører. Statlige bedrifter skal være ledende, offentlig sektor skal ta dette innover seg når det gjelder innkjøp, det er minst like viktig å se seg i speilet på dette området, så det har skapt enormt engasjement hos offentlig sektor ikke bare bedriftene. (Informant UD)

Myndighetene representert ved politiske ledere og byråkrater, utsettes for press fra sterke interessegrupper. Løsningene må preges av balanse. Myndighetenes oppgave er å sikre at det tas hensyn til alle parter. Blir resultatet for mye i favør av en eller noen få av partene, svekkes tilliten til den politiske ledelsen og støtteapparatet – byråkratiet. Og myndighetene vil alltid kunne beskyldes for å løpe særinteressers ærend når en av partene ikke når tilstrekkelig gjennom med sitt syn.

Myndighetene, NHO og LO utgjør til sammen *trepartssamarbeidet*. Det har eksistert i mange år. Dette er en norsk konstruksjon for å beskytte norske interesser på arbeidstaker- og arbeidsgiversiden. På 70-tallet gikk dette eksempelvis ut over spanske oljearbeidere.

Partene har lang erfaring med å forhandle frem med sine synspunkter. Jo sterkere båndene her er mellom partene, desto vanskeligere er det for andre å bli hørt. Dette kan undergrave en fri og åpen prosess der kompetanse og viktige poenger ikke får noen plass i diskusjonene. Det er alltid et spørsmål om å balansere forskjellige interesser opp mot hverandre, vurdere for og imot. Jobbe frem kompromisser til en løsning partene kan enes om. Å bedømme myndighetenes upartiskhet i disse forhandlingene, vil bestandig være gjenstand for diskusjon og uenighet. Og generelt må vi anta at myndighetene representert ved personer som kjenner motpartenes representanter godt, har lettere for å forstå hverandre og dermed er lettere å påvirke.

LO og NHO motsetter seg hvis det er noen andres forventninger og problemstillinger som kommer til orde og at noen andres ordninger skal kunne få stor betydning og at den såkalte trepartsmodellen som vi har i Norge ikke lenger skulle ha like stor innflytelse hos norske myndigheter og på utviklingen av det norske samfunnet (Informant Amnesty).

Det handler om en oppfatning av ”..hvem det er som har eierskap til denne type spørsmål og denne type innflytelse på utvikling innenfor norsk næringsliv..” der LO og NHO er de sterke partene. Næringsliv, fagforbund og myndigheter har gjennom trepartsamarbeidet knyttet bånd som man ser blir utslagsgivende for innholdet i stortingsmeldingen. Med korporativstrukturen er sjansen stor for at mindre aktører ekskluderes. Det er overveiende sannsynlig at små aktørers interesser blir marginalisert eller tilsidesatt i det som er ment til å være en balansert utformingsprosess (Grabosky 1995:540, Olsen 1981).

Et resultat kan være at man går inn i allianser med aktører som har makt og myndighet til å få til ønskete adferdsendringer. Og blir dermed en viktig brikke for myndighetene i det å beholde styring og kontroll. Hvilke aktører dette gjelder, er ikke vanskelig å se. Nærhet til problemene som skal løses og maktposisjon i systemet som ønskes regulert, er åpenbart.

Myndighetene har prinsipielt to måter å styre på. Gjennom lover og regler eller frivillige ordninger – retningslinjer for adferd. Sistnevnte eller *selv-regulering* oppfattes av enkelte som ineffektivt. Gode intensjoner ligger bak, men det er usikkert om hvor virkningsfullt det er. Men selv-regulering kombinert med andre policy instrumenter kan være effektive virkemidler for sosial kontroll (Gunningham og Rees 1997:364). Neoliberal ideologi fordrer mindre intervensjon fra myndigheters hold. Multinasjonale selskaper opererer i globale markeder der direkte regulering fra myndigheter ikke er påkrevd.

...across a variety of nations, governments of very different political complexions are experimenting with various forms of self-regulation in search of a middle way between laissez-faire capitalism and state-centered regulation (Gunningham og Rees 1997:364).

Det er lettere å operere med todelingen mellom selv-regulering basert på frivillighetsprinsipper og ”command and control” (hierarkisk styring – lovregulering). Det første viser til soft-regulation og det siste er direkte statlig styring. Selv-regulering i industrien krever samarbeid. Dette samarbeidet krever et nettverk på tvers av nasjoner som fungerer og aktører som snakker samme sak. Med nettverk menes en rekke internasjonale organer/holdpunkter som i denne sammenheng standardiserer opptreden og rapporteringsansvar for selskaper. Gjensidig tillit til det samme ”*level playing field*”, som betyr enighet om spillereglene (Gunningham og Rees 1997:365).

For mye regulering kan virke mot sin hensikt. Ulempen er at det kan oppstå en ”*regulatory overload*” (Grabosky 540:1995). Det blir uoversiktlig og ordningene mister troverdighet.

Forskjellige institusjoner (for eksempel Dow Jones, GRI) publiserer CSR-rangeringer av selskaper. Når det er et stort antall rangeringer og standarder på CSR vil det kunne svekke effekten. Skillet mellom seriøse og useriøse rangeringer kan bli utydelig.

Det vises også til at utviklingen av nye reguleringssystemer får større oppmerksomhet enn å påse at atferd og handlinger faktisk blir endret.

...quality assurance initiatives show how the control system is becoming the principal focus of audit practice. Audit can provide assurance that the system works well even when substantive performance is poor (Power 1999:60).

5.4 Regionale/lokale fortolkninger av CSR

Regionale/lokale fortolkninger av CSR får konsekvenser for bedriftenes arbeidsbetingelser. Nasjonal kultur påvirker gjennom bedrifters tilknytning til tradisjoner, verdier og normer. Bedrifter søker legitimitet på hjemmebane og måles ut i fra den opptreden som her anses for å være riktig. Juridiske forpliktelser og tilhørighet til kulturelle normer og verdier er mest sannsynlig sterkest der hvor bedriftene har sitt hovedkvarter.

"Det er en utopi å tro at fattigdom kan bekjempes uten næringslivets aktive medvirkning" Kofi Annan (Tittel på St.meld.nr.10)

I følge Atle Midttun (leder for Senter for bedriftens samfunnsansvar ved Handelshøyskolen BI i Oslo) har Norge et sterkt internasjonalt fokus sammenlignet med andre land som legger mer vekt på nasjonale forhold. I spørsmålet om Norge ligger i forkant av andre vestlige land på politiske retningslinjer om næringslivets samfunnsansvar er svaret at politikere i andre land har vist interesse for dette feltet. Storbritannia har blant annet trukket opp retningslinjer og lovforslag om bedrifters ansvarlige rolle i samfunnet (Finskas 2007:35). Og Storbritannia har siden mars 2000 hatt en egen minister med tilhørighet til *"Department of Trade and Industry"*.

Myndighetene i eksempelvis Italia og Storbritannia anvender CSR som press på eget næringsliv for å sikre etisk adferd i sitt hjemland. I Norge følger man også med innenlands, men deltar langt mer med næringslivsutvikling i fattige land. Atle Midttun (2006)⁴⁶ bruker begrepet *"difficult commercial contexts"* for å beskrive norske myndigheters tilnærming til CSR. Begrepet beskriver omgivelser der næringsliv opererer under vanskelige forhold. I slike

⁴⁶ The Changing Role of Government in Corporate Responsibility ESADE, 24.03.2006
www.eabis.org/.../88-the-role-of-public-policy-in-fostering-corporate-responsibility

forhold er usikkerhet et viktig stikkord, grunnet at foretak gjør investeringer på tross av svake rettssystemer og andre ustabile institusjoner som foretakene må forholde seg til.

For norske myndigheter dreier næringslivets samfunnsansvar seg i første rekke om å sikre menneskerettigheter og demokratiske verdier. I 2009 vendes blikket utover Norges grenser slik det uttrykkes i St. meld. nr. 10 som henvender seg til *"..bedrifter når de skal ivareta samfunnsansvar i sin internasjonale virksomhet"* (St.meld. nr.10 (2008-2009) side 7). Videre at *"..utviklingsland er preget av mangelfullt lovverk, svakt styresett, utstrakt fattigdom og korrupsjon"* (ibid). Debatten går i hvordan Regjeringen velger å løse spørsmålet om nasjonale retningslinjer for norske bedrifters samfunnsansvar i utlandet.

"Å ta ansvar i næringslivet skal være lønnsomt"
(Prosjektleder, Are-Jostein Norheim UD)

I en avhandling av Karolina Windell vises det hvordan CSR konstrueres av institusjonelle omgivelser (2006:20). I en pågående avhandling av Bexell (2008) redegjøres det for utformingen av EUs policy på CSR. Det undersøkes hvordan reforhandlinger i prosesser påvirker sluttresultatet for EUs CSR policy. Bexell tar for seg hvilke fremstillinger/forestillinger av CSR som dominerer utformingen av EUs politikk på næringslivets samfunnsansvar. Og hun ser på hvilke interesser som får gjennomslag i EUs CSR policy, og deltakende aktørers innvirkning på maktkonstruksjoner (Bexell 2008:27). Konfliktdimensjonen i CSR tydeliggjøres når man tar opp hvem som tar beslutninger, hva som avgjør innhold i policyer og videre representativ deltakelse i utformingen av CSR policy.

*"'Then they'll build their own, and they'll become exporters of standards.' If so, China may in time begin to challenge Western ideas of CSR...Chinese companies will want to redefine corporate responsibility in ways that suit their own priorities."*The Economist, CSR goes global⁴⁷

Utsagnet viser at en rekke betingelser for hva som ligger i begrepet CSR er knyttet til lokal fortolkning. Den nasjonale forståelsen av CSR er preget av normer og verdier med tilhørighet i tradisjoner. Atle Midttun oppsummerer den norske forståelsen av CSR. Han viser til at en norsk fortolkning av CSR vektlegger promotering av fred, menneskerettigheter, korrupsjonsforebygging og demokrati. En slik avgrensning av hva som ligger i CSR konseptet kan også utvides til å gjelde generelt i Skandinavia.

⁴⁷ http://www.economist.com/specialreports/displaystory.cfm?story_id=10491136

Norge kan betraktes som en merkevare med det omdømmet norsk næringsliv har i utlandet. I stortingsmeldingen heter det at *"Norsk næringsliv i utlandet identifiseres ofte med Norge.."* (St.meld. nr.10 2008-2009 side 13). Utenriksminister Gahr Støre deltok på NHOs hovedstyres strategisamling i 2008 og hans uttalelser viser et ønske om en positiv tone mellom politikere og næringsliv for å styrke felles interesser.

"Arbeidet med Norges omdømme skal ha en sentral plass i utenrikspolitikken" og videre "et positivt norgesbilde er viktig for vår internasjonale anseelse og konkurranseevne. Dette kan dere i NHO mye om. Norge skal være en attraktiv partner ute i markedene" og tilslutt " Norges omdømme er vår felles interesse. Igjen: "Koherens". "En felles plattform." (Utenriksministeren - NHOs hovedstyres strategisamling, Oslo 19.november 2008).

I denne vinn-vinn forståelsen av CSR som legges frem av utenriksministeren henvises det primært til lønnsomhet når det gjelder samfunnsansvar.

Forsterket av medias rolle er dette med på å påvirke politikken og omdømmet til selskaper, som igjen i mange tilfeller spiller tilbake på Norges og andre staters omdømme. Den voksende CSR-agendaen blir på denne måten en ressurs for norske myndigheter i utenrikspolitikken, men det gir også nye utfordringer (St.meld. nr.15 (2008-2009) side 78).

"Om verdens problemer er menneskeskapt, vil det neste steget være å finne løsninger på utfordringene med de samme menneskelige påvirkningsmuligheter" (tidligere statsministeren i Sverige Göran Persson⁴⁸.)

Politikerne må utvise pragmatisme og finne frem til fornuftige løsninger. Det Norge som promoterer av Gahr Støre blir en del av en språklig konstruksjon om Norge, og er knyttet til løsninger som er til fordel for norske interesser.

5.5 Myndighetenes virkemidler

Det er viktig å avklare ansvarsområder, rollefordeling og hvilke forventninger det stilles fra norske myndigheter og hvilke virkemidler man ønsker å ta i bruk. Pr i dag heller man mot et *"frivillighetsprinsipp"*. Jeg vil her legge frem konkrete virkemidler som er diskutert i st.meld.

I st.meld. nr.10 vises det til at:

Regjeringen ser det som svært viktig at det arbeides videre internasjonalt for at rammeverk for samfunnsansvar kan bli mer forpliktende og inneholde

⁴⁸Grung-forelesning 2009. Perssons perspektiver. 24.03.2009.
http://samfunnet.uib.no/grafikk/program_pdf/2009v.pdf

oppfølgingsmekanismer. Regjeringen vil være en pådriver for å styrke slike mekanismer i FN og OECD (St.meld. nr.10 2008-2009 side 69).

5.5.1 OECD

I 1997 kom OECD-konvensjonen om bekjemping av korrupsjon, men allerede i 1976 ble det utarbeidet retningslinjer for flernasjonale selskapers virksomhet (Tapiola 1999). OECD foretar i disse dager en evaluering av sine retningslinjer for å styrke sanksjonsmulighetene nasjonalt og overfor flernasjonale selskaper (St.meld. nr.10 2008-2009 side 61).

OECDs retningslinjer er det eneste multilateralt anerkjente rammeverket for samfunnsansvar som myndighetene er forpliktet til å fremme. Retningslinjene er anbefalinger fra regjeringene til de flernasjonale selskapene. De er en fylldig ramme av frivillige prinsipper for ansvarlig forretningsdrift som samsvarer med gjeldende lover og konvensjoner. Retningslinjene er en del av OECDs erklæring om internasjonale investeringer og flernasjonale selskaper (1976). (St.meld. nr.10 2008-2009 side 59)

OECD er et av de internasjonale organene som norske myndigheter gir støtte til i St.meld.nr.10. Og dette bekreftes i intervjuet om tiltakene som vektlegges videre fremover:

..det viktigste konkrete nye i politikken er hvordan man ser på OECD kontaktpunktet og hvordan man jobber videre med rådgivingstilbud fra myndighetene, det er kanskje de viktigste av nye politiske forslag, og ellers er det mange prosesser som er på gang (Informant UD)

Det nasjonale kontaktpunkt består av samarbeid mellom representanter fra UD, Nærings- og handelsdepartementet, LO og NHO. Det har hittil prosessert tre klager gjennom dette systemet for regulering av flernasjonale selskaper. En av sakene omhandlet Gards kontrakter for indonesiske og filippinske sjøfolk (2002). En eksponert sak i media var Aker-Kværners virksomhet som var involvert i leveranser til Guantanamo Bay (2005) og den siste er Nordeas finansiering av en papirmassefabrikk i Uruguay (2007) (St.meld. nr.10 2008-2009 side 62). I juni 2009 samlet alle 38 land som har nasjonale kontaktpunkt seg for å vurdere nåværende status og dets funksjon som klageinstans for uansvarlig næringsliv.

I en artikkel av aktive aktører på næringslivets samfunnsansvar blir det norske kontaktpunktets nåværende status omtalt slik:

..norske kontaktpunktet ble for et par år siden flyttet fra utenriksdepartementets seksjon for menneskerettigheter til seksjon for næringsfremme og verdiskaping. Det er gjentatte ganger advart mot at kontaktpunktet da mistet faglig tyngde innen menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter og miljø. Utviklingen i kontaktpunktet tyder på at det mangler den nødvendige distansen og uavhengigheten til aktørene som

*innklages, og at det kvier seg for å ta tak i de problematiske sidene ved selskaper de ellers har som oppgave å promotere i ulike sammenhenger*⁴⁹

Amnesty var også kritisk til at kontaktpunktet ble flyttet og sier følgende i en nesten identisk kommentar:

Vi var svært kritiske da det norske kontaktpunktet for tre år siden ble siden flyttet fra Utenriksdepartementets seksjon for menneskerettigheter til Seksjon for næringsfremme og verdiskaping, eller som det heter på engelsk seksjon for Economic and Commercial Affairs. Vår påstand var at kontaktpunktet med dette mistet faglig tyngde på menneskerettigheter og den nødvendige distansen og uavhengigheten til aktørene som innklages. Hvis vi tar selskap hvor staten er inne som eier, omfatter dette flere av de selskapene som så langt har vært innklaget i Norge. Her har UDs seksjon for næringsfremme en opplagt oppgave i nettopp å fremme selskapenes interesser. Da framstår det som en umulig, eller i det minste lite troverdig, balansekunst også å skulle behandle klager mot de samme selskapene.

Det klareste initiativet fra Regjeringen som angår definisjonsspørsmålet på CSR, er deres omdirigering av arbeidet med St.meld. nr.10 og koordinering av OECD Nasjonalt kontaktpunkt fra Seksjon for demokrati og menneskerettigheter til Seksjon for næringsfremme og verdiskaping. Effekten av dette virker undervurdert fra myndighetenes side, fordi uttalelser fra interessegrupper viser en tydelig misnøye med endringen. Det praktiske arbeidet internt i UD har muligens endret seg lite, men oppfatningene om hvilke interesser som ivaretas, ble endret ved en slik løsning.

5.5.2 Rapporteringsplikt

Ifølge norsk lov skal alle regnskapspliktige selskaper rapportere om sitt samfunnsansvar, dog begrenset til arbeidsmiljø, likestilling og miljøpåvirkning (St.meld. nr.10 2008-2009 side 83).

Det er nevnt at utvidet opplysningsplikt innen for Regnskapsloven kan være et tiltak for de største selskapene (Ibid side 83) I stortingsmeldingen anbefales selskaper å rapportere om sosiale og miljømessige forhold gjennom Global Reporting Initiative (GRI), der opplysninger om selskapers samfunnsansvar skal oppgis.

Styrking av kontaktpunktet for OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper. Myndighetene prioriterer samarbeidet i OECD.

⁴⁹ (Lynavleder for norske selskaper? En artikkel skrevet av Jan Thomas Odegard fra Norges Naturvernforbund, Atle Høye fra Fellesforbundet og Gunhild Ørstavik fra ForUM i NY TID side 44, 24.juli 2009).

5.6 Oppsummering

Hovedlinjene i den offentlige diskusjonen om næringslivets samfunnsansvar dreier seg om regulering av selskapene.

”Myndighetenes rolle er først og fremst å inngå internasjonale avtaler, innarbeide bestemmelsene i norsk lov- og regelverk og etterprøve og håndheve kravene” (St.meld. nr.10 2008-2009 side 13).

Den norske politiske linjen på næringslivets samfunnsansvar har lagt opp til et internasjonalt engasjement. Det har også vært den gjeldende holdningen da Norge utviklet en norsk anti-korrupsjonspolitik. Det ble den gang uttrykt at Norge skal være et ”foregangsland i kampen mot korrupsjon” (Valde 2005:169). En av de tingene som ble påpekt den gang var at *”mange internasjonale konvensjoner er minimumsavtaler”* og at det derfor ikke skulle være noe i veien for å trekke dette lenger, slik at det kom på plass særnorske regler (ibid:170).

I Inst.O. nr.105 (2002-2003) ble norsk lovgiving også omtalt til at det kunne være ”normdannende internasjonalt” (Valde 2005 side 171). De samme internasjonale organer ble trukket frem i redegjørelsen av utvikling på norsk anti-korrupsjonspolitik som i tilfellet med arbeidsområdet for en norsk politikk på næringslivets samfunnsansvar. FN, OECD og Europarådet (ibid:173).

Myndighetene fastlegger rammebetingelser for bedriftenes aktiviteter gjennom nasjonale lover, forskrifter og retningslinjer og forvaltning av disse. Eksempler på dette er reguleringer og krav innenfor helse-, miljø- og sikkerhetsområdet (HMS) og når det gjelder miljøforhold. (St.meld. nr.10 2008-2009 side 13).

Det har vært mye diskusjon om hvor et ev. regelverk skal ligge; overnasjonalt, regionalt, nasjonalt, og hvilken form det bør ha. Videre i hvilken grad selskaper kan gjøres til rettssubjekt i eksisterende folkerettslige avtaler og nasjonal rett. Denne debatten har primært vært drevet fram av miljø-, og menneskerettighetsorganisasjoner, men også i deler av finansnæringen og internasjonale selskaper. Det kan sies at nasjonale myndigheter har i mindre grad deltatt i debatten⁵⁰ (Innspill ForUM)

Internasjonale avtaler og konvensjoner på dette feltet kan bære preg av vage formuleringer, og der av også tendenser til lav forpliktningsgrad. Dette handler om manglende sanksjonsmekanismer og rapportering til protokoller.

⁵⁰Kilde:http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/kampanjer/ud-samfunnsansvar/innspill/innspill/ansvar_forum.html?id=504637

I boken ”Internasjonal miljøpolitikk” (Andresen, Boasson & Hønneland 2008) drøftes globale regelverk og normendringer i samfunnet. Her søker man å finne prosessene bak endringene ? Og påpeker at det som gjenstår, er politisk vilje og evne til å forstå utfordringene verdenssamfunnet står overfor. Traktatene er forpliktende avtaler, men er ofte diffuse. Men bør brukes som mal for mer detaljerte og konkrete nasjonale regelverk.

Det er flere samarbeidsordninger som kan overlappe hverandre, dette er spenningen i mye av arbeidet - frivillighet versus juridisk forpliktende. Et eksempel på en samarbeidsordning er Dow Jones Sustainability Indexes⁵¹ som kan sees på et instrument for å rangere selskaper innen for sosiale, miljømessig og økonomisk. Dette omtales som såkalte bærekraft kriterier.

”Hvordan virker disse avtalene og prinsippene og i hvilken grad har de nådd de målsettinger som er nedfelt?” (Andresen, Boasson & Hønneland 2008:198).

Det har vært svikt i utarbeidelse av offentlige lovverk som kan erstatte frivillige løsninger når det gjelder miljøpolitikken mener Andresen, Boasson & Hønneland (2008) . Det nevnes at de frivillige ordningene blir ofte altfor vage og mangler sanksjonsmuligheter.

En sammenligning av politikkutviklingen på miljøansvar med sosialt ansvar er her relevant. Denne studien belyser betydningen av internasjonale politiske prosesser på næringslivets samfunnsansvar. Dette påpekes fordi hva som skjer internasjonalt blir referert til i nasjonale politiske debatter om CSR. St.meld. nr. 10 gjør det klart ved å påpeke at *”Meldingen omhandler i hovedsak bedriftenes internasjonale virksomhet”* (side 10) og det er i den sammenheng gitt flere referanser til pågående internasjonalt arbeid på CSR.

Regulering gjennom globale standardiseringsnettverk eller enkelt staters policy ender ikke automatisk i nasjonal lovgiving.

Konsekvensene ved å velge juridisk bindende retningslinjer for norske selskaper kan være at;

- (1) Norske selskaper ikke etablerer seg i konfliktområder eller utviklingsland,
- (2) Små og mellomstore selskaper vil ha vanskeligheter med å følge opp rettslige krav
- (3) Hindrer ekspansjon av norske selskaper på verdensmarkedet (fører til en tilbakegang av norsk næringsliv i utlandet)

Det er lite sannsynlig at en ensidig norsk beslutning om at næringslivet ikke bør engasjere seg i et land av politiske grunner, vil ha særlig virkning på forholdene i landet. Å la være å engasjere seg vil som regel verken tjene befolkningen eller den

⁵¹ <http://www.sustainability-index.com/>

økonomiske og politiske utviklingen. Ofte kan isolasjon gjøre mer skade enn gagn, med det resultat at sivilbefolkningen blir skadelidende. Dersom det internasjonale næringslivsnærværet faller bort, reduseres tilfanget av informasjon og kunnskap om lokale sosiale og humanitære forhold og muligheten for å utøve et samlet internasjonalt politisk press (St.meld. nr.10 2008-2009:43).

Myndighetenes beslutning om å opprettholde et fokus på utviklingen av internasjonale rammeavtaler gjør at man samtidig toner ned spørsmålet om norske særregler. En avgjørelse som fører til rettslig forfølgelse av norske selskaper vil gi uønskede konsekvenser i følge Regjeringen. Konsekvensen av å velge ”feil løsning”, når det gjelder selskapers uetiske atferd, er så store at en lar være å ”stramme inn”. Stortingsmelding viser derfor svakheter ved å være for lite konkret når det gjelder politiske virkemidler for å regulere norske selskaper i utlandet. Mangel på tydelighet er skyldes med andre ord de dilemmaene Regjeringen ser vedrørende særnorsk regelverk. Man vil ikke ta en konkret avgjørelse fordi man mener konsekvensene vil være for store for norsk næringsliv og norske interesser.

Siden det ikke finnes noe enkelt svar på hva som er selskapers rolle, vil spørsmålet om hvorvidt det er problematisk at norske selskaper engasjerer seg i land med svakt styresett, hvor korrupsjonen gjennomsyrrer samfunnet og miljøregelverket eller håndhevingen er fraværende, fortsatt bestå (St.meld. nr.10 2008-2009 side 43).

Kapittel 6.0 Prosess for utarbeidelse av Stortingsmelding

Justiskomiteen tok initiativ til å få utredet retningslinjer for norske selskaper i utlandet i 2006. I handlingsplanen for 2007-2008 redegjør Regjeringen for hvordan prosessen fram mot en stortingsmelding om samfunnsansvar for næringslivet skal foregå. Blant annet er det lagt stor vekt på medbestemmelsesrett fra aktuelle aktører. Studien har basert seg på å finne ut hvordan dette utspilte seg i praksis, og hvordan innspill ble håndtert og myndighetenes oppfatning av samfunnsaktørene som viktige parter i prosessen. I dette kapittelet utforsker jeg på hvilken måte organiseringen av arbeidet har sikret et bredt spekter av deltakere og omfattende dialog med disse. Og hvilke aktører som har vært med på å avgjøre innholdet i st.meld. nr.10. Fra handlingsplanen:

Regjeringen igangsetter i høst arbeidet med en stortingsmelding om samfunnsansvar. Arbeidet med meldingen vil involvere et bredt spekter av aktører og omfatter dialog med næringsliv og organisasjoner. Meldingen vil være et viktig grunnlag for Regjeringens videre arbeid med næringslivets samfunnsansvar (St.meld. nr. 1, 2007-2008 side 221).

UD har hatt det overordnede ansvaret for koordinering av arbeidet mellom de ulike departementer og avdelinger. I organiseringen ble det opprettet et eget statssekretærutvalg som har fulgt utarbeidelsen av meldingen. Statssekretær Elisabeth Walaas (som har ledet utvalget og representerer politisk ledelse) er foruten ministere fra ulike departement den sentrale personen for politisk ledelse i arbeidet.

Internt i UD er det Seksjon for næringsfremme og verdiskaping som har samfunnsansvarsområdet i Utenriksdepartementet og som har sittet med hovedansvaret. (tidligere lå området under demokrati- og menneskerettighetsenheten).

Siden 1983 har alle departementer hatt statssekretær og departementsråd for å skille bedre mellom partipolitisk ledelse og embetsverk (Geithus og Grønlie 1999:139-141). Denne praksisen kan styrke inntrykket av politisk støtte fra toppledelsen gjennom statssekretærens personlige engasjement i politiske saker (Geithus og Grønlie 1999:161).

"..den gode oppfølgingen som har vært politisk" og "..veldig engasjert politisk ledelse på dette tema. Det har vært helt uvurderlig" (informant UD)

Det er forskjellig oppfatninger om hvorvidt den politiske ledelsen har vært aktiv. Amnesty mener at deltakelsen fra politisk ledelse har vært skuffende. Men er glad til hvis embetsverket sier at den har vært det. LO og næringslivsorganisasjoner uttrykker at de har fått de møtene de

har bedt om. De fikk også en titt på utkastet til stortingsmeldingen i løpet av høsten 2008. Det har også vært flere møter mellom enkelte av de store selskapene og myndighetene i forkant av St.meld. nr.10, og dette kan relateres til statlig eierskapsstyring.

6.1 Noen viktige milepæler og hendelser

2006

- ✓ Justiskomiteen: innstilling om å utrede spørsmålet om nasjonale retningslinjer for norske bedrifters samfunnsansvar i utlandet.
- ✓ Regjeringens prioriteringer for å forbedre rammevilkår for næringsliv i utviklingsland blir diskutert ved Econ/Norfund-seminar, Oslo 12. januar 2006.
- ✓ Utenriksdepartementets anti-korrupsjonsprosjekt (5/12-2006)

”FN-konvensjonen er den første globale avtale om korrupsjonsbekjempelse og vil utgjøre en bærebjelke i Norges anti-korrupsjonsarbeid også et tema i samarbeidet mellom Utenriksdepartementet og norsk næringsliv gjennom Det konsultative organet for menneskerettigheter og norsk økonomisk engasjement i utlandet(KOMpakt).”

Prosjektet innbar et samarbeid med Norad, Norfund og Fredskorpset.

2007

- ✓ Utenriksdepartementet tok initiativ til en samling der norsk næringsliv, forsknings- og utdanningsmiljøer, frivillige organisasjoner og andre myndighetsorganer deltok på en internasjonal konferanse i Oslo 28.-30. mars 2007.
- ✓ Miljøverndepartementet publiserer rapporten ”Næringslivets miljøansvar” (29/3-2007) Det sies at: *”Norske myndigheter ønsker å stimulere og veilede næringslivets arbeid med bedriftenes samfunnsansvar”*. Departementet diskuterer nye styringsutfordringer og virkemidler overfor private aktører/selskaper. Rapporten påpeker at det politiske fokuset har gått fra formell regulering av private aktører og over til utbredte selvreguleringsmekanismer i en global verden.
- ✓ Olje- og energidepartementet (i regi av daværende Statsråd Åslaug Haga) holder et møte om bedrifters samfunnsansvar i forbindelse med selskapers økende involvering i internasjonal virksomhet (9/10-2007).

2008

- ✓ Innspillene til arbeidet med stortingsmeldingen om næringslivets samfunnsansvar ble sendt inn i perioden januar til mai. Fjorten innspill publiseres på regjeringens nettsider, men dette er bare noen av dem. (Hvem som kom med innspill står i metodekapittel)
- ✓ KOMpakt-møte ”Om samfunnsansvar i praksis” blir diskutert (11/3-2008). Rapport 1 om samfunnsansvar i mindre bedrifter, SMB ble presentert av Erik Lundeby (NHO) på vegne av arbeidsgruppen. Rapport 2 om ”Grønnere Leveransekjeder” lagt frem av Paul Hofseth fra Miljøverndepartementet.
- ✓ KOMpakt-møte med deltakelse av John Ruggie FNs spesialrepresentant for næringslivet og menneskerettigheter (19/9-2008).

2009

- ✓ Lansering av St.meld. nr. 10 (23/01-2009)
- ✓ Åpent møte om Stortingsmeldingen (27/01-2009)
- ✓ EITI - The Extractive Industries Transparency Initiative, Norge har vært vertskap for EITI.
- ✓ Høringsrunde (09/2-2009) – aktørene møtte Utenrikskomiteen

6.2 Hvordan prosessen har vært inkluderende?

Deltakerne intervjuet for denne studien har påpekt prosessen som åpen og inkluderende. Det har vært mulig å komme med innspill. Aktørene har hatt mulighet til å møte personer i embetsverket for å komme med sine synspunkter. Og statssekretærutvalget har lyttet til anbefalinger fra forskjellige samfunnsaktører.

Men jeg som har fulgt denne prosessen fra dag én, er faktisk meget imponert over hvor deltakende prosess det har vært, selv om resultatet er noe man ikke er enig om så tror jeg at prosessen har vært ekstremt inkluderende og åpen (Informant UD).

”..veldig krevende prosess, men veldig bra for at den har vært så pass inkludert..” (Informant 1).

I løpet av prosessen er det holdt konferanser med bred deltakelse fra siviltsamfunn. I etterkant av at stortingsmeldingen ble lansert er det også holdt åpne møter på Litteraturhuset i Oslo.

6.2.1 Deltakere

Bakgrunnen for omfanget av deltakere både internt i det offentlig systemet og forskjellige aktører eksternt fra det sivile samfunn skyldes tematikkens brede nedslagsfelt. Og derfor har Kompakt (se senere dette kapittel) vært viktig møteplass i regi av myndighetene hvor norske aktører kan utveksle kunnskap på feltet og/eller lufte meninger omkring tematikken og utfordringene.

Følgende aktører var involvert i diskusjonene og ga innspill til utformingen av Stortingsmeldingen:

Utenriksdepartementet (UD)

”Prosjektlederansvar” for utarbeidelse av stortingsmeldingen. Koordinator og administrator samt innehar betydelig kompetanse i departementet på fagområdet (Seksjon for næringsfremme og verdiskapning).

NHO

Som representant for de fleste bedrifter i Norge, vil NHO ha en avgjørende innflytelse på hvordan norske selskaper opptrer i utlandet. Viktig del av trepartsamarbeidet (Staten, fagforeninger, arbeidsgivere). Bruker samarbeide/lobbying for å oppnå resultater.

LO

Representerer de fleste arbeidstakere i Norge og har tette bånd inn mot regjering og storting. Har avgjørende innflytelse på spørsmål vedrørende norske forhold. Noe internasjonalt samarbeide med ILO og andre internasjonale organer. Bruker samarbeide/lobbying for å oppnå resultater (Trepartsamarbeidet).

Amnesty Internasjonal Norge

Overvåker av og aktiv i forhold som gjelder menneskerettigheter i alle verdens land. Nyter stor respekt world-wide. Har en politisk rådgiver som jobber aktivt opp mot det politiske miljøet og departementer.

Norsk Senter for Menneskerettigheter (SMR)

Forskningssenter under UIO (Universitetet i Oslo). Primær samarbeidspartner for myndighetene vedrørende menneskerettigheter. Brukes aktivt.

Christian Michelsens Institutt (CMI)

Forskningssenter i Bergen. Kompetanse på konfliktområder i verden og utviklingsspørsmål. Brukes som kompetansesenter for myndighetene på sine spesialfelt.

Framtiden i Våre Hender (FIVH)

Overvåker av og aktiv i forhold som gjelder miljøspørsmål, menneskerettigheter, arbeidstakerrettigheter, urbefolkningenes rettigheter. Utstrakt lobbying. NorWatch – journalistisk arbeide siktet mot å avsløre brudd på menneskerettigheter etc. Del av internasjonalt nettverk.

Knyttet til ForUM (paraplyorganisasjon for en del frivillige organisasjoner som Kirkens Nødhjelp, etc).

Norges Rederiforbund

Representerer en næring som har jobbet internasjonalt lengst av alle bransjer i Norge. Har gitt viktige innspill. Aktiv med samarbeide/lobbying.

SAFE

Interesse-organisasjon for oljearbeidere. Aktive for å påvirke norsk oljepolitikk og bedrifters agerende i utlandet. Anvender ofte en provoserende måte å kommunisere på.

Andre som har bidratt med innspill vedrørende utformingen av Stortingsmeldingen:

- Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon (HSH)
- Initiativ for Etisk Handel (IEH)
- Statoil, Telenor og Storebrand

6.2.2 Utformingen av Stortingsmeldingen

Det ble tidlig klart at der var motstand mot at Norge skulle lage særregler som ikke bedrifter i andre land var berørt av – og som ville kunne begrense norske bedrifters handlefrihet og være en konkurransemessig ulempe. Det foreligger internasjonale konvensjoner og traktater som hvis de ble fulgt, ville tilfredsstille behovet for å sikre menneskerettigheter og arbeidstakers rettigheter på verdensbasis.

Andre aktører velger å se bort ifra disse ulempene og ønsker at Norge skal innføre lovreguleringer. Dette ville gi hjemmel for å straffe- og rettsforfølge lovbrudd i utlandet. Man så gjerne at Norge ble et foregangsland og eksempel til etterfølgelse for andre land.

Kompakt ble etablert i 1998 for å være det konsultative organ for menneskerettigheter og norsk økonomisk engasjement i utlandet.

I 2006 gikk myndighetene videre med Kompakt: *"Regjeringen har endret mandat og sammensetning av Kompakt, konsultasjonsforumet med næringslivet for å fremme samfunnsansvar"* og regjeringen besluttet at det skulle opprettes *"..tematiske arbeidsgrupper på områdene "Level Playing Field" og "Næringsvirksomhet i utviklingsland"*.

Og de ønsket *"..ytterligere arbeidsgrupper på "Etiske og grønne leveransekjeder" samt "Næringsliv og menneskerettigheter"*(St.meld. nr.13 (2006-2007) side 75). Et par møter organiseres hvert år og man har opprettet arbeidsgrupper. Nedenfor er arbeidsgruppene nevnt på bakgrunn av at de la frem konkrete anbefalinger gjennom to rapporter.

*Kompakt, regjeringens konsultasjonsorgan for drøfting av samfunnsansvar, er en naturlig møteplass for synspunkter og innspill. Det vil også være mulighet for organisasjoner å sende sine innspill gjennom denne internettportalen.*⁵²

Arbeidsgruppene har involvert en rekke representanter fra departementene, sivilsamfunnet og næringslivet. Arbeidsgruppene har produsert følgende to rapporter; *Samfunnsansvar i små og mellomstore bedrifter* og *Grønnere leveransekjeder* ⁵³. Tilgang til arbeidsgruppene er i stor grad oppfattet som uproblematisk. Og tematisk vil nok de ulike interesseorganisasjoner ha opplevd det som relevante spørsmål å diskutere. Kompakt er et møtested for å samle og utveksle kunnskap, kompetanse, ressurser og informasjon.

I følge endringer påpekt i St.meld. nr.13 (2006-2007) ble Kompakt et rom for et tettere samarbeid mellom ulike interessegrupper ved at de nå skulle jobbe frem arbeidsrapporter på tematiske områder. Likevel tyder ting på at ikke alle deltakere har sett Kompaktorganet som et konstruktivt sted for dialog om tema.

"..forum for å bidra til økt gjensidig forståelse og samarbeid mellom ulike aktører som involveres i spørsmål om næringslivets samfunnsansvar" (St.meld. nr. 15 (2008-2009 side 79).

"Kompakts overordnede formål er å bedre norske myndigheters beslutningsgrunnlag" (St.meld. nr.10 (2008-2009) side 97)

"Det var i Kompakt den norske tilnærmingen til «Corporate Social Responsibility» først ble formulert gjennom arbeidsgrupperapporten «Sosialt ansvarlige bedrifter» (2000)" (St.meld. nr.10 (2008-2009) side 98)

⁵² <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/kampanjer/ud-samfunnsansvar/aktuelt.html?id=491635>

⁵³ Kilde: www.regjeringen.no

”Kompakt som et rundebord der aktuelle temaer blir debattert og belyst, og der deltakerne oppdaterer hverandre om hva de for tiden driver med på CSR-området internasjonalt”(Statssekretær Vidar Helgesen UD i 2003⁵⁴).

I en lengre periode har myndighetene lagt til rette for at næringsliv, frivillige organisasjoner, fagmiljøer og fagforeninger kan utveksle erfaringer og informasjon. Møtepunktet Kompakt var opprinnelig ment som et nøytralt punkt for de nevnte aktørene, der myndighetene skulle være en passiv aktør, en tilrettelegger for utveksling av erfaringer. I de senere årene etterlyste enkelte av deltakerne på Kompakt møtene en avklaring av myndighetenes rolle.

”..begrensninger i forhold til forskningsmidler gjør at vi ikke kan delta på alle Kompakt møtene så jeg har vært bare på en håndfull” (Ivar Koldstad, CMI)

”NHO fremholdt at det er viktig å lage veiledere i samarbeid heller enn at ulike aktører gjør ting hver for seg” (Notat fra møte i Kompakt mars 2008)

En sentrum-periferi forståelse kan være avklarende for å vise til at aktører som sitter på Vestlandet (geografisk avstand) mangler ressurser til å delta på alle møtene. Det gjør også at kommentaren fra NHO om å samarbeide om løsninger har en praktisk side til seg. Aktører må være tilgjengelig for hverandre for å løse oppgaver sammen. Og av og til vil slikt samarbeid hindres av ressursmangel, eller tilfeldigheter som eksempelvis sykdomsfravær.

Skillet mellom ”steering” og ”rowing” er interessant å ta opp, ettersom det første krever statlig maktutøvelse gjennom å sette dagsorden og ta klare valg på hvem av deltakerne som besitter kunnskap de ønsker å benytte. Den andre innfallsvinkelen viser til staten som en aktør på lik linje med de andre deltakerne.

Statens rolle kan enten begrenses til å løse administrative oppgaver og tilrettelegge for de formelle prosedyrene som kreves i en politisk prosess, eller å utøve makt gjennom rollen som lovgiver - der det utarbeides nye retningslinjer med juridiske følger.

UD hadde et betydelig eierforhold til stortingsmeldingen. De så slett ikke på sin rolle som en tilrettelegger for en diskusjon mellom frivillige organisasjoner og næringslivet, men at den i høyeste grad også var politisk forankret.

Stortingsmeldingen inneholder retningslinjer og råd om etisk adferd. Myndighetene vil bidra med rådgiving via Innovasjon Norge (IN) og Norges utestasjoner. Regjeringen vektlegger å *”...styrke internasjonale rammeverk for å øke minimumstandardene for samfunnsansvar...”*

⁵⁴ Storebrandseminar om CSR i februar 2003.

(St.meld. nr.10 2008-2009:99). En vurdering og fortolkning av stortingsmeldingen viser at den mer gir retninger for frivillig å ta etikk i handel med andre land på alvor – enn å gi pålegg i form av lover og regler andre land ikke har. Myndighetene formidler at staten selv har ansvar for følgende:

Myndighetene har en viktig rolle som eier, investor og innkjøper. Det stilles særlige forventninger og krav til samfunnsansvar i bedrifter med statlig eierskap, i forvaltningen av midlene i Statens Pensjonsfond og i myndighetenes innkjøpspolitikk.”(St.meld. nr.10 2008-2009:99).

6.3 Rollefordeling

I intervjuene har jeg tatt opp spørsmålet om rollefordelingen er tydelig nok og om folk vet hvor de hører hjemme. I diskusjonene kommer det frem at ulike interessegrupper har ulike standpunkter. Dette er gjerne da de ”..samme menneskene som går igjen..” når temaet diskuteres (Informant UD). Temaet er av interesse for et antall interessegrupper og personer som etter hvert lærer hverandre å kjenne og møter hverandre i de samme diskusjonsforaene. ”..man er flinke til å ha dialog og til å lytte til hverandre” (Informant UD).

Informant fra UD omtaler møte på Litteraturhuset 12. februar 2009 i ordelag som viser til en bevissthet hos embetsverket om at læring oppstår ved at ulike standpunkter prøves opp mot hverandre. Det må heller diskuteres om argumentene som fremmes, er saklige og konstruktiv til motargumenter.

Det var stor uenighet og sterk debatt, men det var veldig positiv stemning. Det var en følelse av at det er bra at man kan ha ulike roller som driver det videre, ellers så kommer man jo ingen vei med dette arbeidet (Informant UD).

I Norge blir berørte parter involvert i de politiske prosesser. Saken er av en slik art at svært mange vil ha synspunkter, interesser og dermed forslag til hva stortingsmeldingen bør inneholde.

På en annen side har du aktører som påpeker nære bånd i et lite land som Norge. Det oppstår ”korte og raske skifter av posisjoner” sier en av informantene om rolleskifter.

6.4 Oppsummering

Kapittelet viser hendelser i prosessen frem mot St.meld. nr.10 og hvilke aktører som er involvert. Møtene i Kompakt opplevdes ulikt. Spørsmålet er i hvilken grad møteplassen har

tilfredstilt forventningene. I løpet av prosessen er det lett å miste av syne hvilket mål som skal oppfylles. Blir forutgående konsensus i det norske offentlige rom en hindring for at dilemmaene kan diskuteres deliberativt? Uenigheter må frem i lyset om ”*Godhetsregime*” skal brytes ned.

Kapittel 7.0 Aktører

Dette kapitlet tar for seg de forskjellige aktørenes tilnærming til næringslivets samfunnsansvar, standpunkter, interesser, verdikonflikter, debatt-temaer og innholdet i debattene.

Fra langt tilbake i tid har blant annet menneskerettighets- og miljøorganisasjoner og media belyst multinasjonale selskapers uakseptable atferd i utviklingsland. Manglende evne hos multinasjonale selskaper til å forbedre forholdene har økt utålmodigheten.

Selskaper opplever i dag en tettere og kritisk eksaminering enn før. Forventninger fra det sivile samfunn om at samfunnsansvar tas på alvor, øker i takt med kritikkverdige forhold som avsløres av aktivister og media. Selskapet Shell ble karakterisert som uansvarlig og grådig i 1995 etter hendelsen med Brent Spar. Shell var også sterkt involvert i Nigeria da regimet undertrykket Ogonifolket. Selskapet fikk mye negativ offentlig oppmerksomhet (Fombrun og Rindova 2000:79).

I en paneldebatt ved NTNU (2003) uttalte Heidi Høivik⁵⁵ følgende;

”..vet bedriftene hva det betyr å ha makt? Har de kompetanse til å forvalte denne makten – hva med ansvarlighet? Hvorfor fristes man til å misbruke makt?”

I Norge har vi forskjellige aktører som fremmer interesser de ønsker nedfelt i en norsk politikk. Amnesty og FIVH ber blant annet den norske regjeringen gjøre mer enn å støtte seg til allerede globale rammeverk. Man etterspør bindende retningslinjer. Norske selskaper er vel kjent med problemstillingene og dilemmaene. Og noen tar ansvar.

Storebrand har i lengre tid vist interesse og gjort noe med saken. I 2003 besluttet bedriften å innordne strenge samfunnsmessige kriterier for kapitalforvaltning. På sin hjemmeside nevner *Storebrand* betydningen av å utforme strategiske handlingsplaner for kontinuerlig forbedring på områder som miljø og sosialt ansvar. Et satningsområde for bedriften er samfunnsansvarlige investeringer (Socially Responsible Investments, SRI). Dette har vært et primærfokus siden selskapet opprettet en egen SRI-avdeling allerede i 1995⁵⁶.

⁵⁵ Heidi von Weltzien Høivik er professor i næringslivsetikk og ledelse ved Handelshøyskolen BI: <http://www.bi.no/Hovedstruktur/Forskning-20/Faglige-hjemmesider/?ansattid=/fag88008>

⁵⁶ <http://www.storebrand.no/site/stb.nsf/Pages/hovedsidesamfunnsansvar.html> (14/05/2008)

Storebrands SRI-seminarer som blir avholdt årlig har som oftest hatt politisk ledelse til stede. I årene mellom 1995 til 2007 kvalifiserte bedriften til en rekke internasjonale standarder og fikk flere ganger anerkjennelse for sin innsats som samfunnsansvarlig bedrift.

Da St. meld nr 10 kom, mente Storebrand at myndighetenes tilnærming bar preg av mangel på konkretisering og klare signaler for veien videre. Storebrands reaksjon over svake formuleringer og manglende konkretiseringer av tiltak i St.meld. nr. 10, støttes av BI-forsker som uttalte følgende:

The "good guys", de snille bedriftene blir bedre. Store bedrifter med kjente merkevarer vil påta seg ansvar utover det lovpålagte. Store bedrifter ønsker å samarbeide med myndighetene om å innføre strengere regler, som skal gjelde for alle (Ditlev-Simonsen 2009).

Om man ser på samfunnsansvar som veldedighet, så er det gjerne det. Men vi velger å ikke se det slik, men at det er en integrert del, at det er lønnsomt (Mai Oldgaard, Vice President Corporate Responsibility avdeling i Telenor).

Norske myndigheter støtter seg blant annet til *Extractive Industry Transparency Initiative (EITI)*. Gjennomsiktighet og åpenhet er noen av de store utfordringene for selskaper som for eksempel Statoil. Det er i møte med styresett som er demokratisk svake at korrupsjonsproblematikken blir en realitet og at de største hindringene for en ansvarlig drift oppstår. Institusjoner i enkelte land Statoil opererer i, er enten svært u-etablerte eller ikke-eksisterende. Det er med få unntak i land som Nigeria, Angola og Libya at konsesjonsavtaler, lisenser og andre kontraktsformer kan foregå i ryddige former - det vil si med fullstendig kontroll over transaksjoner. Juridiske gjennomganger, pålegg om revisjon og andre kontroller er ofte beskjedent tilstedeværende da spesielt med tanke på oppfølging og sporing av offentlige midler i land som for eksempel Angola. EITI har til hensikt å gripe fatt i noen av de mest faretruende signaler om korrupsjon som for eksempel hemmeligholdelse av kontraktsforhold. Der er sterk uenighet om hvordan forretningsforhandlinger skal foregå rettmessig (med tanke på å unngå og samtidig forebygge korrupsjon) og samtidig være forsvarlig konkurransemessig (konfidensialitet).

Om en bedrift skal kunne opprettholde og videreutvikle sine markedsposisjoner i andre land, vil man på sikt være avhengig av å opptre ryddig og henhold til internasjonale konvensjoner og traktater. Går man i for stor grad på tvers av minimumskrav som her stilles, vet man at også hjemmemarkedet kan trues. Media og interesseorganisasjoner som Amnesty International, får i økende grad innflytelse på opinionens oppfatninger og holdninger gjennom

sin formidling av overtrap. Omdømmebygging er avgjørende for alle bedrifters videreutvikling – i særdeleshett gjelder dette de største.

7.1 Trepertssamarbeidet

Interesser fremmes gjennom korporative som er vel etablert i norsk historie. Aktørene er mer enn definerte roller og aktører, de er en del av et partnerskap. De er selvskrevende deltakere, de er pr definisjon integrerte deltaker i politiske prosesser (Olsen 1983). Dette er aktører som har høy status i samarbeidsflaten mellom samfunnsaktører og myndigheter. De har forstått at direkte kontakt med byråkratiet er viktig (Olsen 1983:176). Flere uttaler seg i studien om trepartssamarbeid i dagens Norge. Her er eksempler på intervjuobjekter som formidler trepartssamarbeidets styrke i denne prosessen.

”NHO og LO har vært de nærmeste partner..” (Informant 5)

”..man ser det er stor forskjell på hvordan LO og NHO er kjempefornøyd med resultatet..” (Informant 7)

Trepertssamarbeidet har vært helt sentralt i Norge. NHO er opptatt av verdiskapning og risikostrategi for norske selskaper. LO er opptatt av å sikre norske arbeidsplasser og medvirkning fra de ansatte i interne prosesser. Dette er et av argumentene som går igjen når det påpekes at LO mangler en helhetstankegang og solidaritet med utenlandske arbeidere. På sin side fremmer LO sitt samarbeid med andre fagorganiserte verden rundt. Myndighetene er opptatt av å ikke komme i konflikt med partene. De må balansere for å ikke miste forhandlingsposisjon og dialog.

7.1.1 NHO

Studien viser at CSR (Corporate Social Responsibility) er akseptert av norske selskaper. CSR kom som et resultat av en rekke krav og forventninger fra omgivelsene, og inneholder en tett kobling mellom etiske normer og verdier. Nasjonale verdier påvirker derfor naturlig nok den norske forståelsen av CSR.

I Norge har Næringslivets hovedorganisasjon (NHO) oppnevnt et *rådgivende utvalg for etikk og samfunnsansvar*⁵⁷. På deres hjemmesider oppfordres norske bedrifter til å vise etisk og

⁵⁷ <http://www.nho.no/article.php?articleID=5191&categoryID=93>

samfunnsansvarlig bevissthet, samt at det stilles til rådighet en sjekkliste hvor bedrifter kan gå inn å teste sin egen virksomhet⁵⁸.

NHO har siden 1990-tallet hatt et bevisst forhold til det som fremmes i begrepet Corporate Social Responsibility (CSR). Det vil si at det tidligere ble tatt til følge en rekke problemstillinger knyttet til næringslivets samfunnsansvar, men at en koordinering av arbeidet på tvers av arbeidsområder internt i NHO og den mer strategiske tilnærmingen skjedde etter et økt fokus på dette temaet internasjonalt.

I 2005 utgav NHO boken *"Sunn vekst – Om bedrifters arbeid med samfunnsansvar og bærekraftig utvikling"*. Dette som et ledd i å påpeke alvoret i saken for norsk næringslivs representanter (Sjöberg, Bingel & Laquist 2005). Selv om NHO bare er en av mange aktører som legger press på bedriftene, er bedriftene selv i høyeste grad med å fortolke hva CSR innebærer for dem.

Det handler om ansvaret en bedrift har i forhold til miljø, mennesker og samfunn i veldig vid forstand og i det å lage en definisjon der spørsmålet om det er frivillig eller lovbestemt, reises. EU og st.meld. vektlegger det frivillige alternativet (Informant NHO)

I høringsrundene om endringer av korrupsjonslovgiving 1999/2000 ble det diskutert om særnorsk lovgiving var veien å gå. Den gangen sa representanter for næringslivet - blant annet næringslivets hovedorganisasjon (NHO) - at særnorske lover og regler ville hemme norske selskapers konkurranseevne. Etter hvert som generelle holdninger endret seg, kom det til en forståelse av at selskaper involvert i korrupsjon, bedrev ansvarsfraskrivelse. NHO endret sitt standpunkt i takt med utviklingen. I NHOs innspill til St.meld. nr.10, er det lett å se at en del av argumentasjonsoppbyggingen er basert på ovennevnte premisser om norsk næringsliv konkurranseulempet hvis norske særregler blir realisert.

NHO måtte ikke velge en slik tilnærming til korrupsjon i 2000. Vi kunne ha valgt å kritisere den nye lovgivningen, å fremholde at den var urealistisk og ikke ville nå frem, og at den bare ville være skadelig for norsk næringslivs vekst ute. Mange så på det på den måten. Det er heller ikke NHOs linje å moralisere over bedriftene når de står overfor vanskelige utfordringer (Finn Bergesen jr. i Horisont nr.4 47-51:2003).

⁵⁸ <http://www.nho.no/article.php?articleID=2350&categoryID=94>

En av informantene erkjenner at den politiske linjen som er lagt i St.meld. nr. 10 indikerer at NHO og dens medlemsbedrifter i liten grad blir utfordret. Videre antydes det fra flere hold at der ikke stilles strenge nok krav. Og informanten sier at:

"..hvis du er en aktør som skjønner dette spillet her i forhold til politikken så er dette helt ufarlig, det er ikke de store utfordringene for dem", "dem" betyr i dette tilfellet "bedriftene" (Informant7).

Det kan være nyttig å se en aktørs tidligere holdninger og argumentasjon – holdt opp mot dagens. Vi ser at for NHO tyder mye på at holdninger og argumentasjon stort sett er uendret.

NHO er den av deltakerne som har hatt tettest dialog med Seksjon for Næringsfremme (UD) gjennom hele prosessen. Erik Lundeby er nå ansatt i UD for å jobbe videre med dette temaet på ubestemt tid (Lundeby har permisjon fra NHO for å jobbe i UD et år minimum). Dette er ikke nødvendigvis indikasjoner på at NHO har hatt en særstilling i prosessen. Det er likevel et tegn på nærhet mellom NHO og UD som viser at det er "uproblematisk å bytte hatter" i korte tidsrom. NHO var svært positiv til St.meld. nr.10. noe som er påpekt av flere av aktører som et resultat av tette bånd mellom NHO og myndighetene. NHO var ganske kritisk til et strengere lovverk for korrupsjon og mente at dette ville svekke norske selskaper konkurransemessig. Og man gjentar innstillingen fra tidligere om å forholde seg til internasjonale forpliktelser for næringslivets samfunnsansvar og som ikke bindes gjennom nasjonal lovgiving.

7.1.2 LO

LO blir trukket inn i redegjørelser for helse, miljø og sikkerhet (HMS), der fagbevegelsens rolle beskrives som helt sentral for inkluderende arbeidsliv og å minimere miljøbelastninger på arbeidsplassen. LO har i sin fremstilling en opplevelse av CSR som en markedsføringsmekanisme/kommunikasjonsteknikk for å unngå negativ oppmerksomhet omkring foretakets virke. Dette gjør at LO tok stilling til spørsmålet på egne premisser. Det er innenfor kjerneverdier som demokrati og medvirkning for tillitsvalgte at LO synliggjør sitt ståsted til næringslivets samfunnsansvar. I intervju med representant fra LO ble CSR begrepet omtalt i kritiske ordelag:

Da det opprinnelig hadde vært ansett som et forsøk/innspill fra amerikansk hold og da snakker vi om et næringslivet som vil unngå å ha diplomatiske forbindelser med fagbevegelsen. Og undertrykke ansattes representanter ved å lage en politikk på CR (forkortelse av CSR). For da var det ikke så farlig å ha de andre med i de formaliserte avtalesystemene. Derfor var fagbevegelsen veldig skeptisk til CR begrepet i begynnelsen og ville egentlig ikke være med i diskusjonen (Informant LO).

Det ble nevnt at en utformingsprosess så omfattende som denne, umulig vil kunne komme frem til en konklusjon - om hensyn til alle parter blir tatt med i sluttresultatet. Argumentet er at da vil stortingsmeldingen fullstendig mangle fokus. (Men så sies det jo at det er nettopp det den gjør!). Det blir etterfulgt av følgende uttalelse:

”..i et demokrati har store partier mer makt enn små slik er det..” og forsetter med *”en skal jo ikke undergrave det”*. Det påpekes at *”..hvis det er noen som sier de ikke er blitt hørt (..) kan jo hende at flertallet mente noe annet”* (Informant 4).

LO og SAFE er veldig opptatt av medvirkning og demokratiske prosesser på styrenivå for tillitsvalgte i arbeidet med etiske retningslinjer. Dette handler om en tidlig forankring i selskapet, at det ikke blir en orienteringssak om flotte verdier i ettertid. Deltakelse fra arbeidstakerne er altså stikkordet og at LO har et mye mer innadrettet syn på samfunnsansvar. Mye av dette handler om LO's skepsis til CSR da det fjerner fokus på samarbeide med fagforeninger.

Det er ved flere anledninger påpekt at trepartssamarbeidet er har hatt betydning for utformingen av St.meld. nr. 10. (Trepartssamarbeidet er en viktig plattform for demokrati og gode forhold i Norge, ble nevnt av flere).

LO blir kritisert for manglende solidaritet med andre lands arbeidere. Det påpekes at LO har et ansvar for norske interesser gjennom å sikre norske arbeidsplasser, dette er opplagt, likevel er dette en motstridende interesse overfor å ivareta arbeidstakere i andre land.

7.1.3 SAFE

SAFE har også et internasjonalt perspektiv og er tatt med fordi norsk oljeindustri er en foregangsmodell for andre land.

“Countries rich in natural resources constitute both growth losers and growth winners” (Mehlum, Moene og Torvik 2006:16).

Norge er en av vinnerne, mens land som Angola, Nigeria, Venezuela er taperne. *”Naturressursenes forbannelse”* er et begrep som betyr at forvaltningen av naturressurser i et land ikke kommer befolkningen i sin helhet til gode.

Regjeringens intensjon er å bidra til å løfte petroleumproduserende utviklingsland ut av en situasjon der landene ikke klarer å utnytte inntektene fra olje- og gassvirksomhet

*til å redusere fattigdom og bedre levekårene for befolkningen (Olje for utvikling, OfU Regjeringen Bondevik II i 2005)*⁵⁹.

Norsk olje- og gassindustri internasjonalisering betød at selskaper som Statoil og DNO International (Det norske oljeselskap) etablerte seg i konfliktområder og utviklingsland. I St.meld. nr.10 blir det nevnt at: *"Selskapers nærvær i konfliktområder (..) reiser særlige spørsmål og krever et årvåkent blikk på ansvar og ikke-finansiell risiko hos bedriftene"* (side 45).

Når det gjelder utviklingsland er *"mangelfullt lovverk, svakt styresett, utstrakt fattigdom og korrupsjon"* grunner til at selskapene må ta særhensyn (ibid side 7). St.meld. nr.10 vektlegger at: *"I samarbeid med andre aktører kan myndighetene bidra til informasjon og kompetanseutvikling om samfunnsansvar"* (side 13). Slik vil løsninger være et resultat av både myndigheters og andre aktørers tilnærming til utfordringer hva gjelder norsk næringslivs tilstedeværelse i utlandet.

SAFE har uttrykt at *"Ingen tar samfunnsansvar lenger"* og et lengre sitat fra deres nettsider beskriver deres syn på samfunnsansvar:

*Bedriftene er blitt børsslaver, og alt er blitt bedriftsregnskap. Dagens krav til inntjening fører stadig oftere til at arbeidskraften blir salderingsposten i regnestykket. Derfor er det behov for en slagkraftig organisasjon som kan kjempe for individets sikkerhet og mot midlertidig arbeidskraft og kontrakter.*⁶⁰

SAFE har laget to rapporter om en alternativ oljepolitikk og gjennomgår den nåværende norske politikken på en svært kritisk måte. Rapportene er utarbeidet av Helge Ryggvik og Ole Andreas Engen. Ryggvik fremmet i rapporten et økt hensyn til den sosiale og økonomiske utviklingen i vertslandene. Ryggvik og Engen mener Statoil må være et reelt alternativ til de dominerende multinasjonale oljegigantene.

Selv om det er en unison oppslutning blant fagforeningene når det gjelder trepartssamarbeidet i Norge, er det forskjeller i posisjon når det gjelder synet på bedrifters samfunnsansvar i utlandet. Den mest interessante motsetningen er den mellom de to store fagforbundene i oljesektoren, det YS tilsluttede forbundet SAFE og LO forbundet Industri og energi. Denne

⁵⁹Utenriksdepartementet: <http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/ud/233243/234464/olje-for-utvikling.html?id=422637> (04/09/2005)

⁶⁰ Kilde: <http://safe.no/artikler.cfm?id=2101>

motsetningen kom til syne når det gjaldt privatiseringen av Statoil og sammenslåingen av Hydro og Statoil. Hensikten med både privatiseringen og sammenslåingen var å skape et oljeselskap som var stort nok til å konkurrere om oljeressurser andre plasser i verden. Industri og energi støttet denne strategien og argumentet var at dette ville styrke norske arbeidsplasser. SAFE var i mot og argumenterte på et normativt og prinsipielt grunnlag. Den norske suksessen var knyttet til nasjonal kontroll over oljeressursene, som igjen gav de internasjonale oljeselskapene redusert makt. Statoil var en viktig brikke i denne strategien, fordi det å bygge opp et statlig kompetansemiljø var en forutsetning for å ikke å være prisgitt kompetansen til de internasjonale oljeselskapene. Det var denne innskrenkingen av oljeselskapenes makt som førte til at det norske trepartssamarbeidet etter hvert også ble etablert i den norske oljesektoren. SAFE har argumentert for at Norges internasjonale ambisjoner i første rekke burde være å gi andre nasjoner råd og veiledning om hvordan oljeressursene bør forvaltes. Dette synet fikk ikke noe gjennomslag, istedenfor er Statoils ambisjoner nettopp å forvandle seg til den samme type selskap, som det ble dannet for å beskytte norske interesser mot.

SAFE har opplevd gjentatte ganger at rapporter og innsamlet informasjon som kanaliseres gjennom de formelle vertikale kanalene ikke når frem. I intervjuet kom det også frem at flere saker SAFE tok opp med beslutningstakere senere blir tatt til følge gjennom at andre aktører fremmer saken. Informanten påpeker at med en annen "tittel" og "fremfører" kan samme sak bli hørt.

En tolkning er at SAFE ikke har brukt de riktige kanalene for å fremme sine interesser. Men at de heller ikke er opptatt av å pleie relasjoner for å oppnå at deres synspunkter når frem til beslutningstakerne. SAFE er opptatt av å fremme sine interesser, men blir ikke akseptert ettersom de oppfattes som "vanskelige og vrange". Slike aktørers interesser kommer ikke til syne fordi deres kritiske linje og identitet som organisasjon hemmer dem. De blir stående utenfor. Som en annen deltaker påpekte kan aktører marginaliseres ved å avfeie deres innvendinger som "*de har ikke forstått hva det handler om*" (Informant Amnesty).

7.1.4 FAFO

"Hvor ligger ansvaret? Hvor ligger partssamarbeidet?" "...utgangspunktet er at dette skal være et politisk spørsmål. Forskyvning av makt og omfordeling av ressurser..." (Tørres, Fafo i 2003).

...fagbevegelsen har vært en av drivkreftene for å få satt temaet på dagsordenen internasjonalt er næringslivet nå nærmest alene her hjemme om oppgaven med å definere innholdet i dette ansvaret (Tørres og Huitfeldt 2003:3).

"Et internasjonalt regelverk som forvaltes gjennom internasjonale institusjoner er det eneste som kan sikre beskyttelse av slike interesser på sikt" (ibid).

Pr dags dato er ILO-konvensjoner underminert av EF-domstolen i konfliktsaker, eksempelvis Rüffert-saken⁶¹. ILO-konvensjoner er en del av FNs konvensjoner juridiske konflikter EU lovverket. ILO-konvensjoner bærer med seg grunnelementer om demokratiske prosesser og et relevant poeng er kravene til at foretak tar inn ansatte som representanter i styrer og som deltakende i utvikling av etiske retningslinjer. Både FAFO og LO er opptatt av internasjonale forpliktelser den norske stat allerede har til ILO og håper på et gjennombrudd i WTO-forhandlinger når det gjelder arbeidsrettigheter

Det er altså to ting som kan hentes ut av fagforeningsaspektet på dette feltet; den ene er definisjonsprinsippet om CSR som en markedsføringsstrategi. Det andre er tydelighet på at det allerede er etablerte regelverk for næringslivets samfunnsansvar. Og at veien videre går kun gjennom en styrking av internasjonale rammeverk.

7.1.5 CMI (Christian Michelsens Institutt) og SMR (Norsk senter for menneskerettigheter)

"Forskning er en viktig kilde til objektiv og legitim kunnskap om innvirkningen av samfunnsansvar" (St.meld. nr.10 side 96)

Faginstitutioner er avhengig av finansielle ressurser fra staten. Forskning er basert på arbeid som krever tid og ressurser over lengre tid. Derfor er det viktig at finansiering også er det. I meldingen påpekes det at Norges forskningsråd gav 7,5 mill. NOK for perioden 2006-2008 som ble bevilget for å forske på dette området. I meldingen kom det også en oppfordring til videre forskning på dette feltet og at det er viktig å ta med i undervisningsplaner i det norske utdanningssystemet. Det er et underkommunisert behov for større bevilgninger om forskningsinstitusjoner skal produsere flere resultater.

Hva kan forventes av forskningsinstitusjoner i Norge til å prioritere næringslivets samfunnsansvar/CSR i deres prosjekter? Hvordan har dette sammenheng med statsmidler?

Forskningsprosjekter krever tidsrammer som ofte går utover økonomiske midler tilført for å gjennomføre dem. På denne måten kan henvisningene til *"objektiv og legitim kunnskap"* som er gitt i St.meld. nr.10 innebære at forutsetningene for å få dette til ikke blir innfridd.

⁶¹ Tariffnemnda besluttet i slutten av juni 2008 å utsette behandlingen av Fellesforbundets og LOs begjæring om allmenngjøring. Årsaken var at allmenngjøringsloven kan være i strid med EU-retten.
http://www.fafo.no/Oestforum/nyheter/aktuelt%20naa/2008jan_vaxholm_viking_line.htm

"Norske forskningsinstitusjoner har svært lite frie midler, så dersom det ikke kommer penger fra staten, skjer det lite nytt." Informant SMR

"BI er per dags dato det største fagmiljøet på CSR, men du har mange store forskningsmiljøer på deler av CSR som for eksempel arbeid, miljø, menneskerettigheter, diskriminering, litt også på korrupsjon" Informant SMR

"..det vanskelige for forskningsinstitusjonene er at man for det første er avhengig av penger og også et visst fokus, og det kommer ikke penger hvis det ikke er fokus.." (FaginstitusjonX).

En rekke uttalelser påpekte at selv om myndigheter formelt vektlegger forskning, kan politisk vilje til å ta i bruk forskningsresultater være svak. Det ble vist til at; *"ut i fra et forskningssynspunkt, er at vi i liten grad (føler at vi) når frem med de argumenter vi har og det har jo delvis å gjøre med at vi er få i en stor forsamling"*.

Og videre - at det sjelden er mer enn to representanter fra forskningsinstitusjoner. Informanten avslutter med å begrunne hvorfor en opplever å ikke bli hørt; *"det delvis tyder på at hverken bedrifter eller den politiske ledelse er spesielt interessert i det vi har å si"* (ForskningsinstitusjonY).

I tillegg vil utilstrekkelig statlig/forskningsstøtte til enkeltprosjekter, gi begrenset avkastning - det vil si at prosjektene ikke oppfyller regjeringens forventninger. Det kan da oppstå en tap-tap situasjon både for faginstitusjoner og offentlig instanser (les departementer) som gir en negativ effekt på videre relasjoner mellom de to partene. Innhenting av informasjon og kunnskap om et saksforhold gjøres i takt med å danne et beslutningsgrunnlag for politiske avgjørelser. Enkelte faginstitusjoner vil ha nære bånd med offentlige instanser som en naturlig del av et nettverk der fagmiljø og embetsverk har gjensidig bruk for hverandres kunnskap om et saksfelt. Det finnes flere eksempler på dette blant annet innenfor fagområdene menneskerettigheter og demokrati - der departementer utsender forespørsel om rapporter og dialog angående bestemte saksområder.

Informanten fra CMI har sin bakgrunn fra NHH (1994) innenfor fagfeltet *"Etikk og økonomi"*. Han har valgt å fokusere på ansvarsfordeling mellom stater og forpliktelser staten har til næringslivets virksomheter. Han begynte som forsker på CMI i 2002 og har siden den gang blant annet jobbet med et forskningsprogram innenfor CSR-problematikken med støtte

fra Forskningsrådet. Forskningsprogrammets innfallsvinkel var på internasjonale selskapers aktiviteter i utviklingsland, følgende er et utdrag fra CMI sine nettsider⁶²:

To what extent should multinational corporations doing business in developing countries contribute to improving social conditions? Where should the line be drawn between corporate responsibility, and the responsibility of other agents, such as the governments of developing countries or the international community?

En rekke andre forskningsprogrammer informanten har vært involvert i, er knyttet til menneskerettigheter, korrupsjon og etikk i næringslivet. I intervjuet ble det fortalt at den normative og filosofiske tilnærmingen til disse spørsmålene har vært viktig for informantens forskning. Definisjon på hva næringslivets samfunnsansvar er, er gitt gjennom begrepet Bedrifiers samfunnsansvar, BS. Det blir nevnt i intervjuet at ”hvem har ansvar for hva” er et sentralt element i definisjonsspørsmålet.

Hva er myndighetenes ansvar? Hva er bedriftenes ansvar? Og hva er andre aktuelle aktørers ansvar? En oppdeling av ansvarsspørsmålet klargjør:

1. Tradisjonell utforming av policy versus ”moderne” regulering fra andre aktører enn staten. Hvilke utfordringer og dilemmaer ligger i dette?
2. Definisjonsmakt: Er det aktører med store ressurser og makt som driver frem den dominerende fortolkningen av begrepet CSR/næringslivets samfunnsansvar?

Det blir trukket frem at det i ”..en offentlig politisk sak er det viktig å definere hva vi snakker om og hva vi ikke snakker om”. Hvordan betydningen av definisjonsspørsmålet blir relevant, kan eksemplifiseres utfra definisjonen man kom frem til i EU. Her er frivillighet vektlagt fremfor statlige tiltak. Poenget til informanten er at ved å se på debatten som en større helhet så er det den gitte rammen som det vil diskuteres innenfor. Informanten påpeker at ”..hvis vi godtar den definisjonen så definerer det mye av debatten..”.

Det som blir sagt er at avhengig av hvilken definisjon som er gitt, kan debatten bli låst til å handle om frivillighet og lønnsomhet. Og da kan man utelukke andre vinklinger og interesseparter – hvilket er et svært viktig poeng.

Informanten observerer at hvis hovedbudskapet til norske myndigheter er en oppfordring om:

⁶²Forskningsprogrammet: <http://www.cmi.no/research/project/?7706=business-ethics-for-multinational-corporations-in>

”..at norsk samfunnsansvar er fryktelig lønnsomt” sies det videre at ”For meg er det nok til å tenke at vi snakker om feil ting”. ”Da kommer diskusjonen inn på lønnsomhet og da er det noe annet som er introdusert og man glemmer den viktige diskusjonen om et utgangspunkt i hvilke tiltak det skal være for medansvar”.

”Solidaritet”

3. Hvorfor er dette interessant? Og hvorfor skal dette forskes på? Og hvorfor trengs det lover og regler på dette? Forskning på feltet lider av finansieringsproblemer derfor har CMI prøvd å koordinere det med andre studieområder som er dekket av andre programmer. Det kunne være ønskelig å jobbe på tvers av fagmiljøene på feltet via: NHH og CMI. Informant mener også at på nasjonalt plan er det mangel på møteplasser der ulike fagrepresentanter kan møtes og jobbe sammen om feltet. Det påpekes at der er seminarer og kurs fra tid til annen som det er mulig å treffes på for å diskutere ulike oppfatninger.
4. Menneskerettigheter: John Ruggie en katalysator-nestor-pådriver-symbol-visjonær. FNs spesialrepresentant har fått i oppdrag å utrede om politikkenes muligheter og begrensninger.

Forskningsinstitusjoner som SMR spiller også en rolle i det internasjonale nettverket om Menneskerettigheter (MR). Dette er en aktør med et klart MR-fokus og trekker inn juridiske utfordringer og forpliktelser. Dette er problemstillinger som konsentrerer seg om tekniske forhold til juridiske spørsmål om næringslivets samfunnsansvar. I spørsmål om menneskerettigheter vil korrekt bruk av juridiske begreper og modeller være vesentlig. Hvordan begrepet menneskerettigheter er brukt i debatten, blir kritisert av SMR:

I innspillet fra SMR - da arbeidet med meldingen fremdeles foregikk – *”var analyse og kunnskap om menneskerettighetselementet i samfunnsansvar” det man tok opp.* SMR ba om en mer ”presis bruk av menneskerettighetsbestemmelsene” da dette ble ansett som et problem. I motsats til dette ble det sagt at:

”..diskusjonene domineres mye av jurister” og ”..mister diskusjon om andre virkemidler” (Informant 6)

Forskningsrådet prioriterer de forskningsprosjektene som myndighetene ønsker gjennomført. Det kan medføre at

”politiserte forskere unngår å ta opp de vanskelige temaene i forhold til CSR” (Informant 6).

Enkelte CSR-studier bekrefter den politiske retningen som politikerne har valgt.

”For oss er det ikke tvil om at vi gjerne ville hatt større kapasitet til å være mye mer aktiv på dette området enn det vi har vært. Og vi deltar i det vi får til” (SMR, Elin).

Det kan også nevnes at *”forskning satt i gang fra statlig hold på korrupsjon i Norge”* kom sent i gang (Valde 2005:189).

7.1.6 Amnesty International Norge og ForUM

De frivillige organisasjonene er opptatt av ofrene for selskapenes uetiske atferd. Mennesker som utnyttes for deres billige arbeidskraft blir et viktig å ta fatt på. Utviklingsland har for øvrig lave driftskostnader - ofte i form av fravær av reguleringstiltak og beskatning av selskapene fra lokale myndigheter (Korten 2001:127-128). Slike historier er dokumentert. Dette er sanne beretninger fra mange deler av den fattige verden. I 1990-årene var arbeidsforhold i utviklingsland under overvåking av amerikanskbaserte organisasjoner (Vogel 2005:82). Det bidro til et økt fokus på utenlandske selskaper i utviklingsland som ikke tar nødvendige hensyn til lokale forhold. I kjølvannet av opptøyene i 1999 i Seattle oppstod det en bølge av anti-globaliseringsaktiviteter. Boken *”No Logo”* av Naomi Klein som tar opp multinasjonale selskapers uetiske opptreden og ble en informasjonskilde for vanlige folk. Ut fra opplysningene som kom frem om anerkjente selskapers forsømmelser, kom bevisstgjøringen om forbrukerens ansvar. Enkeltindividet har en forbrukermakt gjennom sin kjøpekraft og kan endre sine handlevaner (Blindheim, Jensen og Nyeng 2000:237). I dag har vi forbrukere som i større grad stiller spørsmål og krav til selskapenes atferd og handlinger.

Når det gjelder frivillige organisasjoners posisjon i prosessen blir det sagt fra embetsverks hold at; *”..de beste møtene var jo med de frivillige organisasjonene..det var jo ekstremt viktig”* (informant UD).

Selv om arbeidsgrupper og engasjerte enkeltindivider håpet på framgang og løsninger som tilfredstilte flest mulige deltakere og aktører berørt av problematikken, kom de til kort. Er sannheten at hensynet til politisk stabilitet med samarbeidspartnere er det viktigste?

Frivillige organisasjoner har blitt forespurt, men føler at de ikke er blitt hørt..” og forsetter med at det er ”det er det de har gitt uttrykk for”, men så korrigeres det til ”eller de har blitt hørt, men ikke i selve sluttproduktet”

Amnesty International Norge tar opp spørsmålet om vestlige verdier versus universielle verdier. Og følger opp næringslivets samfunnsansvar innenfor temaene menneskerettigheter,

miljø, bærekraftig utvikling og korrupsjon. Målet er nasjonale bindende retningslinjer som forplikter norske bedrifter til samfunnsansvar⁶³ Hvorfor har de tatt dette standpunktet?

*Manglende tilsyn, overvåkningsorgan eller sanksjoneringsmekanismer gjør frivillige initiativ mindre kvalitetssikre. Kontroll av bedrifters samfunnsansvarlige tiltak vil kunne sikre at kravene etterleves. En tilnærming der bedrifter følger prinsipper ut i fra et frivillig initiativ er ikke tilstrekkelig. Forventer konkrete retningslinjer som hindrer næringslivsaktører i å bryte menneskerettigheter enten direkte eller indirekte.*⁶⁴

Amnesty International Norge påpekte i 2002 at Nigeria brøt folkeretten i en sak om Amina Lawal og undertrykkelse av Ogonifolket (Xnr.5 i 2005:21). Amnesty oppfordret på dette tidspunkt de norske selskapene Statoil og Hydro, som begge håndterte problemstillingen ulikt, til å reagere. Dette tilfellet brukes av Amnesty for å illustrere hvor viktig det er at normregler formaliseres. Normreglene her er usikre og derfor vil man ved å trekke staten inn som formell og generell normgiver, redusere usikkerheten. Begrunnelsen er ifølge Amnesty at statlige utspill om enkeltsaker ikke gir den samme tyngden som en allmenn enighet om hvor disse grensene skal gå. Selskaper som tenker kortsiktig, unngår normdannede reglementer fordi de er kalkulerende i sine beregninger av sjansen for å bli tatt eller ikke. Dette er manøvrering av selskaper som får kallenavnet ”verstinger”. ”Verstinger” som tar kalkulerte risiki hemmer lik konkurranse mener Amnesty bestemt. Derfor bør myndighetene innføre sanksjonsmuligheter som er det eneste som vil hindre ”verstingene” i å begå uetiske handlinger.

”Level playing field” der selskapene ønsker å oppnå like spilleregler mener Amnesty kan forklares ved at de er der i fraværet av noe annet. Amnesty påpeker at klare regler for hvordan norske selskaper skal håndtere situasjoner er nødvendig. ”Gråsonemanøvrering” oppstår der selskapene operer i vanskelige situasjoner. I slike situasjoner er det usikkerhet om man er innenfor eller utenfor internasjonale forpliktelser, dette bør avklares mener Amnesty.

..måten vi jobber på har en legitimitet. Men det hender at man opplever fordommer når en skal holde foredrag for enkelte norske selskaper, det kan lyse av skepsis. ..kommunistiske, sosialistiske, rabiate er noen av forestillingene de har om oss. Som gjør at en tenker hvor har de det fra...

⁶³ ”Hvilket ansvar har eierne?” (12/09/2007)

⁶⁴ <http://www.amnesty.no/web.nsf/pages/1A7AEBAE55945785C12573540030731B>

Amnesty har startet opp Amnesty Business Groups⁶⁵ med fokus på bedrifters brudd på menneskerettigheter. Beate Slydal har vært politisk rådgiver i Amnesty siden tidlig 1990-tallet. Slydal har gjennom sitt engasjement i Amnesty opparbeidet seg kompetanse på næringslivets samfunnsansvar. Og deres budskap er økonomiske aktørers ringvirkninger i sårbare områder og samfunn. Det handler om at selv et selskap med de beste konsekvensutredninger for områdene de opererer i, står i fare for å ødelegge naturressurser og menneskers samfunn. I de fleste tilfeller gjelder dette fattige mennesker – gjerne med manglende kunnskap om ens rettigheter - og med få muligheter til å bli hørt med sine protester når selskaper opptrer uetisk. Og derfor er ansvaret for uvitenheten også et ansvar som må bli tatt på alvor. Innhenting av informasjon er essensielt for et selskap. Informasjon om samarbeidspartneres ansvarlighetstaking og oppfølging av driften i vanskelige områder kan ikke ignoreres.

Når Amnesty kommer med anbefalinger til næringslivet og myndigheter er det i forvissning om at informasjonen er gjennomgått, forstått og innlært. Og når det er spørsmål om hvem de står til ansvar for så ”..er det ens medlemmer og den øvrige offentlige opinion” (paneldebatt NTNU 2003). Amnesty mener at mangel på konkretisering og fokus gir St.meld. nr. 10 liten betydning. Amnesty vil i tiden som kommer rette krav om at et juridisk lovverk er det verktøyet som er nødvendig for at foretakene følger opp globale standarder.

ForUMs engasjement er på lik linje med Amnesty på dette temaet. ForUM er i den forstand en alliert til Amnesty og er sterk kritisk til den svake forpliktelsesgraden norske myndigheter legger opp til.

Når Amnesty kan påvise menneskerettighetsbrudd, Transparency kan påvise korrupsjon og WWF kan dokumentere miljøproblemer, alle med høy profil i media, kan de tvinge selv de største globale selskap i kne. Dette kan små nasjoner med høye ambisjoner spille på (Midttun 2009).

Interessegrupper som ForUM og Amnesty ser på Norge som et foregangsland. Og hvis man utarbeider særnorske lover og regler, styrkes Norges stilling internasjonalt. Og man mener at det er vanskelig å se en lovregulering som noe annet enn det norske myndigheter har sagt at de skal overholde. ForUM og Amnesty har fremmet et forslag om ombudsmann.

⁶⁵ <http://www.amnestybusinessgroup.se/default.aspx>

7.1.7 Framtiden i Våre Hender (FIVH)

Amnesty og FIVH er aktører med et løsere koblet forhold til myndighetene, og tar ofte avstand fra konklusjoner gitt av myndighetene (Olsen 1983:171). FIVH framstår som en av de uavhengige aktørene og kritiske røster som er viktige i arbeidet med å avdekke uakseptable forhold, blant annet gjennom Norwatch. Dette er journalistisk arbeid som går ut på å grave frem beretninger som ellers ikke ville kommet frem i lyset. Drivkraften til personer som jobber med dette er som oftest en sterkt utviklet rettferdighetssans.

”Belastning i å vite og ha kunnskap og overvåke er stor og egentlig ikke har forutsetninger for å gjøre det, fordi det er enormt vanskelig og krevende arbeid”
(Informant Amnesty)

Dette er i samsvar med det som blir sagt av FIVH som påpeker at dette er en av grunnen til at *”... det må være noen innenfor det offentlige systemet”* som tar denne belastningen.

FIVH produserer informasjon gjennom Norwatch som er anerkjent av myndighetene. Organisasjoner mangler ressurser og har derfor begrenset med kapasitet til å utføre dyptpløyende journalistikk som kan avdekke kritikkverdige forhold om norske selskaper i utlandet.

FIVH vil fortsette rapportering av brudd på etiske retningslinjer, men mener at det i tillegg burde formaliseres tiltak gjennom at den norske regjering etablerer egne organer for dette. Det skal ikke være FIVHs knappe ressurser som skal benyttes til å håndheve norske myndigheters regler og retningslinjer overfor norske selskaper i utlandet. FIVH gir et klart signal om at det må iverksettes tiltak for å utvikle systemer som gjør dette til en oppgave innenfor det offentlige forvaltningssystemet. Eksempler som er kommet opp i debatten frem mot meldingen er en ombudsordning og en utvidelse av OECD kontaktpunktet. FIVH opplever lav gjennomslagskraft for sine synspunkter:

”Når vi var på møter så fikk vi gjerne ikke noe svar. Det ble sagt at vi kommer tilbake til dere. Det ble formidlet senere at myndighetene hadde møter med Statoil og to møter med OFU om en sak vi hadde tatt opp. Og da sliter litt med at vi ikke har like gode politiske kontakter, og at vi ikke er like gode lobbyister og ikke har råd til å hyre de beste lobbyistene”

Det er veldig spesielt norsk at man later som det ikke er konflikter mellom ulike interesser. (..)det vitner om at man undervurderer de motsetningene som faktisk er – og man undervurderer i alle fall hva som skal til for at vi skal ha de samme interessene (Arild Hermstad, FIVH)

Frivillige organisasjoner er aktører som utgjør en sentral rolle i det norske demokratiet. Slike aktører kan også bidra til å styrke kunnskap på aktuelle områder, og ta ansvar for å sette viktige saker på dagsorden.

I vårt kommuniserende mediesamfunn kan Frivillige organisasjoner under visse betingelser etablere aktiv motmakt mot stat og marked. Når de anses som troverdige talsmenn for «rettferdige saker», får de gjerne medias støtte til å representere «folkeviljen», og «rett» til å utfordre både stat og næringsliv (Midttun 2009).

Begreper som *"alliansepartner"* og *"dialogpartner"* nevnes i stortingsmeldingen for å beskrive samarbeidet mellom myndigheter og frivillige organisasjoner. Det refereres til Norges demokratiske verdier som å inkludere sivilsamfunnet i politiske prosesser.

Når det gjelder arbeidsområder innenfor miljø- og utviklingsspørsmål vises det til inviteres til nasjonale delegasjoner ved større FN-konferanser.

7.2 Oppsummering

Norske myndigheter er ute etter å vise at de nå har tatt stilling til samfunnsansvar i næringslivet. Stortingsmeldingen er en begynnelse, sies det. Tilbakemeldingene til St.meld. går ut på at den bare er et introduksjonshefte eller en *"kom-i-gang"* bruksanvisning for selskaper uten kjennskap til tematikken. Den grunnleggende problemstillingen som oppstår i norsk sammenheng nå, skyldes usikkerheten knyttet til om et nasjonalt lovverk er det beste, eller om det er internasjonale bindende forpliktelser av en mer overnasjonal dimensjon som er veien å gå.

Hvis organiserte interesser har større gjennomslagskraft utfra antall medlemmer og allmenn oppslutning, kan en da si at det er noe annet enn typisk kanalisering for politikk? Og at hensikten er å påvirke beslutningsmyndigheter til å treffe valg som ivaretar deres interesser? Myndighetene ville ikke tatt noen risiko ved å gå ut og støtte en frivillig organisasjon offentlig som fremmer en *"god sak"*. For eksempel Amnesty, FIVH, IEH og ForUM. I dagens sammenheng kan en se at frivillige organisasjoner etter hvert er blitt profesjonelle aktører (Briggs 2008). Det vil si at de besitter kompetanse på politiske prosesser og vet hvordan de skal gå frem for å få tilgang. De har lært seg hvordan de fremmer sine interesser for å mulighet til å påvirke den politiske utviklingen på det feltet de er opptatt av.

"Bedrifter er til for samfunnets skyld, og ikke omvendt." Ivar Kolstad (Intervju i BT 18.03.2009). Denne måten å tenke på, kan stå i ganske sterk kontrast til NHO's forståelse av bedrifter som ofre. Og en kan se på det som et motstykke til Finn Bergensen Jr. uttalelse om

at utfordringene norske selskaper blir møtt med i utlandet, ikke må dømmes så hardt her hjemme.

”I en ideell verden burde både politiet og pressen være innstilt på å gi amnesti til bedrifter som er åpne om sine problemer og selv gjør det som er mulig for å løse dem”
(Finn Bergesen jr. i Horisont nr.4 47-51:2003).

Forventninger til betydningen av posisjon i prosessen knyttes opp mot deres relasjoner til myndighetene. Her finner vi deltakere som har nære bånd til myndighetene på grunnlag av tidligere samarbeid på andre arbeidsområder (Olsen 1983:171). Det vil si at enkelte aktører i utgangspunktet har en samarbeidsflate med myndighetene, som vil ha betydning for at deres interesser blir ivaretatt. Det er derfor ingen overraskelse at NHO og LO har tatt stor plass i utviklingen av stortingsmeldingen.

Kapittel 8.0 Funn, analyser og konklusjoner

Denne studien har forsøkt å belyse utviklingen av en norsk politikk for næringslivets samfunnsansvar. Først ved å gå litt tilbake i tid og se på foranledningen til beslutningen om å utarbeide en stortingsmelding. Dernest selve prosessen med å utforme St.meld. nr 10, hvordan debatten har foregått, hvilke fora erfaringsutveksling har skjedd i og håndteringen av innspill. Siste del dreide seg om innholdet i debatten, der vekting av ulike standpunkter og verdikonflikter i utformingsprosessen av stortingsmeldingen ble trukket frem. Ut fra de teoretiske perspektivene ble det drøftet hvilke muligheter for innflytelse og medvirkning aktørene hadde sett i lys av konklusjonene i stortingsmeldingen. Studien har også forsøkt å avdekke hvordan eller om myndigheter håndterer forholdet med samfunnsaktører ulikt på et tidsaktuelt politisk område.

8.1 Lokale rettigheter trues på grunn av manglende inngripen fra storsamfunnet

Myndighetene må ta stilling til om de mener dette er et verdi-spørsmål eller om de handler ut fra egne politiske og økonomiske interesser – uten etiske overtoner. Og sammen med norske selskapers agerende i andre land uttrykker de Norges respekt for andre kulturer og deres innbyggere. Ansvarer er felles. Både staten og bedriftene plikter å sette seg grundig inn i lokale forhold. Og her har myndighetene en særoppgave i å gi signaler og retningslinjer – eventuelt utarbeide og vedta lover som forebygger og hindrer uønsket opptreden fra norske bedrifter eller institusjoner i andre land.

Gjennom de tidligere kapitlene beskrives enkelte dilemmaer myndighetene og bedriftene står overfor. Noen er vanskelige å håndtere – andre synes enklere. Det er heller ikke siktemålet med denne studien å søke å gi alle svar. Bare å belyse noen av dem og vise standpunkter og holdninger. Selv om myndighetene inviterer til åpen debatt, blir det til slutt lett å se hvordan de sterkeste aktørene får dominere Norges offisielle politikk.

8.1.1 Brudd på grunnleggende menneskerettigheter

Norge har ratifisert flere internasjonale avtaler, konvensjoner og traktater som skal beskytte mennesker i alle land mot overgrep. Noen av disse skjer og har skjedd av selskaper hjemmehørende langt borte fra det landet overgrepene finner sted.

Menneskerettighetsorganisasjoners iherdige arbeid, langt raskere og bedre kommunikasjonsmuligheter og utviklingen i media, har brakt groteske og totalt uakseptable saker frem i lyset. Det har skapt sterke reaksjoner og fått politikerne til å røre på seg. UD satte i 1999 næringslivets samfunnsansvar på dagsordenen i sine handlingsplaner for menneskerettigheter.

8.1.2 Regler for moralsk og etisk opptreden – samfunnsansvar for privat og offentlig næringsliv

En internasjonal standard er definert – CSR – Corporate Social Responsibility. Den har sin opprinnelse i USA og gir retning for etisk adferd. CSR skal hjelpe bedriftene å sette mål og standarder for sin opptreden. CSR springer ut i fra idéer og et tankesett om bedriftens samfunnsmessige rolle utover et ensidig fokus på foretakets bunnlinje.

CSR er generelt akseptert og selskaper går aktivt inn for å utforme egne ”code of conduct. Det utarbeides samfunnsrapporter for hvilke konsekvenser driften har for miljø og samfunn.

I Norge er vi fra langt tilbake i tid kjent med ”hjørnesteinsbedrifter” som sysselsetter store deler av den yrkesaktive befolkningen i mindre lokalsamfunn. På grunn av sin sentrale stilling har de fleste tatt samfunnsmessig ansvar til beste for bygda. Distriktpolitisk har det vært viktig å få etablert slike bedrifter utenfor de tette befolkete områdene. Åpenhet, et sterkt utviklet demokrati og årvåkne aktivister er viktige ingredienser i den norske sosialdemokratiske modellen. Et sterkt LO og et tett samarbeid med myndighetene og NHO har i løpet av noen tiår redusert norske bedrifters brudd på menneske- og arbeidsrettigheter til et minimum. Like fullt begås der lovbrudd i Norge. Det har vært mange saker i forbindelse med importert utenlandsk arbeidskraft (eksempelvis byggebransjen) i de senere årene. Og nye miljø-saker dukker stadig opp.

”Etikk i næringslivet” handler om en del moralske dilemmaer. Hensynet til bedriftens lønnsomhet og det presset som kommer fra eierne mot ledelse og bedriftens ansatte, gjør at noen velger å gå på akkord med sitt sosiale ansvar. Vi vil helst tro det beste om norske bedrifter – både i Norge og når de opererer i andre land. Men der det ikke finnes trusler om sanksjoner, vil det alltid finnes unntak. Når overtrapene skjer langt borte fra Norge, vil flere ta sjansen på at deres uønskete og uetiske opptreden ikke legges merke til. Overgrep og brudd

på menneskerettigheter lokalt er ikke uvanlig i enkelte land. Det bidrar til å tåkelegge eventuelle andre uheldige forhold.

8.1.3 Sanksjonsmuligheter

Verden mangler et globalt politi som kan gripe inn mot brudd på menneskerettigheter, arbeidsrettigheter og miljø-kriminalitet. Noe samarbeid foregår i de alvorligste sakene, men de fleste sakene passerer uten at verden evner å gripe inn og stopper ugjerningene. Menneskerettsaktivister har lenge kjempet for å få politikerne opp av dvalen. Det har skortet på politisk vilje/evne. Lands nasjonale lovgivning er enten for mangelfull eller brukes ikke. Og i stedet for å jobbe nasjonalt med regulering av egne bedrifters opptreden i utlandet, fokuseres det på en forbedring av sanksjonsmulighetene gjennom internasjonale traktater. Dette er den norske regjeringens prioritering pr dags dato.

FNs spesialrepresentant for næringsliv og menneskerettigheter John Ruggie er i gang med å utarbeide forslag til et bedre sanksjonssystem.

En OECD-konvensjon om bekjemping av korrupsjon ble laget i 1997. Retningslinjer for flernasjonale selskapers virksomhet eksisterte imidlertid alt da – laget i 1976. OECD ser nå på sine retningslinjer for å bedre sanksjonsmulighetene nasjonalt og overfor flernasjonale selskaper.

8.1.4 Politisk vilje til å drive gjennom sanksjoner

UDs bakgrunn for å jobbe med næringslivets samfunnsansvar er knyttet til menneskerettigheter og FN. Et eksempel på norske myndigheters politikk og holdninger og agerende vises i tilfellet Burma.

Selv om situasjonen nå har endret seg ved at Regjeringen nå fordrer til boikott overfor handel med Burma, har historien vist seg annerledes. Da verdens øyne rettet seg mot Burma og regimet der, handlet Norge med landet. De norske bedriftene som alt opererte i Burma, ble oppfordret til etisk opptreden. Ikke til å trekke seg ut. En mente at sivilbefolkningen ville rammes – ikke regimet. Norske myndigheter var også uten sanksjonsmuligheter. Enkelte interesseparter mener at denne politikken Norge fører er i strid med de mål Regjeringen selv har satt seg.

Det er lite sannsynlig at en ensidig norsk beslutning om at næringslivet ikke bør engasjere seg i et land av politiske grunner, vil ha særlig virkning på forholdene i landet. Å la være å engasjere seg vil som regel verken tjene befolkningen eller den økonomiske og politiske utviklingen (St.meld. nr.10 (2008-2009) side 43).

I følge stortingsmeldingen har Norge hjemmel i sin straffelov til å forfølge lovbrudd utført i andre land av norske bedrifter og enkeltpersoner (St.meld. nr.10 (2008-2009) side 82). Men myndighetene beskriver samtidig vanskelighetene med å dokumentere og føre bevis i slike saker. Selv ikke ved dobbel straffbarhet (det vil si at lovbruddet rammes både av lokale og norske lover), er det gitt at man vinner frem og får straffet de tiltalte.

I stedet uttaler altså myndighetene at de ønsker å styrke de internasjonale konvensjonene og forordningene. Og at man helst så at nasjonal lovgiving ble harmonisert slik at bedrifter i alle land stiller likt.

8.2 Forskjeller - Norge versus andre land

Norge er de første til å gi ut en St. meld. om næringslivets samfunnsansvar. Som dere vet la regjeringen i vår frem en stortingsmelding om dette. Det ble en viktig melding der arbeidslivets parter igjen medvirket aktivt. Meldingen var banebrytende. Vi var den første regjering noen sinne som la frem en stortingsmelding om dette (Statssekretær Gry Larsen, ILO konferanse, Bergen, 26. oktober 2009)

Norge var ikke først ut med en stortingsmelding. Finland hadde allerede utformet en Riksdagsmelding, Storbritannia har en egen minister og Danmark har kommet langt på dette feltet.

8.2.1 Omdømme

Norge kan betraktes som en merkevare med det omdømmet norsk næringsliv har i utlandet. Næringslivsledere er opptatt av bedrifters komparative fortrinn og omdømmehåndtering. Man bearbeider og tilpasser CSR til egne formål. Målet er å styrke bedriftens konkurransekraft.

8.2.2 Fortolkninger av CSR

Regionale/lokale fortolkninger av CSR får konsekvenser for bedriftenes arbeidsbetingelser. Nasjonal kultur påvirker gjennom bedrifters tilknytning til tradisjoner, verdier og normer. Bedriftene søker legitimitet på hjemmebane og måles ut i fra den opptreden som her anses riktig. Juridiske forpliktelser og tilhørighet til kulturelle normer og verdier er vanligvis sterkest der hvor bedriftene har sitt hovedkvarter.

For norske myndigheter dreier næringslivets samfunnsansvar seg i første rekke om å sikre menneskerettigheter og demokratiske verdier.

8.3 Politisk prosess

En politisk prosess kan ses ut fra to teoretiske ytterpunkt:

Maktperspektivet: Interesser fremmes av aktører på bakgrunn av deres posisjon og kapasitet til å oppnå ønsket utfall. Forventningene er at aktørene med størst maktkapital blir vinnerne. Maktstrukturene avgjør hvilke interesser som gjenspeiles i resultatet.

Deliberasjonsperspektivet: Interesser fremmes gjennom rasjonell diskusjon. Den deliberative formen vektlegger kommunikasjon og felles situasjonsforståelse.

Følgende mal for en politisk prosess har vært brukt som bakteppe for vurderinger og analyser:

1) *På hvilken måte har myndighetenes styring gitt retning til innholdet i St.meld. nr. 10?*

Fase 1:

- a. Sette dagsorden – hvem har egentlig satt dette på dagsorden (politikere/fagpersoner/aktvister/media)
- b. Bestemme deltakere som inviteres til diskusjon – ble de valgt av myndighetene eller vant pressgrupper frem ?
- c. Hvem er det som deltar – hvilken rolle har de i samfunnet ?

2) *I hvilken grad finner det sted en åpen diskusjon og meningsutveksling som fører frem til løsningene?*

Fase 2:

- a. Selve debatten: debatt om debatten - diskusjon og overveielse – hva skjedde ? hvilken styring fant sted ? hvor ble avgjørelser truffet ?
- b. Situasjonsforståelse
 - kunnskap/kompetanse – hvor langt gikk man før man stoppet denne delen av prosessen ?
 - Motstykket: offentliggjøring av standpunkter uten å ha undersøkt situasjonen/saken skikkelig

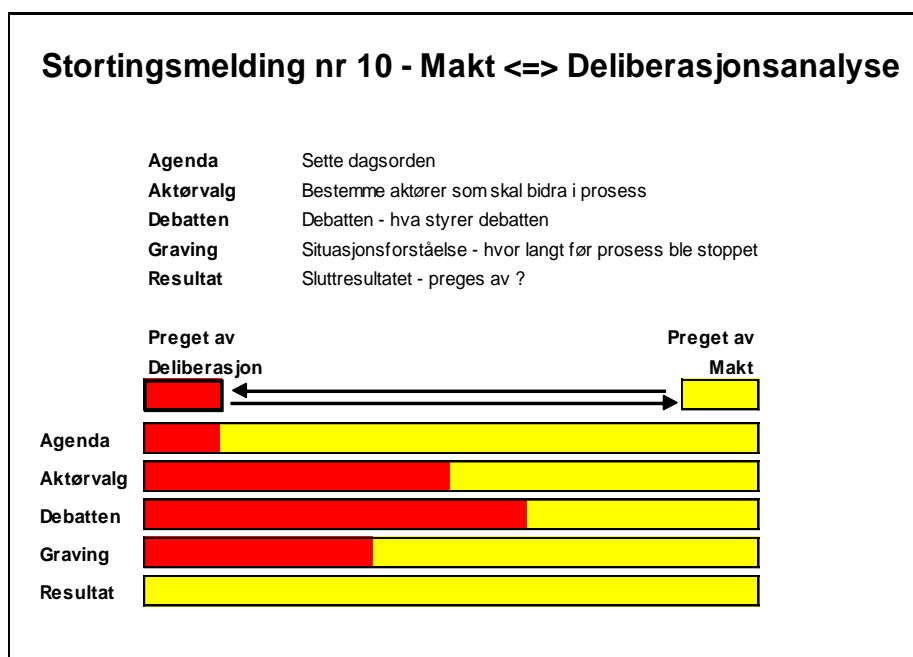
3) *Hvordan har maktkamp påvirket sluttresultatet?*

Fase 3:

- a. Sluttresultat
 - sterke aktører vinner frem med sine preferanser. Makta rår.
 - sterk logikk/resonnementer vinner gjennom

En sak utvikles gjerne gjennom flere faser: idé dukker opp, saken settes på agendaen, debatt om løsning finner sted og beslutninger tas – og man ser et resultat av prosessen. Underveis vil prosessen påvirkes på forskjellig vis. Det interessante er å observere graden av maktbruk eller - motstykket -graden av demokrati/deliberasjon.

For Stortingsmelding nr 10 ser vi en sterke variasjoner på denne makt/deliberasjonsaksen avhengig av hvilken fase saken er inne i. Det foreligger ikke målinger for noe slikt i denne studien. Det er også tvilsomt om det ville være mulig å etablere. I stedet prøver jeg å illustrere retninger i de forskjellige faser saken var inne i.

8.3.1 Myndighetenes – maktsentrum eller marionett?

Statlig styring, maktperspektivet og deliberasjonsperspektivet belyser den politiske prosessen.

Governance/Myndigheters styring betyr at myndighetene koordinerer preferanser, kunnskap og aktører. I Norge bruker myndighetene *Innovasjon Norge* som formidler og ”salgsapparat” for sine fremstøt for å få igang endringer og aktiviteter/tiltak.

Oljefondets formidable vekst har gjort den norske stat til en betydelig eier i utenlandske bedrifter. Sett i forhold til grunnleggende menneskerettigheter har norsk opinion ikke villet se på at staten på vegne av fellesskapet var med å stilltiende akseptere uetisk adferd. *Statseierskapsutvalget* mente at staten må ivareta en rolle som eier som viser at man opererer i henhold til høye standarder. Hvis ikke vil statens troverdighet og legitimitet svekkes.

Sett i forhold til modellen for en politisk prosess, styres altså ikke alltid dagsorden av politikere og myndigheter. Staten skal i et demokrati representere folkeviljen – ikke leve sitt eget liv styrt av en makt-elite.

Viktige saker får ofte bred dekning i media. Mange aktører er på banen. Gode synspunkter kommer frem. Diskusjonene går høyt. Deliberasjon finner sted i prinsippets beste forstand. Men så kommer beslutningen. Da viser prosessen sitt sanne ansikt. Mektige aktører dikterer hva resultatet skal være. Om beslutningen og resultatet går på tvers av hva deliberasjonsperspektivet la til grunn, vil spenningsnivået og ”tapernes” energi og kampvilje/evne avgjøre om opinonen klarer å få omgjort beslutningen. Aktivister bruker media og mobiliserer til demonstrasjoner og andre virkemidler for å bli hørt. Og noen ganger ser vi at myndigheter og maktgrupperinger tvinges til å snu. ”Ny informasjon” er fremkommet. Vi så det i kampen mellom LO og Regjering i pensjonssaken.

Det som finner sted, kan analyseres ut fra forskjellige vinklinger. Hele tiden befinner vi oss et sted på akse makt ⇔ deliberasjon – eller sagt mer populært: om det er makta som rår eller fornuften og de gode resonnementer og argumenter som vinner frem.

Et annet poeng er sakens art, kompleksitet, krav til kunnskap og aktørenes situasjonsforståelse. Det er ikke gitt at særinteresser klarer å håndtere og behandle en sak på en objektiv måte. En objektiv vekting ut fra hva som tjener felles samfunnsinteresser kan gjerne slå beina under argumentasjonen som til slutt vant frem i en sak. Slik sett kan for eksempel aktivister som klarer å styre en sak inn til seier – på tross av tradisjonelt mektige aktører – påføre samfunnet et netto tap. Man har sett seg blind på utvalgte argumenter, kjørt hardt på dem og fått opinionen med seg. Mens andre - og i sum viktigere argumenter - hadde for svake støttespillere i debatten.

Stortingsmelding nr 10 er utformet på en måte som holder de mest innflytelsesrike aktørene i ro, mens frustrasjonen er økende blant menneskerettsaktivister og andre frivillige organisasjoner som daglig ser mennesker dø på grunn av norske myndigheters unnvikenhet. Opinionen ville neppe la politikere og myndigheter slippe unna så lett om bruddene på menneskerettigheter fant sted innenfor Norges grenser. ”Det er så lett å godta den urett som ikke rammer deg selv”.

8.3.2 Aktører – sterke interessegruppers innflytelse

Myndighetene, NHO og LO utgjør *trepartssamarbeidet*. Det har pågått i mange år og partene har lang erfaring med å forhandle frem med sine synspunkter. Jo sterkere båndene er mellom partene, desto vanskeligere er det for andre å bli hørt.

Utviklingen av politiske retningslinjer synes å styres av et overordnet mantra om at spørsmålet om næringslivets samfunnsansvar er en vinn-vinn sak. I likhet med den politiske prosessen i EU, er den i Norge like konfliktsky. Man ønsker å unnvike forskjeller og uenigheter i hva som oppfattes som gode løsningsstrategier. Samarbeid mellom det offentlige og private virksomheter fremheves: partnerskap. Trepartssamarbeidet mellom næringsliv, fagforening og myndighet hindrer konstruktiv debatt og videre utvikling av løsningsstrategier fra andre samfunnsaktører enn representanter fra staten, NHO og LO.

Norge er et lite land. Og flere personer opererer med flere hatter. Dette er en demokratisk utfordring (Amnesty) og man blir avhengig av enkeltmenneskers drivkraft. I tilfellet St.meld. nr. 10 er harmonien og myten om at ”Norge er godt”, betenkelig. Det er når problemene ikke når overflaten og konfliktene ikke synliggjøres at det er grunn til å anta at beslutninger tas i lukkede rom. Er en slik antakelse riktig, er det et sykdomstegn for velferdsstaten Norge.

8.3.3 Møtesteder for diskusjon og utvikling av synspunkter – KOMPakt, OECD, FN

Bakgrunnen for omfanget av deltakere skyldes tematikkens brede nedslagsfelt. Og derfor har Kompakt vært en viktig møteplass i regi av myndighetene.

Det *nasjonale kontaktpunkt* i OECD består av samarbeid mellom representanter fra UD, Nærings- og handelsdepartementet, LO og NHO. Menneskerettighetsrådet i FN er forum for

diskusjon av MR-saker. FNs spesialrepresentant for næringsliv og menneskerettigheter er John Ruggie som forbereder sakene. Mandatet er å kartlegge:

1. Statens forpliktelser hva gjelder menneskerettigheter (MR)
2. Selskapers forpliktelser til å respektere MR
3. Strafferettslig kompensasjon for ofrene ved brudd på MR

Nasjonalt klager forskerne på at det handler om ressursmangel til å følge opp problematikken og om få kanaler å påvirke norsk politikk gjennom.

8.4 Stortingsmelding nr 10 – Næringslivets Samfunnsansvar

Innholdsmessig er St.meld. nr. 10 en skuffelse for flere av interessegruppene som har fulgt dialogen og utformingsprosessen. Når utenriksminister Jonas Gahr Støre uttaler viktigheten av møteplasser der en kan ”snakke fritt og åpent” og ”utveksle erfaringer”, så krever det at han mener alvor og at han blir tatt på alvor. Offentliggjøring av standpunkter fører imidlertid sjelden frem til at løsninger blir etablert eller at konkret atferd endres.

Møteplassen Kompakt skal være en plass for dialog og erfaringsutveksling. I denne debatten har endringsvillighet hos deltakerne uteblitt, situasjonsforståelsen blant deltakerne virker svak. Innholdet i St.meld. nr. 10 er et resultat av et ønske om å skape minst mulig konflikt. Og det betyr at innholdet hovedsakelig er informasjonsformidling om et omstridt tema.

Stortingsmeldingen innebærer svært få indikasjoner på at juridiske forpliktelser er like om hjørnet. Menneskerettighetsorganisasjoner og andre aktivister uttrykker utålmodighet og ber om at den norske regjeringen gjør mer enn å støtte seg til globale rammeverk og en utvikling av disse. Norske myndigheter på sin side er ute etter å vise at de nå har tatt stilling til samfunnsansvar i næringslivet. Stortingsmeldingen er en begynnelse, sier man.

8.4.1 Prosess, styring og utforming av stortingsmeldingen

Utarbeidelse av stortingsmeldinger er et tidlig stadium når det kommer til å skape konkrete politiske resultater. Men det er interessant hvis det er her idéene kommer fra, og at det er her den første seleksjonsprosessen initieres.

Jeg har nevnt at det er tre avgjørende punkter for politikk utvikling på næringslivets samfunnsansvar. Først oppstarten av KOMpakt i 1998 som ble en plass for dialog og

erfaringsutveksling. Derneft igangsetting av arbeidet med stortingsmeldingen tok det utgangspunkt i at Justiskomiteén i 2006 ba Regjeringen om en redegjørelse av retningslinjer for norske selskaper i utlandet. Det siste er Høringen 9. Februar (2009) i etterkant av lanseringen der reaksjonene kom frem.

I organiseringen ble det opprettet et eget statssekretærutvalg som har fulgt utarbeidelsen av meldingen.

Makt kan ses på som det å realisere interesser, skaffe kontroll over andre aktører, beslutningskraft, evne til å handle kollektivt, ha et overtak informasjonsmessig og ha bedre tilgang på ressurser enn øvrige.

Deliberasjonsperspektivet handler om fraværet av makt, der kjernen er kraften i det beste argument. "Beste argument" er et resultat av argumentasjon der fakta granskes og subjektive oppfatninger settes på prøve. Det er kvaliteten på debatten som vektlegges i deliberasjon. Dette har til formål å øke refleksjonsnivået rundt en sak eller problemstilling, slik kan deltakerne oppnå situasjonsforståelse (Chambers 2003:322).

Det handler om å ta seg tid til å lytte og respektere andre vinklinger av en sak. I dette ligger det en forutsetning om at det er en logikk bak oppbygging av argumenter som presenteres, slik at de er forståelige for motparten. Det tilsier at begrunnelse for et standpunkt som presenteres er et viktig element i den ideelle deliberative debatt.

Formell makt er ikke lenger ensbetydende med all makt. Mange aktører får reell innflytelse på politikk og politiske prosesser utenom de formelle kanaler demokratiet har etablert. Pr definisjon kan dette synes å være en omgåelse av demokratiet, men er normalt bare en berikelse og kanskje et tegn på at demokratiske konstruksjoners utilstrekkelighet.

Forhandling som taktikk er basert på en kortsiktighet uten de rasjonelle diskusjonene, og tuftet på upartiske beslutninger om det felles beste for fremtiden. Utgangspunktet for en åpen deliberativ debatt krever at det argumenteres på en meningsfylt måte for det felles beste.

8.4.2 Hovedproblemstilling: Frivillighet eller lovregulering?

Stortingsmeldingen vektlegger frivillighet i det å ta etikk i handel med andre land på alvor. Der gis ingen pålegg i form av lover og regler. Norsk politikk spriker. Myndighetene driver

med moralsk forkynnelse. Frivillige ordninger medfører ineffektivitet og endrer sjelden adferd. Bedriftene gjør som de vil.

8.4.3 Motstridende Interesser

Da St. meld nr 10 kom, mente Storebrand at myndighetenes tilnærming bar preg av mangel på konkretisering og klare signaler for veien videre.

I trepartssamarbeidet har NHO og LO inngått partnerskap med Staten. Frivillige organisasjoner har gjerne vært rådspurt, lyttet til, men sjelden fått gjennomslag. Det ser man av sluttproduktet. At synspunktene er forskjellige, viser følgende:

- NHO hevder at norsk næringsliv kommer til å hemmes i internasjonal konkurranse om det kommer særnorske lover og regler
- LO hevder at nye særnorske regler ikke vil ha en effekt og at det vil undergrave myndigheters evne til håndhevelse av allerede eksisterende regelverk. LO mener at det allerede er gode forskrifter og regler som dekker feltet, og at dette handler om oppfølging og manglende sanksjoner fra myndigheters hold.
- Faginstitusjoner: hevder at deres fagkunnskap ikke verdsettes
- Frivillige organisasjoner (FIVH, Amnesty): Hva med ofre for enkeltselskapers hensynsløse drift? Korrupsjon, miljøødeleggelser, urbefolkning og menneskerettighetsbrudd.

Hvorfor innholdet i Stortingsmeldingen nr.10 blir som det blir?

Innholdet i St.meld. nr. 10 er et resultat av en politisk valgt løsning og ikke et resultat av en åpen debatt. Deliberasjon i samtaler, arenaer og andre fora har ikke hatt noen nevneverdig innvirkning. Hensikten var at en åpen og bred deltakelse i prosessen skulle føre til en legitimering av resultatet.

Uttalelsen fra *Norsk Folkehjelp* i et høringsnotat (9.februar 2009) er representativ for reaksjonene fra de frivillige organisasjonene: *"Vår viktigste innvending i forhold til stortingsmeldingen er at det forblir med forventningene"*. Karakteristikkene "skuffelse" og "tiltaksløst" går igjen. Interesseorganisasjonene ble sett på som verdifulle deltakere i prosessen fra myndighetenes side. Det skapte forventninger til innholdet. Men resultatet gjenspeiler i liten grad de veldedige organisasjonenes interesser.

Legitimitetsgrunnlaget de frivillige organisasjonene skaper for staten og det de faktisk sitter igjen med for sin arbeidsinnsats, blir spinkelt.

I denne politiske prosessen bruker Regjeringen: ”bred deltakelse”, ”åpenhet”, ”medbestemmelsesrett”, ”dialog” og ”erfaringsutveksling”. Dette forplikter.

For å oppnå en pragmatisk løsning viser Regjeringen til konsensus om fellesmålsettinger. Det antydes at ved å styre debatten til å handle om framtidige internasjonale regelverk unngår Regjeringen diskusjonene vedrørende næringslivets samfunnsansvar her hjemme.

"...ordering is irrevocably a political activity. The claim that the control conception makes, via the notion of market ordering, that this is not always the case is essentially a discursive sleight of hand that seeks to win a political victory by denying that there is a battle to be fought" (Shearing 1992:71).

Ved å la være å gå inn i interessekonfliktene her hjemme mister man en side ved spørsmålet om selskapers ansvar for å beskytte menneskerettigheter.

8.5 Avsluttende kommentarer

Myndighetenes styring kunne via St. meld. nr.10 prinsipielt trekkes i to hovedretninger: En ren lovmessig regulering av bedriftenes utenlandske opptreden eller et sett med retningslinjer og råd basert på frivillighet. Det siste – som Stortingsmeldingen preges av – ble mer en oppfordring til at bedriftene opptrer etisk og i henhold til internasjonale minimumsstandarder, enn at myndighetene stor klar med en rekke sanksjonsformer ved et eventuelt overtramp (brudd på menneskerettigheter, arbeidsrettigheter, miljø og lignende).

Underveis i studien og i løpet av samtalene med Amnesty i særdeleshett, fremkom det som kanskje både er det største ubesvarte spørsmålet og det største tankekorset når man har lest Stortingsmelding nr 10:

Norge har sluttet seg til og ratifisert en rekke internasjonale konvensjoner, traktater og avtaler som skal hindre korrupsjon, brudd på menneskerettigheter, arbeidsrettigheter og miljøkriminalitet. Det internasjonale samfunn har pt ikke noe fungerende ”verdenspoliti”/-rettsvesen som griper automatisk inn og slår ned på brudd og straffefølger lovbrutere. Det er dermed opp til hver enkelt nasjon der bedriften har sin tilhørighet, å gjøre noe. Og det var

slike sanksjonsmuligheter man kunne ha nedfelt i en Stortingsmelding nr 10. Det ble ikke gjort. Det er grunn til å spørre:

- Hvorfor ville ikke myndighetene følge opp nasjonalt det de hadde vært med å ratifisere internasjonalt?
- Hvordan kan man være unnvikende i forhold til å ville straffeforfølge brudd på grunnleggende rettigheter og miljøkriminalitet begått i andre land fra norske bedrifter?

På politisk hold i Norge – og i andre land – vet man at internasjonal rettsforfølgelse ikke er enkelt å få til. Og det krever at nasjonale politikere og myndigheter tar ansvar.

I og med at stortingsmeldingen ikke innebærer noen sanksjonsmuligheter eller lovreguleringer for norske bedrifter, halter norske myndigheters agerende. Man er enig med verdenssamfunnet i at korrupsjon, brudd på menneskerettigheter, arbeidsrettigheter og miljø ikke er bra, mens man samtidig ikke synes å ha noe behov eller tør å slå ned på brudd fra egne bedrifter og institusjoner/organisasjoner.

Er dette kjernen i saken? Eller er her viktige momenter som overses?

Siden stortingsmelding nr 10 er utformet som den er, må sterke interessegrupper og myndighetenes representanter mene at andre hensyn veier tyngre. Alternativt vurderer man eksisterende lovverk og rettsforfølgelsesmuligheter som tilfredsstillende selv om ikke dette fremgår klart av stortingsmeldingen.

Norske myndigheter og politikere har vurdert en del forhold som kan forstås og som er med på å forsvare hvorfor man ikke gikk lenger. De fremgår av stortingsmeldingen. Spørsmålet er om de treffer i forhold til det alvorret som ligger i at mennesker risikerer å utsettes for overgrep som verken myndigheter eller norske bedriftsledere ønsker å være delaktige i. Viktigste nyanser går i kortversjon som følger:

Blant alle verdens land er der fortsatt svært mange land hvis styresett innebærer brudd på grunnleggende menneskerettigheter. Spørsmålet er hvilken hensikt det tjener om Norge og norske bedrifter trekker seg fra produksjon og handel med disse landene? Konklusjonen fra

norske myndigheter er at det nesten uten unntak er sivilbefolkningen som straffes/taper. Man resonnerer videre med at man derfor velger å fortsette å handle og produsere i disse landene – samtidig som bruker andre arenaer for å prøve å påvirke utviklingen i mer demokratisk retning i disse landene.

Hvis man dukker videre ned i denne problematikken, er der et par hovedspørsmål som man bør ta stilling til:

- Driver en norsk bedrift i nevnte land en aktivitet som forsterker eller demper/reduserer bruddene på grunnleggende menneskerettigheter?
- Og oppfølgingsspørsmålet: hvis en norsk bedrift ikke demper eller reduserer nevnte brudd, burde ikke disse norske bedriftene kunne straffeforfølges av norske myndigheter?

Med utgangspunkt i internasjonale minimumskrav (konvensjoner/traktater) kunne norske myndigheter gripe inn overfor norske bedrifter og redusere skadene.

Et motargument for en norsk sanksjonsordning, er bevisbyrden og problemer med å gjennomføre en rettslig prosess for noe som foregår langt fra vårt stuevindu. Imidlertid er både media og aktivister oftest de som graver frem sakene og viser hva som foregår. Da burde også norske myndigheter kunne etterforske sakene og benytte anledningen til å vise at de evner å sette handling bak fagre løfter gitt gjennom ratifiseringene av omforente internasjonale traktater.

En nasjonal sanksjonsordning kunne i tillegg styrke Norges omdømme i verden. Norske bedrifter er avhengige av et godt renommé. Det man eventuelt taper av kontrakter i land der menneskerettigheter brytes, kan fort tas inn igjen andre land der man vektlegger ryddighet og renhårighet fremfor å handle med bedrifter fra land som ignorerer eller ikke ønsker å slå ned på slik brudd.

Som Amnesty argumenterer for, er det ikke tale om å lage norske særregler som skal hindre norske bedrifter å operere i andre land eller å forårsake konkurransemessige ulemper. Det dreier seg om, er å sikre at minimumsstandardene i internasjonale traktater overholdes. Når

Stortingsmeldingen ble så vag, er det grunn til å spørre om enkelte hovedinnspillere til utformingen av den endelige stortingsmeldingen, ikke hadde satt seg tilstrekkelig inn i Amnesty's argumentasjon – eller om man av en eller annen prinsipielt låst ideologi protesterte mot enhver form for lovregulering?

Å operere i andre land er ikke alltid enkelt. Verden sett fra Norge og med norske briller, blir noe annet enn om man satt et annet sted i verden og var del av en helt annen kultur. Andre spilleregler for produksjon og handel gjelder. Og det som er korrumpert for en nordmann, er gjerne vanlig forretningsgang andre steder. Vi har sett mange eksempler og der norske ledere har måttet ta sin hatt og gå fordi norsk opinion med media i spissen, har reagert.

Men hvis man ser på konsekvensene i noen av sakene som har vært fremme, så er det åpenbart at selv om man har operert til selskapets og aksjonærenes beste, er der ofte bonuser å hente for ledelsen rundt neste hjørne. Og da svekkes argumentet for at man handlet i god tro og til felles beste...

Stortingsmelding nr 10 kunne omfattet en lovregulering av norske bedrifter, institusjoner og organisasjoners opptreden i andre land – uten at vesentlige hindringer ble lagt i veien for en normal og god aktivitet. Det er mer spørsmål om hvordan et slikt lovverk i neste omgang anvendes. Og med sanksjonsmuligheter mellom hendene for norske myndigheter, ville eventuelle ”frynsete” forretningsmessige prosjekter og handel kveles i fødselen. Uten en lovregulering ser ikke potensielle lovbrytere noen problemer med å ta sjanser. Burde ikke politikerne ved myndighetene brukt stortingsmeldingen som redskap til å få satt på de nødvendige varsellampene? – En lovregulering ville utvilsomt ha en preventiv virkning.

Litteraturliste

Litteratur

- Andersen, S. S. (1997) *Case og generalisering*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Andersen, S. S. (2006) Aktiv informantintervjuing. *Norsk statsvitenskaplig tidsskrift Nr 03*.
- Andresen, S., Boasson, E.L. & Hønneland, G. red. (2008) *Internasjonal miljøpolitikk*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Albert, S og Whetten, D. A. (2004) Organizational identity. I: Hatch, M. J. og Schultz, M. red. *Organizational Identity*. Oxford. Oxford University Press, s.94.
- Berg, R. W. og P. S. Brønn red. (2005) *Corporate Communication. A Strategic Approach to Building Reputation*. Oslo, Gyldendal akademisk
- Bexell, M. (2008) Extending accountability? The development of a common EU policy on corporate social responsibility. Akademisk avhandling, Uppsala, Department of Political Science, Uppsala University.
- Blindheim, T., Jensen, T. Ø. og Nyeng, F.(2000) *Forbrukeren. Helt, skurk eller offer?* Oslo, Cappelen Akademisk Forlag
- Blowfield, M. (2005) Corporate Social Responsibility. The Failing Discipline and Why it Matters for International Relations. *International Relations*, Vol 19(2) s.173-191.
- Blowfield, M. og Murray, A. (2008) *Corporate responsibility, a critical introduction*. New York, Oxford University Press.
- Blindheim, T., Jensen, T. Ø. og Nyeng, F.(2000) *Forbrukeren. Helt, skurk eller offer?* Oslo, Cappelen Akademisk Forlag
- Blumberg, P. (1972) *Corporate responsibility in a changing society. Essays on corporate social responsibility*. Boston, Boston University Press.
- Braithwaite, J. & Drahor, P. (2001) *Global business regulation*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Brunsson, N. og Jacobsson, B. red. (2000) *A world of standards*. Oxford, Oxford University Press.
- Briggs. X de S. (2008) *Democracy as Problem Solving. Civic Capacity in Communities Across the Globe*. Cambridge, The MIT Press.
- Burchell, G. (1991) Peculiar Interests: Civil Society and Governing 'The System of Natural Liberty. I: Burchell, G., Gordon, C. & Miller, P. red. *The Foucault Effect: Studies in Governmentality with two lectures by and an interview with Michel Foucault*. Chicago, The University Chicago Press, s. 119-150.
- Byerly, R. T. (2005) Seeking global solutions for the common good. A new world order and corporate social responsibility, I: Demirag, I. red. *Corporate Social Responsibility*,

Accountability and Governance. Global Perspectives. Sheffield, Greenleaf Publishing. s.120-133.

Castka, P. og M. A. Balzarova (2008) The impact of ISO 9000 and ISO 14000 on standardisation of social responsibility—an inside perspective, *International Journal of Production Economics* Volume 113 (1):74-87

Chambers, S. (2003). *Deliberative Democratic Theory*. Annu. Rev. Polit. Sci. 6: s. 307-326.

Chambers, S. og Kymlicka, W. (1998) *Alternative conceptions of civil society*. Princeton, N.J., Princeton University Press.

Christensen, T., Lægreid, P. Roness, P.G. og Røvik, K. A. (2004) *Organisasjonsteori for offentlig sektor*, Oslo: Universitetsforlaget.

Crane, A., McWilliams, A., Matten, D., Moon, J., og Siegel, D.S. (2008) *The Oxford handbook of corporate social responsibility*. New York, Oxford University Press.

Cyert, R. M. og March, J.G. (1963) *A behavioral theory of the firm*. New Jersey, Prentice-Hall International series.

Dean, M. (1999) *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. London, SAGE.

Djelic, M. og Sahlin-Andersson, K. red. (2006) *Transnational Governance – Institutional Dynamics of Regulation*. Cambridge. Cambridge University Press.

Egeland, J. O. (1974) Rederforbundet, bransjerådene og Det økonomiske samordningsråd. I: Maren, J. red. *Den Kollegiale forvaltning. Råd og utvalg i sentraladministrasjonen*. Oslo-Bergen-Tromsø, Universitetsforlaget.

Elster, J. (1992) Arguing and bargaining in the Federal Convention and the Assembly Constituante I: R.Malnes og A. Underdal red. *Rationality and Institutions. Essays in honour of Knut Midgaard*. Oslo, Universitetsforlaget.

Elster, J. (2007) *Explaining Social Behavior. More Nuts and Bolts for the Social Sciences*. Cambridge, Cambridge University Press.

Espelid, J. (2005) *Corporate Social Responsibility. The Norwegian approach compared to theoretical perspectives and international CSR-networks*. Akademisk avhandling, Kristiansand, Høgskolen i Agder.

Finskas, Heidi (2007) *Corporate Social Responsibility in a governmental perspective. An analysis of public policies for CSR in Finland*. Akademisk avhandling, Oslo, Universitetet i Oslo.

Fombrun, C. J. og Rindova V.P., og Schultz, M. (2000) The Road to Transparency. Reputation Management at Royal Dutch/Shell. I: Hatch, M.J. og Larsen, M.H. red. *The Expressive Organization. Linking Identity, Reputation and the Corporate Brand*. Oxford, Oxford University Press s.77-93.

- Foucault, M. (1991) Governmentality I: Burchell, G., Gordon, C. & Miller, P. red. *The Foucault Effect: Studies in Governmentality with two lectures by and an interview with Michel Foucault*. Chicago, The University Chicago Press, s. 119-150.
- Furusten, S. (2000) The Knowledge Base of Standards, I: Brunsson, N. og Jacobsson, B. red. *A world of standards*. Oxford, Oxford University Press, s. 71-84.
- Friedman, M. (1970) *A Friedman doctrine The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits*.
- Geithus, T. og Grønlie, T. (1999) Statssekretær og departemenstråd. Nye toppstillinger i departementene 1945-1975 I: Grønlie, T. red. *Forvaltning for politikk. Norsk forvaltningspolitikk etter 1945*. Bergen, Fagbokforlaget, s. 139-162.
- Gilje, N. & Grimen, H. (1993) *Samfunnsvitenskapens forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. 3. utg. Oslo, Universitetsforlaget.
- Goldmann, K., Pedersen, M. N. & Østerud, Ø. (2004) *Statsvitenskaplig leksikon*. 3. utg. Oslo, Universitetsforlaget.
- Goyer, P. R., Munkelien E. B. og I. Fraczak (2005) CSR in the Scandinavian countries. A review of voluntary versus regulated, I: Demirag, I. red. *Corporate Social Responsibility, Accountability and Governance. Global Perspectives*. Sheffield, Greenleaf Publishing, s. 182-197.
- Grabosky, P. N. (1995) Using Non-Governmental Resources to Foster Regulatory Compliance. I: *Governance: An International Journal of Policy and Administration*. Vol. 8, No. 4, oktober 1995. Blackwell Publishers, s. 527-550
- Grønmo, Sigmund (2004) *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Gunningham, N. og Rees, J. (1997) Industry Self-Regulation. An Institutional Perspective. *Law & Policy*, Vol. 19, No. 4, oktober, 1997. Blackwell Publishers Ltd. S. 363-411.
- Habermas, J., Burger, T. & Lawrence, F. (1991) *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry Into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge, Polity Press.
- Habermas, J. (1996) *Between Facts and Norms*. Cambridge, Massachusetts the MIT Press.
- Hammer, A. (2008) The Competitive Advantage Companies Seek When Conducting Corporate Social Responsibility. A Case Study On the Norwegian Oil and Gas Industry. Akademisk masteroppgave. Trondheim, NTNU
- Hatch, M. J. og Schultz, M. red. (2004) *Organizational Identity*. Oxford. Oxford University Press.
- Hatch, M. J. (2001) *Organisasjonsteori. Moderne, symbolske og postmoderne perspektiver*. Abstrakt forlag.
- Hindess, B. (1986) Discourse, interests and subjects. 'Interests' in political analysis. I: Law, J. red. *Power, Action and Belief: A New Sociology of Knowledge? Sociological Review Monograph 32*. London, Routledge & Kegan Paul, s. 112-131.

Hindess, B. (1982) *Power, interests and the outcomes of struggles*. Sociology. Vol.16. No.4. Sage Social Science

Ihlen, Øyvind (2007) *Petroleumsparadiset. Norsk oljeindustri strategiske kommunikasjon og omdømmebygging*. Oslo. Unipub AS.

Jacobsson, B. og Sahlin-Andersson, K. (2006) Dynamics of soft regulations. I: Djelic, M. og Sahlin-Andersson. red. *Transnational Governance – Institutional Dynamics of Regulation*. Cambridge. Cambridge University Press s.247-266.

Kempa, Shearing & Burris (2006) Changes in Governance. A Background Review. Salzburg Seminar on the Government of Health.

Korten, D.C. (2009) *Agenda for a New Economy. From Phantom Wealth to Real Wealth*. Berrett-Koehler.

Korten, D.C. (2001) *When corporations rule the world*. Sterling, Kumarian Press.

Klein, N. (2002) *No Logo*. Oktober forlag.

Lange, S, Spissøy, A. & Brudvik, M (2000) *Fra motsander til medspiller. Partnerskap mellom norske frivillige organisasjoner og norsk næringsliv*. Chr. Michelsens institutt Bergen: Report 2000 Nr. 18

Lieberson, S. (2000) Small N's and big conclusions. An examination of the reasoning in comparative studies based on a small number of cases. I: Ragin, R.C. og Becker, H. 5. utg. *What is a case? Exploring the Foundations of social inquiry*. Cambridge, Cambridge University Press.

Løga, J. M. (2004) *Godhetsmakt. Verdikommisjonen - mellom politikk og moral*. Akademisk avhandling, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen.

Mares, R. (2008) *The Dynamics of Corporate Social Responsibilities*. Boston, Martinus Nijhoff Publishers.

March, J. G. og Olsen J. P. (2006) *The Logic of Appropriateness*, I: R.A.W. Rhodes m.fl. red. *The Oxford Handbook of Political Institutions*. Oxford, Oxford University Press.

March, J. G. (1995) *Democracy. Representative government and representation*. New York. Free Press.

Mehlum, H., Moene, K. og Torvik, R. (2006) *Cursed by Resources or Institutions? The World Economy*, Blackwell Publishing, vol. 29(8), s. 1117-1131.

May, L & Tuomela, R. (2007) Collective Responsibility: Fifty Years of Debate in Theoretical and Applied Ethics. May, L & Hoffman, S. red. *JOURNAL of SOCIAL PHILOSOPHY*, Vol. 38 No. 3, Fall 2007. Blackwell Publishing, s. 365–368.

Midttun, A. (2006) *The Changing Role of Government in Corporate Responsibility*. ESADE (se internett ressurser).

- Mills, Sara (2004) *Discourse*. Routledge.
- Olsen, J. P.(2007) *Organization theory, public administration, democratic governance*. Oslo. Arena workingpaper.
- Olsen, J. P. (1983) *Organized Democracy. Political Institutions in a Welfare State. The Case of Norway*. Bergen, Universitetsforlaget.
- Osborne, D.og Gaebler, T.(1992) *Catalytic government; Steering rather than rowing. Reinventing government. How the entrepreneurial spirit is transforming the public sector*. Reading, Addison-Wesley Publishing Company, Inc..
- Pearce, F.og Tombs, S. (1990) *Ideology, hegemony and empiricism. Compliance Theories of Regulation*.Brit. J. Criminology. Vol.30 No.4 s.423-443.
- Power, M. (1999) *The Audit Society. Rituals of verification*. Reprinted. New York, Oxford University Press.
- Ragin, C.C. og Becker, H.S (1992) *What is a case? Exploring the foundations of social inquiry*. Cambridge. Cambridge University Press.
- Røvik, K. (1998) *Moderne organisasjoner. Trender i organisasjonstenkningen ved tusenårsskiftet*. Bergen, Fagbokforlaget.
- Røvik, K. A. (2007) *Trender og translasjoner. Ideer som former det 21.århundrets organisasjon*. Oslo. Universitetsforlaget.
- Ryggvik, H. og Engen, O. A. (2005) *Den skjulte dagsorden, rammer for en alternativ oljepolitikk* Sammenslutningen av fagorganiserte i energisektoren (SAFE) – i samarbeid med LO-forbundet EL & IT i Rogaland.
- Ryggvik, H. og Engen, O. A. (2001) *En oljepolitikk for framtiden. En kritisk gjennomgang av St.prp. nr.36 (2000-2001)*. Eierskap i Statoil og framtidig forvaltning av SDØE.
- Sending, O. J, & Neumann, I. B. (2006) Governance to Governmentality: Analyzing NGOs, States, and Power. I: *International Studies Quarterly* 50. Blackwell Publishing, s.651-672.
- Shearing Clifford D. (1992) *A Constitutive Conception of Regulation*. I: Business Regulation and Australia's future. Red. Grabosky, P. og Braithwaite, J. Australian Institute of Criminology. Robert Burton Printers Pty Limited, Sefton, NSW, side 67-81.
- Simon, Herbert A. (1995) Rationality in Political Behavior, *Political Psychology*, 16(1), 45-61.
- Sirnes, Thorvald. (1997) Risiko og mening. Rapport nr. 53 *Mentale brot og meningsdimensjonar i industri og politikk. Bidrag til den sosiale stadieteorien*. Bergen, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap.
- Sjøberg, C., Bingel, E. og Laquist, A. (2005) *Sunn vekst. Om bedriftenes arbeid med samfunnsansvar og bærekraftig utvikling*. Oslo, Grøset.
- Smith-Solbakken, M. (1997) *Oljearbeiderkulturen: Historien om cowboyer og rebeller*. Akademisk avhandling. Nr. 17 i Skriftserie fra Historisk Institutt, Trondheim, NTNU.

Steiner, J., Bächtiger, A., Spörndli, M. and Steenbergen, M.R. (2004) *Deliberative politics in action. Analyzing Parliamentary Discourse*. Cambridge. Cambridge University Press

Stenerud, D. (2003) *Burma og Norge. Handel, vandel og vår andel*. Norwatch. Framtiden i våre hendes søkelys på norsk næringsliv i sør. Tema 1. Første årgang.

Svare, H. (1997) *I Sokrates' fotspor: Filosofi- og vitenskapshistorie*. Oslo, Pax Forlag A/S.

Thagaard, T. (2002) *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. 2. utg. Bergen, Fagbokforlaget.

Tørres, L. og Huitfeldt, A (2003) Fafo-rapport *Næringslivets samfunnsansvar: veldedighet eller rettighet?*

Tvedt, T. (2003) *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt. Den norske modellen*. Oslo, Gyldendal Norsk forlag AS.

Valde, B. S-K. (2005) *Utviklingen av en norsk anti-korrupsjonspolitikk 1989-2003*. Akademisk avhandling. Hovedoppgave ved Institutt for Administrasjon og organisasjonsvitenskap, Universitet i Bergen.

Valde, B. (2006) *Norsk anti-korrupsjonspolitikk – svar på behov eller utløst av en internasjonal trend?* Notat 3-2006. Juni 2009. Stein Rokkan Senter for flerfaglige samfunnsstudier. Bergen, Universitetsforskning.

Vogel, D. (2005) *The Market for Virtue. The Potential and Limits of Corporate Social Responsibility*. Washington D.C., Brookings Institution Press.

Yin, Robert K. (2003) *Case Study Research: Design and Methods*. Sage publications.

Waddock, S. (2008) *The Difference Makers: How Social and Institutional Entrepreneurs created the Corporate Responsibility Movement*. Sheffield, Greenleaf Publishing.

Weber, M. (2000) *Makt og byråkrati. Essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Oslo, Gyldendal Akademisk.

Werner Christie Mathisen (2003) Kunnskapsmakt og miljøpolitikk. Rapport 58, april 2003, ISBN 82-92028-63-3. *Makt- og demokratiutredningens rapportserie*, ISSN 1501-3065

Windell, Karolina (2006) *Corporate Social Responsibility under Construction: Ideas, Translations, and Institutional Change*. Akademisk avhandling, Uppsala, Department of Business Studies, Uppsala University.

Østerud, Ø., Goldmann, K og Pedersen, M, N. (2004) *Statsvitenskaplig leksikon*. 3 opplag. Oslo, Universitetsforlaget AS.

Offentlige dokumenter

St.meld. nr. 7 (2008–2009) *Et nyskapende og bærekraftig Norge* fra Nærings- og handelsdepartementet. 5.1.10 Bærekraft og samfunnsansvar (samt videre ut i kapittel 5, side 66-76)

St.meld. nr. 15 (2008-2009) *Interesser, ansvar og muligheter* fra Utenrikdepartementet. Næringsliv, samfunnsansvar og utenrikspolitikk, side 78-79.

St.meld. nr. 21 (1999-2000) *Menneskeverd i sentrum. Handlingsplan for menneskerettigheter* fra Utenrikdepartementet. 5.8 Næringslivet og menneskerettighetene (samt de øvrige avsnittene i dokumentet der ILO er nevnt i kapittel 5, side 113-205).

St.meld. nr.13 (2006-2007) *Et aktivt og langsiktig eierskap* fra Nærings- og handelsdepartementet. 7.2.3 Eierstyring og samfunnsansvar (samt videre ut i kapittel 7, side 48-67).

NOU 2008:14 *Samstemt for utvikling?* Hvordan en helhetlig norsk politikk kan bidra til utvikling i fattige land. Utredningen ble avgitt til miljø- og utviklingsminister Erik Solheim. Kapittel 5 Næringslivsinvesteringer, side 53-76)

Norges strategi for bærekraftig utvikling. Finansdepartementet 5.juni 2007. Publisert som en del av Nasjonalbudsjettet 2008 (strategien erstatter Nasjonal Agenda 21) Punkt 7.1 Samfunnsansvar i næringslivet (side 80).

Utklipp fra media

Bergesen, F. J. (2003) *NHO vil Korrupsjon til livs.* Horisont Nr.4/2003.

Fossåskaret, E. (2009) Tidsskrift ARR Idehistorisk nr.2/2009.

Gahr Støre, J. & Somavia, J. (2008) Verden trenger en sosial kontrakt. Kronikk. *Dagbladet*, 4.september 2008, s. 53.

Kolstad, I. (2009) Tett på. 18 mars 2009. s.4.

Taraldset, B. (2008) Nedslående om samfunnsansvar. Kronikk. *Bergens Tidende*, 23.november 2008, s.26.

Odegard, J.T., Atle Høye, A. og Ørstavik. G.(2009) *Lynavleder for norske selskaper?* NY TID 24. juli 2009 s. 44.

Kosberg, N. (2005) *Sivilisert kapitalisme?* Verdensmagasinet X. Nr. 5/2005.

Internettressurser

Bergesen jr. Finn i (2003) *NHO vil korrupsjon til livs.* Artikkelen er publisert i Horisont nr.4 47-51 <<http://www.nho.no/files/179478.pdf>>[Nedlastet 23.november 2009]

Caroline Dale Ditlev-Simonsens (2009) *Trender i utvikling – Hvor er vi i 2020?* Foredrag presentert på Næringslivets bistandskonferanse 2009. Konferansen ble arrangert 4. februar 2009 av Innovasjon Norge og NHO. Artikkelen er publisert i nettavisen forskning.no 9. februar 2009. < http://www.bi.no/Content/Article_73400.aspx> [Nedlastet 24.mai 2009]

Friedman, Milton (1970) *A Friedman doctrine The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits* <http://www.jstor.org/pss/255331>

Midttun, Atle (24.mars 2006) *The Changing Role of Government in Corporate Responsibility* Tilgjengelig fra: <www.eabis.org/.../88-the-role-of-public-policy-in-fostering-corporate-responsibility> [Nedlastet 30.mai 2009]

Midttun, Atle (2007) *Corporate (Social) Responsibility as an Arena for Partnered Governance: From the Business to the Public Policy Case1*. (<http://www.csr-norway.no/>)

Paper for EABIS, Barcelona.

http://www.csrnorway.no/papers/2007_midttun_partnered%20governance.pdf

[Nedlastet 27.januar 2009]

Midttun, Atle (2008) *Sivilisert kapitalisme?* Kronikk. Aftenposten. 14.januar 2008. Tilgjengelig fra: < <http://www.bi.no/Hovedstruktur/Forskning-20/Nyheter-20/Nyheter-2008/Sivilisert-kapitalisme/> > [Nedlastet 27.januar 2009]

Midttun, Atle (2009) *Moralsk økonomi*. Kronikk. Dagbladet. 29.januar 2009. Tilgjengelig fra: < <http://www.dagbladet.no/kultur/2009/01/29/563679.html> > [Nedlastet 30.mai 2009]

Portalen regjeringen.no ble opprettet i 2007 og erstattet internettjenesten Odin. Odin har siden 1995 vært en del av den offentlige informasjonstjenesten på internett.

<<http://www.regjeringen.no/nb/Om-nettstedet/strategi-organisering-og-historikk-.html?id=450433>>

Utenriksdepartementet <<http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/ud/233243/234464/olje-for-utvikling.html?id=422637>> [04/09/2005]

Protect, Respect and Remedy, Report of the Special Representative of the Secretary General on the issue of human rights and transnational corporations and other business remedies, John Ruggie A/HRC/8/5 / 7 April 2008

<http://www2.ohchr.org/english/issues/trans_corporations/reports.htm>

Valde, Birgit S. K. (2006) Norsk anti-korrupsjonspolitikk – svar på behov eller utløst av en internasjonal trend? Notat 3 – 2006. Forskningsprosjektet «Regulation, Control and Auditing». Stein Rokkan senter for flerfaglig samfunnsstudier. Universitetsforskning Bergen. <<https://bora.uib.no/dspace/bitstream/1956/1890/1/N03-06%20Valde.pdf>>

ILO-deklarasjonen: "ILO Declaration on social justice for a fair globalization". Tilgjengelig fra: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_094042.pdf > [Nedlastet 1.mai 2009]

SAFE artikler <<http://safe.no/artikler.cfm?id=2101>>

Heidi von Weltzien Høivik er professor i næringslivsetikk og ledelse ved Handelshøyskolen BI <<http://www.bi.no/Hovedstruktur/Forskning-20/Faglige-hjemmesider/?ansattid=fag88008>>

Shell's utebetaling. <<http://www.offshore.no/nyheter/sak.aspx?Id=25381>>

"The M.B.A. Oath"

<http://www.nytimes.com/2009/05/30/business/30oath.html?_r=2&partner=rss&emc=rss>

Sitat hentet fra Strømmestiftelsen sin hjemmeside

<<http://www.strommestiftelsen.no/?did=468640&aid=460021>>

PCB-miljøgiften <<http://naturvern.imaker.no/cgi-bin/naturvern/imaker?id=59113>>

Forskningsprogrammet <<http://www.cmi.no/research/project/?706=business-ethics-for-multinational-corporations-in>>

Enron-skandalen: om bedrageri og konspirasjon <http://e24.no/utenriks/article3114161.ece>
[Nedlastet 14. juni, 2009]

CSR-definisjon <<http://www.wbcsd.org/plugins/workspace/default.asp?WSpaceId=Mjg>>
[17/01/08]

Rangering av "Best in class" selskaper <<http://www3.best-in-class.com/database>> [14/05/08]

Andre internett kilder

<<http://www.sustainability-index.com/>>

<<http://www.globalis.no/Land/Burma-Myanmar>>

<<http://www.forumfor.no/Medlemmer/index.html>>

<<http://www.norgeslexi.com/paxlex/alfabetet/h/h08.html>>

<http://apps.isiknowledge.com/WOS_GeneralSearch.do> [27.05.08]

<http://apps.isiknowledge.com/RAMore.do?product=WOS&search_mode=&SID=Q2c@cDpM2dd5aOPJo4@&qid=5&ra_mode=more&ra_name=PublicationYear&db_id=WOS&viewType=raMore> [27.05.08]

<http://www.economist.com/specialreports/displaystory.cfm?story_id=10491136> [17/01/08]

<<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/aktuelt/nyheter/2006/eitikonf.html?id=271306>>

[10/05/08]

<<http://www.unglobalcompact.org/ParticipantsAndStakeholders/index.html>> [18.04.08]

<<http://www.amnestybusinessgroup.se/default.aspx>> [16.04.08]

<<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/andre/Etiske-retningslinjer.html?id=446948>>
[16.04.08]

Vedlegg

Oversikt over informanter

UD Prosjektleder for St.meld. nr. 10 Are-Jostein Norheim (ved Seksjonen for næringsfremme og verdiskapning) og rådgiver Kristel Tronstad (Informant UD).

NHO: Seniorrådgiver Erik Lundeby (Informant 3)

LO: Rådgiver Diis Bøhn (Informant 4)

Amnesty International: Beate Ekeløve-Slydal (Politisk rådgiver for Amnesty International Norge) (Informant 10).

Framtiden i våre hender: Leder Arild Hermstad (Informant 11).

SMR Norsk senter for menneskerettigheter: Rådgiver Elin Saga Kjørholt (Informant 7), Njål Høsmælingen (Informant 8) sistnevnte pr e-post. (Faginstitusjon X).

CMI seniorforsker Ivar Kolstad. Informant 9. (Faginstitusjon Y).

SAFE Sammenslutningen av fagorganiserte i energisektoren: SAFE leder Terje Nustad (Informant 5) og 2. nestleder Roy Erling Furre (Informant 6).